

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๑๖๔ ตอนที่ ๑๖๓๑ – ๑๖๔๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

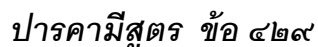
แนวทางเจริญวิปัสสนา เล่ม ๑๖๔ ตอนที่ ๑๖๓๑ - ๑๖๔๐

หน้า ๑

୧୯୩୧

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์

วันอาทิตย์ที่ ๑๒ เมษายน ๒๕๓๐

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย โพชฌงค์ ๗ เหล่านี้ อันบุคคลคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อถึงฝั่งจากที่มีไข้ฝัน โพชฌงค์ ๗ เป็นไฉน คือ สติสัมโพชฌงค์ ฌัมมวิจยสัมโพชฌงค์ วิริยสัมโพชฌงค์ ปิติสัมโพชฌงค์ ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ สมาธิสัมโพชฌงค์ อเบกขาสัมโพชฌงค์ ซึ่งได้แก่ ตัตตรมัชฌัตตตาเจตสิก

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย โพชฌงค์ ๗ เหล่านี้แล อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้
มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อถึงฝั่งจากที่มีไช้ฝั่ง

ขอให้คิดถึงฝั่งมหาสมุทรที่สุดสายตา ซึ่งทุกท่านกำลังอยู่ในฝั่งซึ่งเต็มไปด้วย
กิเลสและการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน เพราะฉะนั้น กว่าที่จะถึงอีกฝั่งหนึ่ง
ซึ่งจะคล้ายกับการเห็นผิดที่ยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน จะต้องเจริญสติปัฏฐาน
และปัญญามากเพียงไร

ข้อความต่อไป

ข้อ ๔๓๐

ในหมู่มนุษย์ คนที่ไปถึงฝั่งมีจำนวนน้อย แต่หมู่อัตว์นอกนี้ ย่อมวิ่งไปตามฝั่ง
นั่นเอง ส่วนชนเหล่าใดประพฤติตามธรรมในธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว
ชนเหล่านั้นจักข้ามบ่วงมฤตยูซึ่งแสนยากที่จะข้ามได้

บัณฑิตพึงละธรรมฝ่ายดำเสีย เจริญธรรมฝ่ายขาว ออกจากความอาลัย
อาศัยความไม่มีอาลัยแล้ว พึงละกามเสีย เป็นผู้ไม่มีกิเลสเป็นเครื่องกังวล บรรเทา
ความยินดีในวิเวกที่สัตว์ยินดีได้ยาก

บันทึกตึงชำระตนให้ผ่องแผ้วจากเครื่องเศร้าหมองจิต ชนเหล่าใดอบรมจิตดีแล้วโดยชอบในองค์เป็นเหตุตรัสรู้ ไม่ถือมั่น ยินดีแล้วในความสละคืนซึ่งความยึดถือ ชนเหล่านั้นเป็นผู้สิ้นอาสวะ มีความรุ่งเรือง ปรีณิพพานแล้วในโลก

ทุกคนบอกว่า สติยากที่จะเกิด และเมื่อสติเกิดแล้วก็ยากที่จะรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม นี่ต้องเป็นความจริง เพราะที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ชนเหล่านั้นจักข้ามบ่วงมฤตยูซึ่งแสนยากที่จะข้ามได้

ไม่ใช่ว่าใครจะดับกิเลสได้โดยง่าย ทุกท่านพิสูจน์ได้ว่า นามธรรมที่กำลังเห็นในขณะนี้ยากไหมที่จะรู้ว่าเป็นเพียงสภาพรู้ ไม่ใช่ตัวตน หรือเวลาที่ได้ยินเสียง บางคนก็รู้ว่าเสียงดัง เสียงเบา แต่ไม่รู้ว่าขณะนั้นต้องมีสภาพได้ยินซึ่งไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่เรา ขณะที่เสียงนั้น ๆ กำลังปรากฏ

นี่เป็นเหตุที่ถ้าตรึงระลึกถึงธรรมเนื่อง ๆ บ่อย ๆ จะทำให้สติระลึกลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏทันทีได้

ข้อความที่ควรจะต้องให้เป็นผู้ที่ละเอียดรอบคอบ คือ ข้อความใน **วิรทสูตร ข้อ ๔๓๑** ซึ่งพระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย โพชฌงค์ ๗ อันบุคคลเหล่าใดเหล่าหนึ่งปรารภคิดแล้ว อริยมรรคอันยังสัตว์ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบเป็นอันบุคคลเหล่านั้นปรารภคิดแล้ว โพชฌงค์ ๗ อันบุคคลเหล่าใดเหล่าหนึ่งปรารภถูกแล้ว อริยมรรคอันยังสัตว์ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบเป็นอันบุคคลเหล่านั้นปรารภถูกแล้ว โพชฌงค์ ๗ เป็นไฉน คือ สติสัมโพชฌงค์ ฯลฯ อุเบกขาสัมโพชฌงค์

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย โพชฌงค์ ๗ เหล่านี้อันบุคคลเหล่าใดเหล่าหนึ่งปรารภคิดแล้ว อริยมรรคอันยังสัตว์ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบเป็นอันบุคคลเหล่านั้นปรารภคิดแล้ว โพชฌงค์ ๗ เหล่านี้อันบุคคลเหล่าใดเหล่าหนึ่งปรารภถูกแล้ว อริยมรรคอันยังสัตว์ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบเป็นอันบุคคลเหล่านั้นปรารภถูกแล้ว

ทรงโอวาทเตือนตลอดเวลาแม้ในเรื่องของโพชฌงค์ว่า โพชฌงค์ ๗ อันบุคคล เหล่าหนึ่งเหล่าใดปรารภผิดแล้ว ซึ่งนำพิจารณาตั้งแต่ก่อนจะถึงโพชฌงค์ คือ ตั้งแต่ สติปัฏฐานถ้าผิด ไม่ใช่สัมมาสติ ก็ไม่ใช่ทางดับทุกข์

เพราะฉะนั้น ไม่ควรคิดว่า ประพฤติอย่างไรก็ถูก แต่ต้องเป็นผู้ที่รอบคอบ ระมัดระวังจริง ๆ ที่จะรู้ว่า ปัญญาจะต้องรู้อะไร อะไรเป็นสติปัฏฐาน และสติระลึกลักษณะของสภาพธรรมอะไรในขณะนี้ จึงจะเป็นโพชฌงค์ที่ปรารภถูกแล้ว อริยมรรคย่อมยังสัตว์ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบได้ เพราะว่าปรารภถูก

ถ้าเข้าใจผิดในการเจริญสติปัฏฐานขั้นต้น ๆ ไม่สามารถจะเจริญปัญญาได้ และการที่เป็นผู้หลงผิดไปโดยไม่รู้ ไม่ได้มีแต่เฉพาะในปัจจุบันนี้เท่านั้น แม้ในครั้งที่ พระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพาน เมื่อปัญญาการรู้แจ้งอริยสัจธรรมยังไม่เกิดขึ้น ผู้นั้นย่อมหลงผิดได้ ซึ่งเป็นสิ่งที่เตือนพุทธบริษัทในครั้งนี้นำเพิ่มความระมัดระวังยิ่งขึ้น เพราะแม้ในครั้งที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพาน ก็ยังมีผู้ที่เข้าใจผิด เพราะฉะนั้น หลังจากทีปรินิพพานแล้วถึง ๒,๕๐๐ กว่าปี พุทธบริษัทยังต้องเป็นผู้ที่พิจารณา ให้ละเอียดรอบคอบ มิฉะนั้นแล้วจะเป็นการปฏิบัติผิด

อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต โคตมสูตร ข้อ ๕๖๕ มีข้อความสั้น ๆ ซึ่ง ท่านผู้ฟังอาจจะไม่ได้เฉลียวใจเลย

ข้อความมีว่า

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ โคตมกเจดีย์ ใกล้พระนครเวสาลี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูกร ภิกษุทั้งหลาย

ภิกษุทั้งหลายทูลรับสนองพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เรารู้ด้วยปัญญาอันยิ่งแล้วจึงแสดงธรรม ไม่รู้ไม่แสดง แสดงธรรมมีเหตุ ไม่ใช่แสดงธรรมไม่มีเหตุ แสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ ไม่ใช่แสดงธรรม ไม่มีปาฏิหาริย์

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เมื่อเรารู้ด้วยปัญญาอันยิ่งแล้วจึงแสดงธรรม ไม่รู้ไม่แสดง แสดงธรรมมีเหตุ ไม่ใช่แสดงธรรมไม่มีเหตุ แสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ ไม่ใช่แสดงธรรม

ไม่มีปาฏิหาริย์ ท่านทั้งหลายควรทำโอวาท ควรทำอนุสาสนี ก็แหละท่านทั้งหลาย ควรที่จะยินดี ควรที่จะชื่นชม ควรที่จะโสมนัสว่า พระผู้มีพระภาคตรัสรู้เองโดยชอบ พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว พระสงฆ์ปฏิบัติชอบแล้ว

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสคำไวยากรณภาสิตนี้จบลงแล้ว ภิกษุเหล่านั้น ต่างชื่นชมยินดีภาสิตของพระผู้มีพระภาค ก็แหละเมื่อพระผู้มีพระภาคตรัส ไวยากรณภาสิตนี้อยู่ พันโลกธาตุได้หวั่นไหวแล้ว ฯ

ดูเหมือนไม่มีอะไรเลย เป็นข้อความสั้น ๆ ธรรมดาจริง ๆ แต่ว่า พันโลกธาตุ ได้หวั่นไหวแล้ว

ข้อความในอรรถกถามีว่า

ได้ทราบว่ พราหมณ์บรรพชิตจำนวนมากเกิดเฝ้าความรู้ขึ้น เพราะอาศัย พระพุทธพจน์ที่ตนเคยเรียนแล้ว ไม่ยอมไปโรงฟังธรรม ด้วยคิดว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อจะตรัส ก็ตรัสคำที่พวกเรารู้แล้วเท่านั้น ไม่ตรัสคำที่พวกเรา ยังไม่รู้ ดังนี้

นี่เป็นเหตุการณ์ในครั้งที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพาน เพราะฉะนั้น พุทธบริษัทในสมัยนี้ต้องเพิ่มความระมัดระวังที่จะเป็นผู้ที่พิจารณาธรรมและตนเอง ยิ่งขึ้น

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลความนั้นแก่พระผู้มีพระภาค

ท่านผู้ฟังคิดว่า ควรทูลหรือไม่ควรทูล บางท่านอาจจะคิดว่า ไม่น่าที่ ภิกษุเหล่านั้นจะทูลพระผู้มีพระภาค แต่ต้องเพื่อประโยชน์ในการที่ภิกษุเหล่านั้น ทูลเรื่องนั้นให้พระผู้มีพระภาคทรงทราบ คือ เพื่อจะได้ทรงอนุเคราะห์พราหมณ์ ผู้เฝ้าความรู้เหล่านั้น

พระผู้มีพระภาคตรัสให้เรียกภิกษุเหล่านั้นมา ทรงถือเอามุขปฎิญาณ (การรับปากของภิกษุเหล่านั้น) แล้วทรงแสดงมูลปริยายสูตร ภิกษุเหล่านั้นไม่ได้เห็น ที่มาที่ไปของพระธรรมเทศนาเลย เมื่อไม่เห็นก็พากันคิดว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าคง

เข้าพระทัยว่า ธรรมกถาของเราตถาคตย่อมนำสัตว์ออกไปจากทุกข์ จึงตรัสพระธรรมเทศนาที่คล่องพระโอษฐ์เท่านั้น

นี่เป็นความคิดของคนที่ยังไม่รู้แจ้งอริยสัจธรรม

พระผู้มีพระภาคทรงรู้ใจของภิกษุเหล่านั้นแล้ว จึงทรงเริ่มพระสูตรนี้

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อภิณฺเญยยะ ความว่า รู้ คือ แทงตลอด ได้แก่ กระทำให้ประจักษ์ว่า ธรรมเหล่านี้ คือ ชั้นที่ ๕ อายุตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ อินทรี ๒๒ อริยสัจ ๔ เหตุ ๙ ผัสสะ ๗ เวทนา ๗ เจตนา ๗ สัญญา ๗ วิญญาณ ๗

อนึ่ง อธิบายว่า รู้ คือ แทงตลอด ได้แก่ กระทำให้แจ้งนั้นแหละ ซึ่งธรรมเหล่านั้น ๆ โดยนัยมีอาทิว่า สติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้ ดังนี้

บทว่า สนินฺทามิ ความว่า เราตถาคตกล่าวธรรมพร้อมทั้งปัจจัยนั้นแล ไม่ใช่ไม่มีปัจจัย

บทว่า สปปาฏิหาริยํ ความว่า เราตถาคตกล่าวธรรมมีปาฏิหาริย์นั้นแหละ เพราะขจัดข้าศึกได้ ไม่ใช่ไม่มีปาฏิหาริย์

บทว่า อลฺลฺย ปน โว ความว่า ก็แล (โอวาทานุสาสนี) ควรแก่เธอทั้งหลาย

บทว่า ตถฺย จิยา มีอรรถาธิบายว่า ควรที่เดียวเพื่อจะทำความยินดีแก่เธอทั้งหลายผู้ระลึกถึงเนื่อง ๆ ซึ่งรัตนะทั้ง ๓ โดยพระคุณว่า พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นผู้ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว พระสงฆ์เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว ดังนี้

สิ้นเท่านั้นเอง แต่มหาปฐพีห้วนไหว เพราะทรงแสดงถึงพระคุณของพระรัตนตรัย

ถ. แสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ อาจารย์ช่วยขยายความด้วย

ส. หมายความว่า ผู้ปฏิบัติตามสามารถได้ผลควรแก่การปฏิบัติ คือ สามารถที่จะขจัดกิเลส ดับกิเลสได้ ไม่ใช่แสดงแล้วไร้ผล คือ ไม่สามารถมีผู้ที่มีปัญญาจนสามารถดับกิเลสได้

ถ. หรือจะกล่าวว่า เป็นการแสดงโดยพิสดาร

ส. โดยที่ผู้ฟังพิจารณา และน้อมประพฤติปฏิบัติตาม จนได้รับผลจากการปฏิบัติสมควรแก่การปฏิบัตินั้น ๆ

ถ. คงไม่ใช่อธิปาฏิหาริย์

ส. ไม่ใช่ หมายความว่าถึงอนุสาสนีปาฏิหาริย์

ถ. ผมเห็นว่า คำสอนของพระพุทธเจ้าหลายตอนที่อาจารย์ยกขึ้นมาอธิบายแต่ละครั้ง ๆ มีปาฏิหาริย์ทั้งนั้น คือ เป็นอนุสาสนีปาฏิหาริย์ทั้งนั้นเลย ถ้าน้อมนำมาปฏิบัติแล้วจะเข้าถึงพระนิพพานได้ ผมคิดว่า การเจริญสติปัฏฐานมีข้อที่จะต้องถามไม่จบ จนกว่าจะรู้แจ้งอริยสัจธรรม

ส. มีข้อปฏิบัติอะไรบ้างไหม ที่รู้สึกรู้ว่าเป็นข้อปฏิบัติที่ไม่ถูกต้อง หรือน่าจะได้พิจารณาให้ชัดเจนว่าเป็นประโยชน์หรือไม่เป็นประโยชน์อย่างไรที่เกี่ยวกับการเจริญสติปัฏฐาน จะได้เกื้อกูลท่านผู้ฟังที่จะได้ช่วยกันพิจารณาข้อปฏิบัตินั้น ๆ ว่าถูกต้องสมบูรณ์ หรือว่าคลาดเคลื่อน

ถ. ที่อาจารย์บอกว่า เห็นต้นไม้ ก็คิดว่าเป็นต้นไม้ ใช่ไหม

ส. เห็นอะไรก็ตามแต่ ไม่ได้เพียงแค่เห็น คิดต่อทันที ไม่อย่างนั้นจะเป็นต้นไม้ จะเป็นคนกำลังเดิน จะเป็นเด็กกำลังเล่นฟุตบอลไม่ได้ ถ้าเพียงแค่เห็นเฉย ๆ เพราะฉะนั้น เห็นแล้ว ก็ยังคิดตามสิ่งที่เห็น

ถ. เราจะไม่รู้ไม่ได้หรือว่า ขณะที่เห็นเป็นลักษณะรู้ชนิดหนึ่ง

ส. สติควรที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมทุกอย่างในระหว่างที่ยังมีชีวิต เพราะมีแต่นามธรรมและรูปธรรมเท่านั้น ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ที่ชื่อว่ายังไม่ตาย ยังมีชีวิตอยู่ เพราะมีนามธรรมและมีรูปธรรมเกิดดับ

ถ. ให้เราระลึกตามความเข้าใจของเราเดี๋ยวนั้นเลยหรือเปล่า

ส. ไม่ใช่มีตัวตนไประลึก

โดยขั้นการฟังทราบว่ามีนามธรรมซึ่งเป็นสภาพรู้ และมีรูปธรรมซึ่งไม่ใช่สภาพรู้ วันนี้ทั้งวันที่ไม่รู้ก็หมายความว่า ยังยึดถือสภาพธรรมทุกอย่างว่าเป็นเรา เพราะฉะนั้น เวลาที่สติเกิดระลึกลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏ จะเป็นทางตา

หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจก็ได้ เพื่อที่จะศึกษา คือ น้อมพิจารณาจนกว่าจะรู้ชัดในลักษณะที่ไม่ใช่ตัวตน เพราะเป็นนามธรรมหรือ รูปธรรม และคิดดู จะรู้เร็ว ย่อมรู้ไม่ได้ เพราะหลงลืมสติมากกว่ามีสติ และในช่วงที่ หลงลืมสติทั้งหมดก็ยึดถือว่าเป็นตัวตนทั้งนั้น เพราะฉะนั้น การพิจารณาจึงต้อง ละเอียดย

ถ. ที่จริงเราเห็นต้นไม้ ไม่คิดก็เห็น ไม่ใช่หรือ

ส. ท่านผู้ฟังบอกว่า เห็นต้นไม้ ไม่คิดก็เห็น แต่ที่บอกว่า เห็นต้นไม้นั้นคิดแล้วว่า เป็นต้นไม้ ไม่ใช่เห็นเฉย ๆ แสดงว่าเห็นแล้วก็คิดถึงต้นไม้

ถ. ถ้าอย่างนั้น เวลาเราพิจารณา ก็ไม่รู้ว่าพิจารณาอย่างไร

ส. ต้องแยกลักษณะของสภาพธรรมออกเป็นแต่ละทวาร นี่คือนี่ที่แสนยาก ไม่ใช่ว่าง่าย แต่เป็นสิ่งที่อบรมเจริญได้ เพราะรู้ว่าสิ่งที่เห็นทางตา ที่ปรากฏ มี และ จะต้องสอดคล้องกับพระธรรมส่วนอื่นที่ว่า ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลด้วย

เพราะฉะนั้น สิ่งที่กำลังปรากฏทางตานี้ ต้องไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่วัตถุสิ่งใด ๆ เลย เป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่งซึ่งกระทบกับจักขุปสาท แล้วปรากฏ และหลังจากนั้นทวารอื่น คือ มโนทวาร รับรู้ต่อ คิดถึงรูปร่างลักษณะ และสามารถจำได้ว่า เป็นสัตว์ หรือเป็นบุคคล เป็นตัวตน เป็นวัตถุสิ่งต่าง ๆ ซึ่งจะต้องแยกลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมแต่ละทวารออกจึงจะปรากฏว่า ไม่มีตัวตนที่กำลังเห็นต้นไม้

ถ. เราไม่คิด แต่พิจารณาว่า เป็นลักษณะรู้ อย่างนี้ ได้ไหม

ส. ต้องมีลักษณะของสิ่งที่ปรากฏทางหนึ่งทางใด ถ้าทางตาก็นิยามความว่า สติเกิดและพยายามที่จะรู้ตามที่ได้เข้าใจว่า เป็นแต่เพียงอาการรู้ ไม่ใช่สิ่งที่ปรากฏทางตา สิ่งที่ปรากฏทางตาก็คือส่วนของสิ่งที่ปรากฏทางตา ไม่ใช่สภาพรู้

ถ. ถ้าเขาแสดงท่าว่า เราเห็นอย่างนั้น ก็เป็นลักษณะรู้ ใช่ไหม

ส. แน่นนอน

ถ. ลักษณะอาการที่เขาทำ เป็นลักษณะรู้ ใช่ไหม

ส. ไม่ใช่ อาการที่เขาทำเป็นสิ่งที่ปรากฏทางตา เห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา และหลังจากนั้นก็คิดว่า เขากำลังมีอาการยกมือยกเท้าซึ่งเป็นอาการรำ

ถ. นั่นคือลักษณะรู้ ไซ้ไหม

ส. นั่นคิด คิดนี้ไม่ได้หมายความว่า ต้องเป็นคำพูดออกมาว่า เขากำลังรำ ไม่ใช่อย่างนั้น ต้องเข้าใจว่า คิดที่นี้ไม่ได้หมายความว่า คิดเป็นคำ

ถ. เข้าใจว่าจะต้องคิดว่า เขารำ

ส. คิดนี้ ไม่จำเป็นต้องคิดเป็นคำ คิดถึงรูปร่างสัญญาณ เพราะขณะนั้น ไม่ใช่เพียงเห็น เพราะฉะนั้น คงจะติดที่คำว่า คิด นั่นเอง เพราะบางท่านเข้าใจว่า คิด หมายถึงคิดเป็นคำ เป็นเรื่อง แต่ความจริงแม้ว่าไม่เป็นคำ แต่ขณะใดที่ไม่ใช่เพียง สิ่งที่ปรากฏทางตา ขณะนั้นก็คิดรูปร่างสัญญาณแล้ว

๑๖๓๒

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๙ เมษายน ๒๕๓๐

ถ. สมัยพุทธกาล พระสาวกท่านได้ฟังโดยตรงจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่ยังมีบางรูปที่ปรารถนาพระธรรมผิด อย่างปรารถนาโพชฌงค์ผิด สมัยนี้เหตุการณ์ก็ล่วงเลยมาตั้ง ๒,๕๓๐ ปีแล้ว เราจะมีหลักอะไรหรือเปล่าว่า ที่เราปรารถนาสติปัฏฐานเป็นการปรารถนาที่ถูกต้อง

ส. ถ้าเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน ถูก ไม่คิดวิธีอื่นที่จะทำให้รู้เร็วขึ้น สติเกิดมากขึ้น ไม่แสวงหาอุบายอื่น เพราะว่าหนทางที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมทรงแสดงไว้ว่ามีทางเดียว คือ การเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน เพราะถ้าไม่เป็นปกติ ช่วงขณะที่กำลังทำนั้นทั้งหมด กับขณะที่เป็นผู้ที่มีปกติแต่ไม่ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรม ขณะที่ปกติไม่ระลึกลักษณะของสภาพธรรมเพราะมุ่งจะทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดขึ้น กับระหว่างที่มีปกติแต่ไม่ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรม ก็เป็นตัวตน

ถ. คำว่า มีปกติเจริญสติ หมายความว่าแค่ไหน

ส. เดียวนี้ เป็นปกติอย่างนี้ ปกติจริง ๆ ขณะนี้ เป็นนามธรรมที่เกิดเพราะเหตุปัจจัย เป็นรูปธรรมที่กำลังปรากฏตามธรรมดา ตามปกติ ยังไม่ต้องไปทำอะไรเลยสักอย่างเดียว สติระลึกที่ลักษณะของสภาพธรรมขณะใด ขณะนั้นเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน

ถ. จะเจริญสติเป็นปกติได้ นักศึกษาธรรมจะต้องรู้ว่า สติหมายถึงอะไร

ส. ใช่ คือ ขณะที่สติเกิด ไม่ใช่ขณะที่เห็นธรรมดาที่เพียงเห็นเท่านั้น ขณะที่สติเกิด ไม่ใช่ได้ยินอย่างธรรมดาที่เพียงได้ยิน แต่สติจะต้องระลึกศึกษาพิจารณาลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏในสภาพที่เป็นสภาพรู้ ว่า ต่างกับรูปธรรมที่ไม่ใช่สภาพรู้แต่ละทาง ตามปกติ

ถ. เรื่องสติที่เป็นสติปัฏฐาน เป็นเรื่องที่เราเข้าใจยากจริง ๆ โดยมากจะนึกว่าที่ระลึก ที่ปรากฏ จะทักทักเข้าใจว่าเป็นสติปัฏฐาน เป็นเรื่องที่ยาก ไม่ทราบว่าจะมีข้อแนะนำอย่างไรจึงจะช่วยให้คิดในทางที่ถูกต้อง ที่จะเป็นสติปัฏฐานขึ้นได้

ส. หนทางเดียว เมื่อระลึกแล้วยังไม่รู้ สติก็ระลึกอีก บ่อย ๆ เนือง ๆ ปรารภ คือ เริ่ม บ่อย ๆ เนือง ๆ เริ่มแล้วเริ่มอีกจนกว่าจะค่อย ๆ รู้ขึ้น ไม่มีหนทางอื่นอย่าไปคิดว่าจะทำอย่างไร ถ้าจะทำอย่างไร ก็คือเป็นตัวเราต้องการจะทำ ซึ่งทำไม่ได้ นอกจากระลึกทันทีเท่านั้น หนทางเดียวจริง ๆ

ถ. ระลึกทันที ยังระลึกไม่ได้

ส. ไม่ได้ก็ฟัง เพื่อเป็นสังขารขันธ์ปรุงแต่งจนกว่าจะค่อย ๆ เข้าใจ จนกว่าจะปรุงแต่งให้การระลึกที่เป็นสัมมาสติระลึกที่ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ และแม้ระลึกแล้วก็ดับ เพราะฉะนั้น จะต้องระลึกอีก ดับอีก ระลึกอีก ดับอีก จนกว่าจะค่อย ๆ ชื่น ค่อย ๆ เพิ่มขึ้น มากขึ้น

ถ. ถ้าเช่นนั้นก่อนที่จะมีสติระลึกได้ ต้องอาศัยการศึกษา การฟังให้เข้าใจ

ส. ให้เข้าใจว่า ไม่ใช่ทำอย่างอื่น ข้อสำคัญที่สุดที่ทุกคนจะต้องระลึกถึงเสมอ คือ ให้เข้าใจว่า ไม่ใช่ทำอย่างอื่นนอกจากระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

ถ. ไม่ใช่แบบมีวิธีที่จะต้องทำ

ส. เป็นไปไม่ได้เลย ถ้าเป็นแบบ เป็นวิธีประการหนึ่งประการใด ต้องหมายความว่า ไม่ใช่เป็นผู้ที่มีปกติระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

ผู้ฟัง คำถามเหล่านี้ มีผู้ถามมาหลาย ๆ ครั้ง และอาจารย์ก็เคยตอบหลายครั้งว่า ต้องฟัง ๆ ผู้ที่รับฟังไปแล้วก็อยากจะมีสติมาก ๆ ก็เปิดเทปอาจารย์ตั้งแต่เข้ายันเย็น ว่างก็หยิบมาฟัง ถ้าไม่มีงานทำด้วยก็ฟังตลอด เมื่อฟังไปมาก ๆ ก็กลับมาถามอีกว่า ฟังก็แล้ว แต่สติยังไม่เกิด

ส. พิจารณาดูว่า มีข้อที่ทำให้สติไม่เกิดอย่างไรบ้างไหม มีอะไรที่เป็นข้อบกพร่องหรือข้อเสียในขณะนั้นหรือเปล่าที่ทำให้สติไม่เกิด เพราะถ้าฟังเพราะอยาก

ให้สติเกิด ความอยากก็ปิดบังแล้ว เริ่มพยายามที่จะทำทุกทางไปอีก ทำไม่ไม่เป็นผู้ที่ฟังเพื่อเข้าใจพระธรรม และทั้งเรื่องอื่นให้เป็นหน้าที่ของสังฆารชันธ์ มิฉะนั้นพระผู้มีพระภาคจะทรงแสดงเรื่องของสังฆารชันธ์เพื่ออะไรว่า ไม่มีตัวตน

เวทนาขันธ์เป็นสภาพรู้สึก ไม่ใช่สภาพปรุงแต่ง สัญญาขันธ์เป็นสภาพจำ แต่สังฆารชันธ์เป็นสภาพที่ปรุงแต่ง ไม่ว่าจะเป็นสติ ไม่ว่าจะเป็นปัญญา ไม่ว่าจะเป็นวิริยะ ไม่ว่าจะเป็นเจตสิกใด ๆ ก็ตามที่ไม่ใช่เวทนาเจตสิกและสัญญาเจตสิกเป็นสังฆารชันธ์ เพราะฉะนั้น ไม่มีตัวตน อย่าไปทำอย่างหนึ่งอย่างใดเพราะต้องการแต่ให้รู้ว่าการเข้าใจพระธรรมเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ วันหนึ่งจะเป็นสังฆารชันธ์ที่เป็นปัจจัยให้สัมมาสติเกิด โดยไม่หวังว่า ฟังสัก ๒๔ ชั่วโมงแล้วคอย คอยแล้วไม่เกิดก็ไม่ทราบ ว่า จุกเสีย หรือจุกบกพร่อง หรือข้อที่ทำให้สติไม่เกิดอยู่ที่ไหน ซึ่งความจริงเริ่มตั้งแต่ทำเพราะอยาก หรือต้องการให้เป็นอย่างนั้น

ผู้ฟัง ผมไม่ได้เป็นเช่นนั้น แต่ผมขอเพิ่มเติมว่า อย่าไปหวังว่า ฟังแล้วสมมติว่าวันนี้ฟังแล้ว ๑๐ ชั่วโมง พรุ่งนี้ฟังอีก ๑๐ ชั่วโมง ฟังไปจนอาทิตย์หนึ่งแล้วก็ไปรอ ไปหวัง ผมเคยนั่งฟังอาจารย์วันหนึ่งหลายครั้ง ประมาณสัก ๒ – ๓ ชั่วโมง แต่ขณะนั้นผมพิจารณาไปด้วย และการฟังนั้นก็เพิ่มความเข้าใจ ผมมีความรู้สึกว่าการฟังนั้นเกื้อกูลทำให้มีสติระลึกรบอยขึ้น แต่ผมไม่ได้ฟังเพื่อต้องการสติมาก ๆ ซึ่งพระสูตรหนึ่งมีข้อความว่า เหตุที่จะให้เกิดสัมมาทิฐิ คือ ๑.ปรโตโฆสะ ได้แก่การฟังนั่นเอง และ ๒.โยนิโสมนสิการ เรามีครบไหม เรามีพร้อมไหม ในขณะที่ฟังเทศของอาจารย์ ถ้าเรามีการฟังที่ถูกต้องและมีโยนิโสมนสิการที่ถูกต้อง ผมเชื่อว่าสติจะเกิดได้มาก ผมฟังแล้วได้ประโยชน์

ส. เวลาที่สติเกิด จะด้วยประการใด ๆ ก็ตาม และคิดว่าถ้าทำอย่างนั้นบ่อย ๆ สติก็จะเกิดอีกบ่อย ๆ ขณะนั้นขอให้พิจารณาว่า เป็นการติด หรือเป็นการละ เป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาแม้ในขณะนั้น ถ้าเคยมีสติบ่อย ๆ ตอนที่สวดมนต์ไหว้พระ ก็อาจจะอยากทำอย่างนั้นสักวันละหลาย ๆ ครั้งเพื่อสติจะได้เกิด นั่นแสดงถึงความติด ไม่ใช่แสดงถึงการละ

เพราะฉะนั้น กว่าที่จะละความต้องการออกไปได้จริง ๆ ต้องเป็นผู้ที่ละเอียด ที่ต้องไม่ติด แม้จะรู้ว่าขณะนั้นทำสิ่งใดแล้วสติมักจะเกิด ก็จะต้องรู้ว่าในขณะอื่นที่ไม่ทำสิ่งนั้น ปัญญาก็ต้องสามารถรู้ลักษณะของสภาพธรรมและละการยึดถือว่าเป็นตัวตนด้วย ไม่ใช่ไปละเฉพาะตอนที่ทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดและสติเกิด โดยที่ขณะอื่นสติไม่เกิด

ขณะที่สติไม่เกิด ก็จะต้องอบรมเจริญสติปฏิฐานต่อไปอีก เพื่อให้สติสามารถระลึกได้ และปัญญาสามารถรู้ชัดแม้ในขณะอื่นว่าไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่ตัวตน

เป็นเรื่องของการรู้เพิ่มขึ้น จึงจะละได้ ถ้าความรู้ไม่เพิ่มขึ้น และมีความยึดติด ความต้องการเข้ามาแทรกแซงเมื่อไร จะเป็นเครื่องกั้นทันที ปัญญาไม่สามารถจะเจริญต่อไปได้

อย่างในขณะนี้ ถ้าสติไม่เกิด ไม่มีทางที่จะละการยึดถือสภาพธรรมในขณะนี้ว่าเป็นตัวตน ต่อเมื่อใดสติเริ่มเกิดระลึกบ้าง จะเป็นผู้ที่มีปกติระลึกลักษณะของสภาพธรรมโดยไม่เลือก ไม่ว่าจะเป็นอย่างไหน อารมณ์อะไร ต้องเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปฏิฐานจริง ๆ อย่าให้ความต้องการมาชักพาให้ไขว่ไขวไป นี่เป็นสิ่งที่สำคัญมาก

ผู้ฟัง การศึกษาธรรม เราจะมุ่งหวังเพื่อให้สติเกิด ผมว่าเป็นการปรารถนาที่ผิด แต่ถ้าฟังเพื่อให้เข้าใจถูกต้องว่า ที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ หรือที่อาจารย์ได้นำมาชี้แจงแนะนำ มีความเข้าใจถูกต้องตรงตามที่อาจารย์ต้องการให้เข้าใจหรือที่พระพุทธองค์ประสงค์ให้เข้าใจไหม ผมว่าความเข้าใจสำคัญที่สุด ที่ทุกคนต้องถามตัวเองอยู่เสมอว่า เรามีความเข้าใจพระธรรมที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในเรื่องนั้น ๆ มากน้อยแค่ไหน

ส. นี่เป็นสิ่งที่สำคัญและมีประโยชน์มาก เพราะถ้าท่านผู้ฟังซึ่งได้รับฟังพระธรรมมา ๒๐ ปีบ้าง หรือเกือบจะ ๓๐ ปี บางท่านอาจจะ ๑๐ กว่าปี บางท่านอาจจะ ๕ ปี ตามจริง ๆ ว่า ท่านอยากจะหมดกิเลสแล้วหรือยัง หรือว่ายังชอบกิเลสอยู่มาก แต่ละบุคคลตามความเป็นจริง ไม่ใช่ฝันอภิปิเศษ

บางท่านศึกษาพระธรรม แต่โลกะก็ยังคงมีมากตามการสะสมมาในสังสารวัฏฏ์ ยังพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจึงพะ ในเรื่องราว ความสนุกสนานต่าง ๆ จริงหรือไม่จริง หรือเวลานี้ไม่มีใครต้องการ

ทุกคนต้องตรงต่อตัวเองว่า การได้รับฟังพระธรรม แม้จะได้ฟังมามาก และเห็นคุณประโยชน์จริง ๆ แต่ทุกคนที่ปัญญายังไม่ได้อบรมจนกระทั่งสามารถประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมถึงขั้นที่เป็นวิปัสสนาญาณแต่ละขั้นอย่างคมกล้า ก็ยังเหมือนต้นไม้อ่อน ๆ ซึ่งในบางกาลส่วนใหญ่อะไรก็จะเพิดเพลินไปในเรื่องของรูป เสียง กลิ่น รส โณภูมิจึงพะ และความสนุกสนานต่าง ๆ

หลังจากออกจากที่นี่แล้ว แน่แน่นอนที่ทุกคนจะต้องไปสู่สิ่งที่ตนพอใจ ไม่ว่าท่านพอใจจะไปที่ไหน จะคบหาสมาคมกับมิตรสหายสนุกสนาน หรือจะทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดก็ตาม จะดูโทรทัศน์ หรือจะดูหนัง หรือจะทำอาหาร หรือจะปลูกต้นไม้ อะไรก็แล้วแต่ ก็เป็นเรื่องของอหังการตัณหาจริง ๆ เพราะฉะนั้น ส่วนหนึ่งในชีวิต คือการเริ่มฟังพระธรรม เริ่มเข้าใจพระธรรม และเริ่มอบรมเจริญปัญญา ซึ่งจะต้องค่อย ๆ เป็น ค่อย ๆ ไป ไม่ใช่การหักโหม หรือไม่ใช่การฝืนอหังการตัณหา หรือไม่ใช่การที่ว้าวดิไม่ได้เกิดและก็อยากจะมีสติ แต่ในขณะที่อยากมีสติ ก็กลัว ไม่อยากจะรู้แจ้งนิพพาน บางคนเป็นอย่างนั้น เพราะปัญญาไม่ได้อบรมจริง ๆ แต่ผู้ที่อบรมเจริญปัญญาจริง ๆ ไม่ได้กลัวพระนิพพานเลย แต่ยังไม่ถึงความต้องการที่จะไม่มีกิเลสเสียเลย เพียงแต่ว่ากิเลสก็มีด้วย และเป็นผู้ที่สนใจศึกษาเพื่อที่จะเข้าใจพระธรรมด้วย

และสำหรับบางท่านที่สะสมมามาก ก็เป็นผู้ที่ใครต่อใครก็ว่าจะนุ่มประพฤติ ปฏิบัติตามเพิ่มขึ้น จะโดยวิธีหนึ่งวิธีใดก็แล้วแต่ อาจจะเป็นผู้ที่เสียสละเวลาในการฟัง ในการสนทนาธรรม ในการเผยแพร่พระธรรม แล้วแต่ความสามารถ แล้วแต่โอกาส แล้วแต่อหังการตัณหา แต่ให้ทราบว่า สังสารวัฏฏ์ยังต้องอยู่อีกยาวนานมาก พร้อมกับการเป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐาน เป็นปกติจริง ๆ ค่อย ๆ ก้าวไปด้วยความมั่นคงด้วยความแน่วแน่ในหนทางที่ถูกต้อง แต่ไม่ใช่ด้วยการที่คิดว่า อยากจะให้สติเกิดมาก ๆ นั้นเพียงอยาก

ถ้ามีคนถามว่า ทำอย่างไรสติจะเกิดมาก ๆ รู้ได้เลยว่า นั่นเพียงอยาก แต่อยากจะหมดอย่างอื่นไหม อยากจะหมดโลภะไหม อยากจะหมดความสนุกสนานรื่นเริงต่าง ๆ ใหม เมื่อยังไม่อยากจะหมด ก็เป็นของธรรมดาที่สติย่อมจะเกิดน้อยกว่าตามการสะสม แต่ก็ต้องอาศัยความพากเพียร ความไม่ทอดทิ้ง ความอดทน และการฟังพระธรรม เพื่อประโยชน์ที่ว่า จะได้สะสมไปจนกว่าจะเป็นสัญญาที่มั่นคงในการที่จะรู้ว่า ปัญญาที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมไม่ใช่รู้อย่างอื่น แต่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ตามปกติ ตามความเป็นจริง และเพิกอิริยาบถนี้สำคัญที่สุด เพราะถ้ายังมีการควบคุมประชุมรวมกันอยู่ก็หมายความว่า ปัญญายังไม่เจริญถึงขั้นที่จะระลึกลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมแต่ละทวารจริง ๆ

ผู้ฟัง ที่ผมกล่าวว่า ความเข้าใจสำคัญที่สุด ผมมาเทียบเคียงดูกับตัวเองที่ได้ฟังอาจารย์มาหลายปีแล้ว คือ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๐ สติก็ไม่เกิด แต่ก็ไม่ได้ตั้งใจว่าจะให้เกิด แต่มาสังเกตตอนหลัง ๆ ที่สติเกิดบ้าง ก็เพราะความเข้าใจดีขึ้น ความเข้าใจเพิ่มขึ้น แม้แต่สวดมนต์ไหว้พระแต่ก่อนสติไม่เคยเกิดเลย สวดมาหลายปีแล้วตอนหลังมีความเข้าใจในสติปฏิฐานเพิ่มขึ้น รู้สึกว่าสติเกิดบ้างบางครั้งบางคราวในขณะที่สวดมนต์ หรือแม้เวลาที่อยู่กลางแจ้งกายก็เกิดได้ โดยที่เราไม่ได้ตั้งใจให้เกิด ผมมาย้อนคิดว่า เพราะเราได้ศึกษาเข้าใจในคำสอนของพระพุทธองค์ขึ้น ละเอียดขึ้น ถ้าหากไม่ได้ศึกษา ไม่เข้าใจแล้ว ที่จะไปมุ่งหวังเร่งรัดให้สติเกิด ไม่มีทางที่จะเป็นไปได้

ส. นี่เป็นสิ่งที่ถูกต้อง ที่จะเห็นความเป็นอนัตตาของสัมมาสติว่าไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาเลย

ถ. ข้อความที่ว่า ธรรมใดเกิดแต่เหตุ ตถาคตแสดงเหตุและความดับแห่งธรรมนั้น ขอให้อาจารย์แสดงความคิดเห็นเพื่อความเข้าใจด้วย

ส. กำลังเห็น ถ้าไม่มีจักขุปสาท ไม่มีรูปกระทบกับจักขุปสาท จะเห็นได้ไหม

ถ. การประชุมพร้อมแห่งธรรมทั้ง ๓ ถ้าไม่มีรูป ไม่มีจักขุ ไม่มีจักขุวิญญาณ ...

ส. นี่คือเหตุที่ทำให้เกิดกรรมแต่ละประเภททางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

ถ. แสดงว่าโลกที่เป็นโลก เพราะจักขุปสาท รูปารมณฺ์ และจักขุวิญญาณ ประชุมพร้อมกัน หรือโสตปสาท เสียง พร้อมทั้งโสตวิญญาณ จนถึงที่อาจารย์กล่าวว่า เกิดขึ้นทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี่ทำให้เราเข้าใจว่าเป็นโลก ก็ชื่อว่า กรรมเกิดขึ้นแต่เหตุ เพราะอาศัยรูปนี้เป็นรูปารมณฺ์ ไซ้ใหม่ ที่บอกว่า เห็นต้นไม้ และเข้าใจว่าเป็นต้นไม้ แต่ไม่เข้าใจว่าเป็นธาตุดิน มีลักษณะแข็ง แข็ง ะไรอย่างนี้

ส. สิ่งที่กำลังปรากฏทางตา กำลังมีจริง กำลังปรากฏ ไม่จำเป็นต้องใช้คำว่า รูป ก็ได้ แต่ให้รู้ว่าคุณลักษณะนั้นไม่ใช่สภาพรู้ ชื่อไม่สำคัญเลยเวลาศึกษาลักษณะของสภาพธรรม แต่ที่ใช้ชื่อเรียกสภาพธรรม เพื่อให้เข้าใจ

ถ. จากการศึกษาพระพุทธศาสนาของผม เข้าใจว่า ธรรมที่พระพุทธองค์ทรงแสดงเพื่อให้ละความเข้าใจผิดของสัตว์ผู้มีอวิชชา แต่อวิชชาแน่นหนา ละยาก อุบายแห่งมารก็มีมาก ความเข้าใจถูกเป็นสัมมาทิฐิ จนเป็นมรรคมีองค์ ๘ ถึงนิพพานได้ คือ ความสงบแห่งใจ ไซ้ใหม่ ที่อาจารย์มักจะย้ำเสมอว่า จิตสงบใหม่

ส. เป็นการอบรมเจริญปัญญา

ถ. ปัญญา คือ วิปัสสนา สมถะ คือ อบรมจิต ไซ้ใหม่

ส. อบรม แต่ไม่สามารถดับกิเลสเป็นสมุจเฉต

ถ. สมถะประกอบไว้เนื่อง ๆ กับวิปัสสนา คู่กันได้หรือเปล่า

ส. สมถะคืออะไร

ถ. ผมเข้าใจว่า เป็นการอบรมจิตไม่ให้ซ่านไปในอารมณ์

ส. หมายความว่า สงบได้ไหม สมถะ

ถ. ก็คงจะได้

ส. ก็คงจะได้ ก็น่าที่จะเข้าใจ พิจารณาต่อไปว่า สงบนั้นคืออะไร

ถ. สงบจากกิเลส

ส. สงบจากโลภะ โทสะ โมหะ และกิเลส เพราะฉะนั้น ขณะที่สงบ
ต้องเป็นกุศล

๑๖๓๓

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๙ เมษายน ๒๕๓๐

- ส. ขณะให้ทานเป็นกุศลหรือเปล่า
- ถ. ให้ทานย่อมเป็นกุศล
- ส. ขณะนั้นสงบไหม
- ถ. สงบ
- ส. เพราะขณะนั้นไม่มีโลภะ ไม่มีโทสะ ไม่มีโมหะ ไม่มีกิเลสใด ๆ ไซ้ไหม
ขณะที่วิริตฺตจิต ขณะนั้นสงบไหม ขณะที่วิริตฺตจิตเป็นกุศลหรือเปล่า
- ถ. วิริตฺตจิต อาจารย์ช่วยอธิบายด้วย
- ส. ขณะที่เราเห็นการฆ่าสัตว์ ขณะที่มันมีสัตว์ปรากฏเฉพาะหน้า และไม่มีเจตนาที่จะฆ่า มีเจตนาที่จะวิริตฺตการฆ่า ขณะนั้นเป็นกุศลหรือเปล่า
- ถ. ถ้าเรามีเจตนาฆ่า แต่ยังไม่ลงมือ อกุศลเริ่มเกิด คิดฆ่าด้วย อกุศलय่อมเกิดแน่
- ส. ขณะที่ฆ่าต้องเป็นอกุศล ขณะที่ไม่ฆ่า วิริตฺตคือเว้น ไม่ฆ่า ขณะนั้นเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล
- ถ. เป็นกุศล แต่ถ้าจิตใจยังคิดฆ่าอยู่ ...
- ส. ใจยังคิดฆ่า แต่ไม่ฆ่า เพราะเหตุใด
- ถ. เพราะเหตุการณ์ปกปิดเอาไว้
- ส. และเว้นที่จะไม่ฆ่าบ้างไหม หรือว่ายังคิดฆ่าอยู่
- ถ. ถ้าเขามีเจตนาเว้น ก็คงจะไม่ฆ่า
- ส. ขณะที่มีความตั้งใจหรือคิดที่จะฆ่า ขณะนั้นเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล
ยังไม่ฆ่า แต่คิดจะฆ่า ขณะนั้นเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล
- ถ. ถ้ากรรมยังไม่เกิด จิตยังไม่เป็นไปในอารมณ์ เจตนาไม่เกิดขึ้น ...

- ส. อยากจะฆ่า ตั้งใจจะฆ่า คิดจะฆ่า เป็นอกุศลหรือเป็นกุศล
- อ. เป็นอกุศล
- ส. คิดที่จะไม่ฆ่า เปลี่ยนความคิดเป็นไม่ฆ่า เว้นการฆ่า เป็นกุศลหรือเปล่า
- อ. เป็นกุศล
- ส. สงบไหม
- อ. สงบ
- ส. เพราะฉะนั้น สงบต้องเป็นกุศลประการหนึ่งประการใด ไม่ว่าจะเป็ไป
ในทาน เป็นไปในศีล หรือไม่ใช่ทาน ไม่ใช่ศีล เพียงแต่คิดถึงคนอื่นด้วยความหวังดี
ปรารถนาดี เกื้อกูล เป็นมิตร หวังประโยชน์ ขณะนั้นเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล
- อ. เป็นกุศล
- ส. ขณะนั้นสงบไหม
- อ. สงบ
- ส. เพราะฉะนั้น สงบต้องเป็นกุศล สมณะ คือ สงบ คือ สงบด้วยกุศลจิต
- อ. สมณกัมมัฏฐานหมายความว่าอย่างไร
- ส. หมายความว่า สงบจากอกุศลเล็ก ๆ น้อย ๆ สั้นมาก ขณะคิดที่จะให้
เป็นทานกุศล เพียงชั่วไม่กี่ขณะอกุศลก็เกิดกลับ ขณะที่วิรัตทุจริต ก็เพียงชั่วขณะที่มี
สิ่งที่จะให้วิบัติปรากฏเฉพาะหน้า หลังจากนั้นก็เป็นไปในโลภะ โทสะ โมหะ
เป็นอกุศลได้
- เพราะฉะนั้น วันหนึ่ง ๆ สงบน้อยมาก เวลาคิดถึงใครก็ด้วยโลภะบ้าง
ด้วยโทสะบ้าง ซึ่งขณะนั้นก็ไม่สงบ แต่ผู้เห็นโทษของอกุศลจิตซึ่งเกิดเร็ว ชำนาญ
สะสมมาก ไม่ว่าจะตาเห็นสิ่งที่น่าพอใจก็ชอบแล้ว เห็นสิ่งที่ไม่น่าพอใจก็โกรธแล้ว
ผู้เห็นโทษของอกุศลซึ่งมีมากมายในวันหนึ่ง ๆ จึงเจริญสมถภาวนา ไม่ใช่ใครก็ตาม
ไปนั่งจ้องที่หนึ่งทีใดให้จิตไม่ออกแวไปที่อื่นและจะเป็นกุศล นั้นไม่ใช่ แต่ต้องเป็นผู้ที่
เห็นโทษของอกุศล และเริ่มเจริญกุศลมากขึ้นในชีวิตประจำวัน

วันหนึ่ง ๆ ที่จะให้กุศลเกิดได้มีอะไรบ้าง ขณะที่ฟังพระธรรมเข้าใจ เป็นกุศล หรือเปล่า

ถ. เข้าใจเป็นกุศล

ส. สงบไหมขณะนั้น

ถ. สงบ

ส. ถ้ามากขึ้น ๆ ระลึกถึงพระธรรมเนื่อง ๆ จิตผ่องใสสงบขึ้น ๆ แทนที่จะคิดเรื่องอื่น ขณะนั้นเป็นธัมมานุสสติได้ไหม

ถ. ได้

ส. นั่นเป็นทางหนึ่งที่จะทำให้จิตสงบ โดยเป็นกุศล

ถ. ธัมมานุสสติเป็นหนึ่งในสมถกัมมัฏฐานหรือเปล่า

ส. ถูกต้อง เป็นสมถภาวนา

ถ. ส่วนวิปัสสนาที่อาจารย์กล่าวว่า เนะแนวทางวิปัสสนา

ส. เป็นการระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรม เพื่อดับความเห็นผิดที่ยึดถือว่ามีเรา มีสัตว์ มีบุคคล มีวัตถุสิ่งหนึ่งสิ่งใดซึ่งเที่ยง ไม่ดับ

ถ. คำว่า มีเรา คือ เข้าใจว่า ธาตุลมเป็นเรา ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ เป็นเรา ใช่ไหม

ส. ทั้งนามและรูป ตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้าที่ยึดถือว่าเป็นตัวตน

ถ. บุคคลที่จะเจริญปัญญาในพระธรรมวินัยนี้ จะเจริญให้เห็นว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ฟังเจริญธาตุ ๔ ใช่ไหม

ส. สติปัฏฐาน ระลึกลักษณะของสภาพธรรม ไม่ใช่แต่เฉพาะธาตุ ๔ ปัญญาจะต้องเจริญจนกระทั่งละคลายการยึดถือสภาพธรรมที่เคยยึดถือว่ามีเรา หรือเป็นวัตถุสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่เที่ยงไม่เกิดดับเลย จนกว่าจะประจักษ์แจ้งสภาพที่เกิดขึ้นและดับไป

ถ. สติมีกี่อย่าง ที่อาจารย์กล่าวว่า สติทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ สติเป็น ๖ หรือว่าสติอย่างเดียว

ส. เป็นสติปัฏฐาน ถ้าระลึกลักษณะของสิ่งที่ปรากฏทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ตามความเป็นจริง

ถ. สมมติว่า สติเกิดทางจักขุทวารทางหนึ่ง จนถึงหู จนถึงใจ และสติทางทวารนั้น ๆ เกิดสลับต่อกันอย่างนี้ จะถือว่าเป็นสติเดียว หรือสติเป็น ๖ อย่าง ๖ ทวาร หรือรวมชื่อว่าสติเดียว หรือเป็นสักแต่ว่าสติ

ส. ได้แก่ สติเจตสิก ซึ่งเกิดขึ้นชั่วขณะและดับพร้อมกับจิตที่เกิด แล้วแต่ว่าจะระลึกรู้ลักษณะของอารมณ์อะไร ทางไหน

ถ. ถ้าสติจะเกิด เกิดขึ้นที่ไหนมากที่สุด ที่จะควบคุมกายไว้ได้ ควบคุมจิตไว้ได้ แต่ไม่ได้หมายความว่า ปรรณนาให้เกิด เพราะอาจารย์ย้ำว่า ไม่ต้องปรรณนา แต่เป็นไปตามเหตุตามปัจจัย

ส. ต้องระวังเรื่องความต้องการ อย่าหาวิธีอื่นที่จะทำให้สติเกิด วิธีเดียวที่สติจะเกิดบ่อยขึ้น คือ ระลึктันที และระลึกอีก เริ่มอีก ปรรณนาอีก นั่นคือบ่อย ไม่ใช่ไปทำอย่างอื่น

ถ. ผมเห็นเส้นผมกองอยู่บนพื้นเวลาตัดผม ผมเห็นเป็นของน่าเกลียด คือ ระลึกว่าเป็นของปฏิกุล เป็นของไม่สะอาด และผมรังเกียจ ประกอบไว้เนือง ๆ อย่างนี้จะเป็นสติไหม

ส. ขณะนั้นรู้สึกสงบไหม

ถ. สงบ

ส. ถ้าขณะนั้นสงบ ก็เป็นสมถภาวนา

ถ. เป็นกายคตาสติ ใช่ไหม

ส. จะใช้ชื่ออย่างนั้นก็ได้อ

ถ. ขอบพระคุณ

ส. เป็นชีวิตประจำวันแท้ ๆ ซึ่งทุกท่านต้องรู้จักตัวเองตามความเป็นจริงว่า ท่านระลึกไปในทางสมถะ หรือท่านระลึกเป็นสติปัฏฐาน ถ้าระลึกถึงความตาย แต่ไม่ได้ระลึกลักษณะของจิต หรือนามธรรม หรือรูปธรรมในขณะนั้น ซึ่งการระลึกถึง

ความตายทำให้ละความติด ความพอใจ ความปรารถนาในขณะนั้นได้ชั่วขณะ
ขณะนั้นก็เป็นสมถภาวนา

ถ. สมถภาวนาเป็นกุศลใหม่

สุ. ต้องเป็นสมถภาวนาจริง ๆ คือ ต้องเป็นมหากุศลญาณสัมปยุตต์
จึงเป็นสมถภาวนา

กุศลสงบจริง แต่กุศลมี ๒ ประเภท ถ้าเป็นกามาวจร คือ กุศลที่เป็นไปใน
รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ บางขณะประกอบด้วยปัญญา บางขณะ
ไม่ประกอบด้วยปัญญา เช่น ขณะที่ให้ทาน ส่วนใหญ่จะพิจารณาได้ว่า ประกอบด้วย
ปัญญาใหม่ ขณะที่วิรัติทุจริต ขณะนั้นก็พิจารณาได้ว่า ประกอบด้วยปัญญาใหม่
ซึ่งบุคคลอื่นไม่สามารถรู้แทนได้ ต้องบุคคลนั้นเองเป็นผู้รู้ว่า ขณะที่จิตสงบหรือ
เป็นกุศลแต่ละประเภทนั้น มีปัญญาเกิดร่วมด้วยหรือเปล่า

ถ. ผู้ปฏิบัติอาจจะไม่ทราบว่า ขณะนั้นเป็นกุศลหรือไม่เป็นกุศล

สุ. อย่างนั้นไม่ใช่สมถภาวนา ถ้าเป็นกุศลขั้นภาวนาต้องประกอบด้วย
ปัญญา ถ้าไม่ประกอบด้วยปัญญา เจริญภาวนาไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็นสมถภาวนา หรือ
วิปัสสนาภาวนา นี่เป็นข้อที่ต่างกัน

เพราะฉะนั้น อย่าใช้คำว่า สมถภาวนา หรือสมาธิ หรือสงบง่าย ๆ แต่จะต้อง
พิจารณาให้รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า ถ้าเป็นความสงบที่จะต้องสงบขึ้น ๆ จนกระทั่ง
ประกอบด้วยลักษณะของความสงบที่เป็นสมาธิขั้นต่าง ๆ แล้ว ต้องประกอบด้วย
สติสัมปชัญญะ คือ มีปัญญาเกิดร่วมด้วย

ถ. ที่อาจารย์ไม่แนะนำให้ทำสมถภาวนา ก็ด้วยเหตุผลนี้ ใช่ไหม

สุ. ยากที่ใครจะเจริญสมถภาวนา เพราะว่าต้องเป็นผู้ที่เข้าใจเรื่อง
สมถภาวนาโดยถูกต้องก่อน ถ้าใครเพียงได้ยินคำว่า สงบ ได้ยินคำว่า สมาธิ และ
อยากจะทำสมาธิ โดยไม่รู้ว่า สงบต้องเป็นกุศลที่ประกอบด้วยปัญญา ถ้าไม่รู้อย่างนี้
ไม่สามารถเจริญสมถภาวนาได้ เพียงโดยการทำตาม ๆ กัน โดยที่ปัญญาไม่เกิด
และไม่รู้เลยว่าสมถภาวนาคืออย่างไร

ถ. สงบนี้ คือ โมหะ ใช่ไหม

สุ. โมหะไม่สงบ แต่เข้าใจว่าสงบ เพราะฉะนั้น ถ้าใครจะไปนั่งทำสมาธิ และปัญญาไม่เกิด ไม่ใช่สมถภาวนาแน่นอน

ถ. ผมได้สนทนาธรรมกับเพื่อนที่ได้ศึกษาพระธรรมด้วยกัน เขาบอกว่า อาจารย์สุจินต์สอนแต่ปริยัติ ไม่ได้สอนปฏิบัติ ซึ่งผมก็พยายามชี้แจงว่า อาจารย์สอนปฏิบัติตลอดเวลา คือ อาจารย์พยายามแนะนำให้เข้าใจในการประพฤติปฏิบัติในเรื่องสมถภาวนา หรือวิปัสสนาภาวนา ซึ่งเมื่อก่อนนี้ผมก็คิดว่า การปฏิบัตินั้นจะต้องไปนั่งสมาธิ จะต้องงดเว้นการเที่ยวเตร่ ดูหนังดูละครต่าง ๆ แต่จากการที่ได้ฟังอาจารย์ทีละเล็กทีละน้อย ๆ เกือบ ๔ ปี ผมจึงเข้าใจว่า ปฏิบัตินั้นคืออะไร

วันนี้ที่อาจารย์บอกว่า ถ้าสวดมนต์แล้วสติเกิดบ่อย ๆ ถ้าเราติด เราก็สวดมนต์เพื่อให้สติเกิดบ่อย ๆ อย่างนั้นไม่ถูกต้อง เป็นการติด เป็นโลภะอย่างหนึ่ง ซึ่งขณะที่ชี้แจงหรือแนะนำอย่างนี้ ก็เป็นการให้รู้ว่า สิ่ง ๆ นั้นเป็นโลภะ ไม่ควรประพฤติปฏิบัติ ถ้าหากทุกคนมีความเข้าใจอย่างนี้ ก็จะเลิกประพฤติปฏิบัติอย่างนั้น นั่นคือเป็นการปฏิบัติไปในตัว ใช่ไหม

สุ. ใช่ คือ ต้องเป็นผู้ที่รู้ว่า ขณะที่สวดมนต์ เป็นการระลึกถึงพระพุทธคุณ เป็นกิจวัตรประจำวันของพุทธบริษัท แต่ไม่ใช่ด้วยความมุ่งหวังว่า ขณะนั้นอยากจะทำให้สติเกิด นั่นเป็นการหวัง การรอ ไม่ใช่การระลึกทันที

เพราะฉะนั้น หัวใจของการเจริญสติปัฏฐานไม่ใช่อื่นเลย ไม่ต้องไปหาวิธีอื่น นอกจากการระลึกทันที ถ้าใครจะบอกวิธีอื่นทั้งหมดให้ทราบ ว่า นั่นผิดเพี้ยนไปแล้ว ไม่ใช่เป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน เพราะยังอาศัยวิธีการต่าง ๆ ติดยึดในข้อปฏิบัติอย่างนั้น แทนที่จะเป็นการละโดยการรู้ว่า สติเป็นอนัตตา และถ้าสติเกิดในขณะที่สวดมนต์ และขณะอื่นล่ะ ถ้าเป็นการอบรมเจริญสติปัฏฐานจริง ๆ ต้องเป็นในขณะที่เห็น โดยที่ไม่ใช่สวดมนต์ ในขณะที่ทำกิจการงาน ในขณะที่กำลังสนุกรสนาน ในขณะที่กำลังมีชีวิตตามปกติประจำวันจริง ๆ และสติเกิด จึงเป็นการอบรมเจริญสติปัฏฐาน

ถ. ผมเข้าใจว่าอย่างนั้น เป็นการขัดเกลากิเลสเล็กน้อย ผมเองเมื่อมาฟังอาจารย์บ่อย ๆ ก็พยายามเปิดเทปฟังเรื่อย ๆ และขณะที่ฟังเทปนั้นรู้สึกว่าจะสติในขั้นการฟังเกิดขึ้นบ่อย ๆ มีความติดความพอใจ ก็พยายามฟังวันละ ๑๐ - ๒๐ ชั่วโมง หลับบ้างตื่นบ้าง ไม่ว่าจะเดินไปทางไหน ก็ขอให้หูได้ยินเสียง ต่อมาเมื่อมีความเข้าใจที่ละเอียดเล็กน้อยแล้วก็รู้ว่า การกระทำอย่างนั้นไม่ถูกต้อง แต่ที่ผมเป็นห่วงหนักหนา คือ ตัวเองหลอกตัวเอง สมมติว่าคืนไหนเกิดฟังชานนอนไม่หลับก็คิดว่า จะนำเทปอาจารย์สุจินต์มาเปิดและให้หลับพร้อมกับเทปที่จะจบ ในขณะที่คิดอย่างนั้น สติก็เกิดว่า อย่างนี้เป็นโลภะหรือเบลา แต่ตัวเองก็หลอกตัวเองว่า ไม่ใช่ นี่เป็นศรัทธา หรือเป็นวิริยะซึ่งเป็นมรรคมองค์ ๘ เกิดขึ้น ถ้าผมมาเรียนถาม อาจารย์ก็ต้องบอกว่า ทุกคนต้องรู้เอง แต่ลักษณะอย่างนี้จะพิจารณาได้ไหมว่า ขณะที่ฟังชานนอนไม่หลับ ในขณะที่หยิบเทปเปิด สติก็เกิดระลึกว่า กำลังติด เป็นโลภะแล้ว นอนไม่หลับจะต้องเปิดเทป แต่สติก็เกิดขึ้นอีกว่า นี่เป็นวิริยะ เป็นศรัทธา ผมไม่ทราบว่าจะตัดสินอย่างไร

สุ. นี่เป็นสิ่งที่ทุกคนจะเห็นความรวดเร็วซึ่งเกิดดับสลับกันของกุศล และอกุศล ถ้าโดยปัจจัยที่ได้ศึกษา มีปัจจัยหนึ่ง คือ อุปนิสสยปัจจัย กุศลก็เป็นปัจจัยให้เกิดอกุศลได้ และอกุศลก็เป็นปัจจัยให้เกิดกุศลได้ คิดดู ในขณะที่นอนไม่หลับและอยากจะหลับ ช่วงขณะที่อยาก เป็นกุศลหรือเป็นอกุศล นี่คือความที่จะต้องเป็นผู้ตรง ตอนที่ยาก เป็นกุศลหรืออกุศล

ถ. เป็นอกุศล

สุ. แต่ถ้าคิดว่า ไม่หลับ ฟังธรรมจะมีประโยชน์กว่า คือ คิดว่า การที่มีชีวิตอยู่และไม่หลับ แทนที่จะไม่หลับโดยเปล่าประโยชน์ หรือโดยความกังวล หรือโดยความอยากจะหลับ หรือโดยความอ่อนวายเป็นการที่ว่า เมื่อไม่หลับแล้ว ก็ทำสิ่งที่มีประโยชน์ คือ ฟังธรรมเพื่อจะได้เข้าใจ ซึ่งผลพลอยได้ก็เกิดขึ้น คือ หลับ

ฟัง ๆ ไป ก็หลับ มีใครบ้างที่จะไม่หลับ เพียงแต่ว่าจะช้าหรือเร็วเท่านั้นเอง บางท่านอาจจะฟังและเพลินไป ก็ไม่หลับ นั่นก็เป็นโดยเหตุปัจจัยอื่น ๆ หรือบางท่านพอฟังปั๊บก็อาจจะหลับไปเลยก็ได้ แล้วแต่เหตุปัจจัย เพราะฉะนั้น ขึ้นอยู่กับว่า

ในขณะนั้นจิตเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล คือ อยากจะหลับ หรืออยากจะทำใจ อยากจะมีชีวิตที่มีประโยชน์ แม้ไม่หลับก็ได้สิ่งที่เป็นประโยชน์มากกว่าหลับ

โดยมากตอนแรก ๆ ทุกคนอยากจะทำใจ เวลาที่ไม่หลับบางคนก็ทานยานอนหลับ นั่นสำหรับผู้ที่ยังไม่มีวิธีอื่น บางคนฟังธรรมแล้วหลับ ก็เลยฟังธรรมให้หลับ แต่จะสังเกตได้ว่า ผู้ที่อยากจะทำใจ ขณะนั้นต้องเป็นอกุศลแน่ ๆ แต่เวลาที่ปัญญาเกิดมาก ๆ แม้ไม่หลับยิ่งกว่านั้นก็ยอม เพื่อที่จะได้สิ่งที่เป็นประโยชน์กว่านั้น

เพราะฉะนั้น บางคนนอนหลับเพียงไม่กี่ชั่วโมง ตื่นขึ้นมาสติระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทันที เป็นประโยชน์แล้ว ถือโอกาสที่จะได้รับประโยชน์จากสิ่งที่ประเสริฐกว่าการหลับ โดยการระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ไม่ต้องห่วงเรื่องจะเสียสุขภาพ เพราะจิตตชรูปที่เกิดจากกุศलय่อมดีกว่าจิตตชรูปที่เกิดจากอกุศล

บางคนกลัวว่า หน้าตาจะไม่แจ่มขึ้นม่งใส เพราะอดหลับอดนอน ก็อยากจะทำใจ ขณะนั้นมีจิตตชรูปที่เกิดเพราะอกุศล บางคนเห็นว่า อกุศลทำให้หน้าตาม่งใส สนุกสนานร่าเริง นั่นก็เป็นเรื่องของความพอใจในทางโลก แต่จริง ๆ แล้ว ถ้าเป็นจิตตชรูปที่เกิดจากกุศลจะมีประโยชน์กว่ามาก แม้แต่รูปก็จะปรากฏความไม่กังวล นี่เป็นเรื่องซึ่งต้องแล้วแต่การเห็นประโยชน์ เพราะว่าเมื่อยังเป็นผู้ที่มิก็เลสมาก ก็อยากจะทำใจ เพื่อประโยชน์ของตัวเอง แต่ถ้าได้ฟังพระธรรมมากขึ้น เข้าใจมากขึ้น ไม่หลับก็ไม่เดือดร้อน ถ้ามีโอกาสที่จะได้ฟังพระธรรม หรือมีโอกาสที่สติจะระลึกลักษณะของสภาพธรรม

นี่เป็นเรื่องความละเอียดของจิต ซึ่งต้องอาศัยปัญญาที่พิจารณาโดยละเอียด รอบคอบถี่ถ้วนถึงขณะที่อกุศลเกิดสลับกับกุศล ที่จะต้องรู้ตามความเป็นจริงว่า ขณะไหนเป็นกุศล ขณะไหนเป็นอกุศล

เพราะฉะนั้น มัชฌิมาปฏิปทาเป็นสิ่งที่ยากมาก ซึ่งไม่ใช่เป็นผู้ที่ตั้งหรือหย่อน แต่ผู้ที่จะดำเนินทางสายกลางได้ คือ รู้ประโยชน์ของสติปัฏฐาน และเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐานขณะใด ขณะนั้นจึงเป็นมัชฌิมาปฏิปทา มิฉะนั้นแล้วบางท่านก็ถาม

ว่า ต้องนอนก็ชั่วโมง หรือต้องเจริญสติปัฏฐานเท่าไร หรืออะไรอย่างนั้น ซึ่งนั่นไม่ใช่ เป็นความเข้าใจที่ถูกต้อง

ผู้ฟัง จิตเกิดดับสลับกัน อย่างที่อาจารย์พูดถูกต้องแล้ว จากที่ได้คุยกับผู้สนทนาธรรมหรือสหายธรรมทั้งหลาย อยากจะมีสติเร็วและมีมาก ๆ ซึ่งเป็นวิธีที่ไม่ถูก ต้องใช้วิธีอบรมไปที่ละเล็กทีละน้อย เหมือนการจับด้ามมีด การฟังพระธรรมควรนสการให้ถูกต้องว่า ฟังเพื่อความเข้าใจ ซึ่งในขณะนั้นจิตเกิดดับสลับกัน ถึงแม้ว่าจะนอน ก็เอาธรรมมาฟัง ขณะที่ฟังธรรมและเข้าใจ ขณะนั้นเป็นกุศล จะเกิดสลับกันอย่างนี้เอง เพราะฉะนั้น ฟังธรรมไว้เป็นกำไร ผมคิดว่า ฟังตะลุยกต่อไปอย่าท้อแท้ ดีกว่าเลิกฟังไปเลย

ส. ข้อสำคัญ อย่าคิดว่ามีวิธีอื่น นอกจากระลึกทันที นี่เป็นหัวใจของการเจริญสติปัฏฐาน

๑๖๓๔

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๙ เมษายน ๒๕๓๐

สำหรับอุเบกขา ๑๐ ที่ได้กล่าวถึงแล้ว คือ อุพังคุเปกขา พรหมวิหารอุเปกขา และโพชฌังคุเปกขา

อุเบกขาที่ ๔ วิริยอุเปกขา ได้แก่ วิริยเจตสิก คือ ความเพียรที่ไม่ตึงนัก ไม่หย่อนนักในการใส่ใจด้วยอุบายในนิมิตตามระยะกาล

หมายความว่า ถ้าผิดจากสัมมาวายามะในมรรคมีองค์ ๘ ในการระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ตามปกติ ตามเหตุตามปัจจัย ตามความเป็นจริง ชื่อว่าตึงไปหรือหย่อนไปทันที

ตึงไป คือ รีบ ๆ อยากจะให้สติเกิดมาก ๆ ทำอะไรหลาย ๆ อย่างโดยหวังว่าเมื่อทำอย่างนั้นอย่างนี้แล้วสติจะเกิด อย่างนั้นตึงไปไหม แทนที่จะไม่ต้องไปทำอะไรให้เหนื่อยยากเพียงสตรียกคันที นั่นเป็นวิริยอุเปกขา ความเพียรที่ไม่ตึงนักไม่หย่อนนัก ซึ่งจะต้องประกอบด้วยปัญญา ถ้าขาดปัญญาไม่มีทางที่จะเป็นวิริยอุเปกขาได้ เพราะต้องทำสิ่งที่ผิดพลาดไปจากการเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน

สำหรับเรื่องมรรคมีองค์ ๘ ท่านผู้ฟังคงจะได้ยินบ่อย ๆ แต่ตามปกติเวลาที่โลกุตตรจิตยังไม่เกิด จะเป็นมรรคมีองค์ ๕

**อรรถกถา สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค อรรถกถามัคคสังยุต
อวิชาวรรคที่ ๑ อรรถกถาอวิชาสูตร ข้อ ๑ - ข้อ ๓** มีข้อความว่า

องค์แม้ ๘ เหล่านั้น ย่อมไม่เกิดพร้อมกันในขณะแห่งโลกียมรรค แต่ย่อมเกิดพร้อมกันในขณะแห่งโลกุตตรมรรค

ที่ใช้คำว่า อริยมรรคมีองค์ ๘ เสมอในพระไตรปิฎก และบางแห่งใช้คำว่า มรรคมีองค์ ๕ จะต้องเข้าใจด้วยว่า เพราะเหตุใดจึงกล่าวถึงมรรคมีองค์ ๘ และมรรคมีองค์ ๕

ถ้าเป็นโลกียมรรค คือ วิรติเจตสิก ๓ บางขณะไม่เกิด เพราะฉะนั้น จึงมีแต่สัมมาทิฐิ ๑ สัมมาสังกัปปะ ๑ สัมมาวาายามะ ๑ สัมมาสติ ๑ สัมมาสมาธิ ๑

สำหรับวิรติเจตสิก ๓ คือ สัมมาวาจา ๑ สัมมากัมมันตะ ๑ สัมมาอาชีวะ ๑ เกิดไม่ครบทั้ง ๓ พร้อมกันในขณะที่จิตเดียว ต้องเกิดเพียงวิรติหนึ่งวิรติใดในวิรติ ๓ คือ ขณะใดที่สัมมาวาจาเกิด ขณะนั้นสัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะไม่เกิด ขณะใดที่สัมมากัมมันตะเกิด ขณะนั้นสัมมาวาจา สัมมาอาชีวะไม่เกิด ขณะใดที่สัมมาอาชีวะเกิด ขณะนั้นสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะก็ไม่เกิด

ด้วยเหตุนี้ผู้ที่มิปกติเจริญสติปัฏฐานจึงรู้ว่า ตามปกติที่เป็นโลกียมรรค โดยทั่วไปเวลาที่วิรติเจตสิกไม่เกิด จะประกอบด้วยมรรคมีองค์ ๕ เท่านั้น

สำหรับมรรคมีองค์ ๘ ย่อมมีได้ในโลกุตตรมรรคที่ประกอบด้วยปฐมฌาน แต่ถ้าเป็นการรู้แจ้งอริยสัจธรรมพร้อมด้วยองค์ฌานชั้นต่าง ๆ ได้แก่ ส่วนในมรรคที่ประกอบด้วยหุตติยานเป็นต้นไป ย่อมมีองค์ ๘ เท่านั้น เว้นสัมมาสังกัปปะ คือ เว้นวิตกเจตสิก

เป็นเรื่องที่ยังไม่ถึง แต่ควรที่จะทราบ ว่า เหตุผลที่แสดงมรรคมีองค์ ๕ เพราะโดยปกติแล้วถ้าวิรติเจตสิกไม่เกิด มรรคมีองค์ ๘ จะเกิดเพียง ๕ องค์เท่านั้น

ข้อความต่อไปมีว่า

แม้คำใดอันท่านกล่าวในอธิธรรมว่า ก็สมัยนั้นแล มรรคย่อมประกอบด้วยองค์ ๕ คำนั้นท่านกล่าวเพื่อแสดงในระหว่างกิจอย่างหนึ่ง

คือ แล้วแต่ว่าจะเป็นกิจที่มีวิรติเกิดร่วมด้วย หรือไม่มีวิรติเกิดร่วมด้วย หรือมีวิรติประเภทใดเกิดร่วมด้วย

ก็ในกาลใด บุคคลละการงานผิดแล้ว ย่อมยังการงานที่ชอบให้บริบูรณ์ ในกาลนั้น มิจฉาวาจาหรือมิจฉาอาชีวะย่อมไม่มี สัมมากัมมันตะย่อมให้บริบูรณ์

ในมรรคที่เป็นมรรค ๕ เหล่านี้ คือ ทิฏฐิ ๑ สังกัปปะ ๑ วายามะ ๑ สติ ๑ สมาธิ ๑ ก็สัมมากัมมันตะ ชื่อว่าย่อมให้บริบูรณ์ได้ด้วยสามารถแห่งวิริติ แม้ในสัมมาวาจา และสัมมาอาชีวะก็มีนัยนี้แล คำอันท่านกล่าวแล้วอย่างนี้ เพื่อแสดงในระหว่างกิจนี้

ส่วนในขณะแห่งโลกิยมรรค ย่อมมีองค์ ๕ แน่ แต่วิริติไม่แน่ว่า เพราะฉะนั้น ท่านไม่กล่าวว่ามรรค ๖ แต่กล่าวว่ามรรค ๕ เท่านั้น ด้วยประการฉะนี้

ข้อนี้โดยย่อ ๆ คงพอที่จะทราบทั่ว ปกติที่ไม่ใช่โลกุตตรจิตแล้วก็เป็นมรรคมรรค ๕ เพราะไม่แน่ว่าวิริติ ๓ วิริติหนึ่งวิริติใดจะเกิด และเวลาที่เกิดต้องเกิดเพียงวิริติเดียว จะเกิดพร้อมกันทั้ง ๓ ไม่ได้

ต่อไป อุเบกขาที่ ๕ คือ สังขารูปেকขา ได้แก่ ปัญญาเจตสิก

ปัญญาเป็นสภาพของความเป็นกลาง เพราะฉะนั้น อุเบกขาใดที่วางตนเป็นกลางในการพิจารณาธรรมมีนิรณันเป็นต้น และไตร่ตรอง ตามที่ตรัสไว้ว่า

สังขารูปেকขา เกิดขึ้นด้วยอำนาจสมาธิมีเท่าไร เกิดด้วยอำนาจวิปัสสนามีเท่าไร

สังขารูปেকขา เกิดขึ้นด้วยอำนาจสมาธิมี ๘ อย่าง เกิดด้วยอำนาจวิปัสสนามี ๑๐ อย่าง ดังนี้ อุเบกขานี้ชื่อว่าสังขารูปেকขา

สำหรับปัญญาที่เจริญอบรมจนถึงขั้นที่จะวางเฉยเป็นกลางในสังขารทั้งหลาย มีทั้งในการเจริญสมถภาวนาและการเจริญวิปัสสนาภาวนา ซึ่งในการเจริญสมถภาวนา และวิปัสสนาภาวนานั้น ต้องอาศัยโสภณสาธารณเจตสิก คือ ต้องมีทั้งสติ ศรัทธา หิริ โอตตปปะ อโลกะ อโทสะ ตตรมัชฌัตตตา และต้องมีปัญญาด้วย ด้วยเหตุนี้ อุเบกขาที่ ๕ คือ สังขารูปেকขา จึงได้แก่ ปัญญาเจตสิก

ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิตามรรค มหาวรรค ญาณกถา ข้อ ๑๓๓ มีข้อความว่า

สังขารูปেকขาเท่าไร ย่อมเกิดขึ้นด้วยอำนาจสมถะ สังขารูปেকขาเท่าไร ย่อมเกิดขึ้นด้วยอำนาจวิปัสสนา

สังขารูปกขา ๘ ย่อมเกิดขึ้นด้วยอำนาจสมถะ สังขารูปกขา ๑๐ ย่อมเกิดขึ้นด้วยอำนาจวิปัสสนา

สำหรับสังขารูปกขา ๘ คือ ปัญญาที่พิจารณาหาทางแล้ววางเฉยนิรณัน เพื่อต้องการได้ปฐมฌาน ต้องเป็นปัญญาขั้นที่สามารถรู้หนทางด้วยว่า ทำอย่างไร จิตจึงจะสงบถึงขั้นบรรลุปฐมฌานได้ ตลอดไปจนกระทั่งถึงทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน โดยจตุกกนัย รวมเป็นรูปฌาน ๔ และต้องมีสังขารูปกขาที่พิจารณาหาทางแล้ววางเฉย เพื่อจะได้บรรลุถึงอรุปฌานที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ รวมเป็นสังขารูปกขา ๘ เหล่านี้ ย่อมเกิดขึ้นด้วยอำนาจสมถะ

แสดงว่าถ้าไม่ประกอบด้วยปัญญา จะเจริญสมถภาวนาหรือวิปัสสนาภาวนาไม่ได้เลย โดยมากถ้าไม่ได้ศึกษาโดยละเอียดยิ่งขึ้นอาจจะคิดว่า สังขารูปกขาญาณ เป็นเฉพาะวิปัสสนาภาวนาเท่านั้น แต่ตามความเป็นจริงแล้ว สภาพที่วางเฉยเป็นกลาง ในธรรมซึ่งเป็นสังขาร มีทั้งส่วนที่เป็นสมถภาวนาและวิปัสสนาภาวนา เพราะทุกอย่างที่เกิดเป็นสังขาร เพราะฉะนั้น ความรู้สึกเป็นกลาง วางเฉยในสังขาร ในการอบรมเจริญสมถภาวนานั้น ก็เป็นเหตุที่จะให้บรรลุถึงปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน โดยจตุกกนัย

และสำหรับสังขารูปกขาญาณซึ่งต่อจากปัญจมนโดยปัญญาจกนัย หรือ จตุตถฌานโดยจตุกกนัย ก็เป็นเหตุให้บรรลุถึงอรุปฌานทั้ง ๔ รวมเป็นสังขารูปกขา ๘ ซึ่งย่อมเกิดขึ้นด้วยอำนาจสมถภาวนา ถ้าไม่มีการอบรมเจริญสมถภาวนาก็ไม่สามารถรู้ลักษณะของสังขารูปกขา ๘ นี้ได้ เพราะเรื่องของการอบรมเจริญปัญญา มีทั้งส่วนที่เป็นสมถภาวนาและวิปัสสนาภาวนา

สมถภาวนา คือ สติสัมปชัญญะที่สามารถระลึกรู้ลักษณะสภาพของจิต และสามารถรู้ว่ขณะใดเป็นนิรณธรรม คือ เป็นอกุศลธรรมประเภทใด เป็นความยินดีพอใจในรูป หรือในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมัพพะ ซึ่งทุกวัน ๆ ทุกคนก็ยังคงยินดีพอใจในรูปบ้าง ในเสียงบ้าง ในกลิ่นบ้าง ในรสบ้าง ในโณภูมัพพะบ้าง แต่สติสัมปชัญญะจะเกิดและรู้ลักษณะของจิตที่ต่างกันใหม่ว่า ในขณะนั้นเป็นอกุศล

ที่กำลังยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมัพพะ ถ้าสติสัมปชัญญะไม่เกิด ทุกท่านก็ปล่อยไปตามรูป เสียง กลิ่น รส โณภูมัพพะ

วันหนึ่ง ๆ จากทางตาไปถึงทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ไม่ได้ปราศจากความยินดีพอใจที่เป็นกามฉันทะเลย เพราะฉะนั้น ผู้ที่จะอบรมเจริญความสงบของจิต จะขาดสติสัมปชัญญะไม่ได้ เพราะสามารถมีการระลึกได้ และรู้ในลักษณะที่เป็นอกุศลธรรม ซึ่งเมื่อรู้ในลักษณะที่เป็นอกุศลธรรมแล้ว ถ้าเป็นผู้ที่รู้ในการที่จะกระทำจิตให้สงบระงับจากกามฉันทะด้วยการตรึงถึงอารมณ์ที่ทำให้จิตสงบ ในขณะนั้น กุศลจิตก็เกิด

เพราะฉะนั้น ระหว่างที่เจริญความสงบของจิต จะต้องรู้ความต่างกันว่า ขณะนี้จิตกำลังสงบเป็นกุศล และขณะต่อไป หรือขณะอื่น ก็มีอกุศลจิตเกิดสลับเกิดแทรก คือ ความคิดนึกถึงรูปบ้าง เสียงบ้าง กลิ่นบ้าง รสบ้าง โณภูมัพพะบ้าง ดังนั้น การอบรมเจริญภาวนา ไม่ว่าจะเป็นสมถภาวนาหรือวิปัสสนาภาวนา จะต้องประกอบพร้อมด้วยสติและสัมปชัญญะ มิฉะนั้นจะไม่ใช้การอบรมเจริญภาวนาเลย คือ ไม่ใช่ทั้งสมถภาวนาและวิปัสสนาภาวนา

ถ้าได้ยืคำ่ว่า สมถภาวนา หรือสมถะ อย่าพอใจเพียงว่าไม่รู้อะไรเลย หรือไปจดจ้องที่อารมณ์หนึ่งอารมณ์ใดและเข้าใจว่า ขณะที่จดจ้องจิตไม่รู้อารมณ์อื่น รู้เฉพาะอารมณ์เดียวนั้นเป็นสมถะ แต่ตามความเป็นจริงต้องเป็นสติสัมปชัญญะที่สามารถรู้ลักษณะของจิตที่กำลังเกิดขึ้นในขณะนั้นว่า เป็นกุศลหรือเป็นอกุศล จึงจะเจริญจิตซึ่งเป็นกุศลให้เพิ่มขึ้น ๆ จนกระทั่งสงบขึ้น ๆ สามารถที่จะถึงความสงบที่มั่นคงเป็นสมาธิขั้นต่าง ๆ นั้นจึงเป็นสมถภาวนา จนกว่าจะถึงสังขารุเปกขา ซึ่งจะทำให้บรรลู่ถึงปฐมฌาน และสำหรับผู้ถึงปฐมฌานแล้ว ที่จะถึงทุติยฌานต้องมีสังขารุเปกขา คือ สติสัมปชัญญะที่ประกอบด้วยปัญญาที่วางเฉยในสังขารที่เกิดสลับคั่นกับที่เป็นอกุศล

เพราะฉะนั้น พิจารณาดูว่า มีท่านผู้ใดเจริญสมถภาวนาบ้าง

ในวันหนึ่ง ๆ ขณะที่สติสัมปชัญญะไม่เกิด ก็ต้องเป็นกามฉันทะบ้าง พยาบาทะบ้าง ถีนมิทธะบ้าง หรือเป็นอุทธัจจกุกกุกจะบ้าง วิจิจฉาบ้าง ซึ่งเป็นสภาพธรรมในแต่ละวัน เวลาที่ผู้ใดก็ตามเจริญความสงบที่เป็นสมถะ สภาพธรรมเหล่านี้ก็มีเหตุปัจจัยที่จะเกิดกลับ ไม่ใช่ว่ากุศลจิตนั้นจะเกิดสืบต่อไปได้ตลอดไป แต่จะต้องอาศัยองค์ของฌาน เช่น วิตก ตรีกในอารมณ์ที่ทำให้สงบ วิจาร ปรคอง ให้จิตตั้งมั่นในอารมณ์นั้นตามที่วิตกตรีก และต้องประกอบด้วยปีติ สุข เอกัคคตา

การเจริญภาวนาต้องเป็นเรื่องที่จะต้องศึกษาโดยละเอียดจริง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสมถภาวนาหรือวิปัสสนาภาวนา มิฉะนั้นถ้ากล่าวถึงสังขารูปเพกขา ก็เพียงแต่ได้ยินเป็นชื่อ ไม่ทราบว่สังขารูปเพกขาเมื่อไรจะเกิด และจะเกิดขึ้นได้อย่างไร แต่ทุกอย่างต้องเริ่มด้วยปัญญาที่เข้าใจชีวิตประจำวันตามความเป็นจริง

ถ้าปัญญาในชีวิตประจำวันยังไม่มี ไม่สามารถที่จะเจริญกุศลชั้นภาวนาได้ ก็คงจะเป็นกุศลชั้นทาน ชั้นศีลเท่านั้น

มีท่านผู้ใดเจริญสมถภาวนาบ้างไหม ไม่จำเป็นต้องให้ถึงฌาน เพียงสมถภาวนาในชีวิตประจำวันก็มีประโยชน์ ถ้าสามารถจะรู้ได้จริง ๆ ว่า แต่ละบุคคลในวันหนึ่ง ๆ ออกุศลมากแค่ไหน โภณมูลจิตซึ่งเกิดเป็นประจำทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ก็ยังไม่ค่อยจะรู้ว่าเป็นอกุศลไซ้ใหม่เวลาที่เกิดขึ้น ไม่มีใครรู้ว่าเป็นอกุศล เห็นแล้วก็ชอบ มีทุกสิ่งทุกอย่างที่สวयงาม มีทุกสิ่งทุกอย่างแวดล้อมที่น่าพอใจ แต่ขณะนั้นจะรู้ใหม่ว่าเป็นอกุศล หรือยังปรารถนาที่จะให้มีมากกว่านั้นอีก แสดงให้เห็นว่า ในขณะที่เป็นอกุศลนั้น ไม่สามารถจะรู้ได้เลยว่าเป็นอกุศลอยู่เป็นประจำ

นี่คือทางตา

ทางหูก็เช่นเดียวกัน ได้ยินเสียงที่น่าพอใจ บางท่านมีเพลงเพราะเกือบจะทั้งวัน เรียกได้ว่าไม่หยุดเลย บางท่านในขณะที่เดินทาง ไม่ได้อยู่ที่บ้าน ก็ยังมีเสียงเพลงเพราะ ๆ ติดตามฟังไปเรื่อย ๆ คิดดู ตลอดเวลาที่ได้ยินเสียงที่เพราะ ไม่ได้รู้สึกตัวเลยว่าขณะนั้นเป็นอกุศล

ทางตาไม่รู้ ทางหูไม่รู้ ทางจมูกไม่รู้ ทางลิ้น ขณะที่กำลังบริโภคอาหารที่มีรสอร่อยก็ไม่ว่าว่าเป็นอกุศล ทางกายกำลังกระทบสัมผัสที่เย็นสบายก็ไม่ว่าเป็นอกุศล

ทุกคนบอกว่าร้อนมาก รู้สึกว่าในขณะนั้นไม่ชอบเลย ขณะที่ไม่ชอบก็ไม่ว่าเป็นอกุศล แต่เมื่อสามารถทำให้ความร้อนนั้นคลายลงเป็นความเย็นสบาย ก็ไม่รู้สึกรู้ว่า เป็นอกุศล

เพราะฉะนั้น สมถภาวนาแม้ในชีวิตประจำวัน ต้องมีปัญญาจริง ๆ ที่จะเห็นว่า ทั้งวันและทุกวันเต็มไปด้วยอกุศลจริง ๆ เมื่อนั้นจึงจะเห็นโทษและเจริญกุศลเพิ่มขึ้น ไม่ว่าจะเป็นขั้นทาน หรือขั้นศีล หรือความสงบของจิต แม้เล็ก ๆ น้อย ๆ ในชีวิตประจำวัน ก็ยังดีกว่าที่จะเป็นอกุศลทางหนึ่งทางใด เช่น เป็นกามฉันทะบ้าง ความพอใจในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ เป็นพยาปาทะ ความขุ่นเคืองใจบ้าง หรือเป็นถีนมิทธะ ความหดหู่ท้อถอย ง่วงเหงาซึมเซา หรือเป็นอุทธัจจกุกกุกจะ ความคิดที่เดือดร้อนรำคาญใจในอกุศลที่ได้กระทำแล้ว หรือในกุศลที่ยังไม่ได้กระทำ หรือเป็นวิจิกิจฉา สภาพที่สงสัยในลักษณะของสภาพธรรม ในพระรัตนตรัย ในพระพุทธ ในพระธรรม ในพระสงฆ์ ในอดีต ในปัจจุบัน ในอนาคต

เป็นชีวิตจริง ๆ ของแต่ละคนซึ่งควรจะทราบว่า พระธรรมจะช่วยทำให้ปัญญาสามารถรู้จักตนเอง เมื่อรู้จักตนเองแล้วย่อมเลือกได้ว่า จะเจริญกุศลเพื่อให้อกุศลลดน้อยลง หรือยังคงพอใจที่จะเป็นอกุศลมาก ๆ อยู่

สังขารูปেকขา ๘ ย่อมเกิดขึ้นด้วยอำนาจสมถะ

ถ้าเป็นผู้ที่ไม่ได้เจริญสมถภาวนาจนกระทั่งถึงอุปจารสมาธิ และอัปปนาสมาธิ ไม่มีทางที่จะเข้าใจลักษณะของสังขารูปেকขาซึ่งเกิดขึ้นด้วยอำนาจสมถะ

สังขารูปেকขา ๑๐ ย่อมเกิดขึ้นด้วยอำนาจวิปัสสนา

ทุกท่านเป็นผู้ที่ต้องการอบรมเจริญปัญญา รู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม เพื่อที่จะดับกิเลสโดยการละ โดยการดับความเห็นผิดที่ยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล ซึ่งเป็นเรื่องที่ละเอียดจริง ๆ ถ้าไม่พิจารณาข้อปฏิบัติจนกระทั่งเป็นสัจจญาณ มีความมั่นใจ แน่ใจ เข้าใจโดยถูกต้องจริง ๆ ในเรื่อง

การเจริญสติปัฏฐานแล้ว กิจจญาณ คือ มรรคมิ้องค์ ๘ หรือมรรคมิ้องค์ ๕ ก็ย่อมเกิดไม่ได้

เพราะฉะนั้น การที่จะกล่าวถึงว่า สังขารูปกชาญาณ ๑๐ ย่อมเกิดขึ้นด้วยอำนาจวิปัสสนา จะต้องกล่าวถึงเรื่องของการอบรมเจริญสติปัฏฐานตั้งแต่ขั้นต้น ซึ่งต้องเป็นความเห็นถูก เป็นสัจจญาณ เพราะบางท่านเพิ่งจะรับฟังและบอกว่า สติไม่ค่อยเกิด ทำอย่างไรสติจึงจะเกิด

ถ้ายังไม่เข้าใจว่าปัญญารู้อะไรในวันหนึ่ง ๆ สติย่อมเกิดไม่ได้ ต่อเมื่อได้รู้ว่ปัญญารู้อะไรในวันหนึ่ง ๆ สติจึงจะเริ่มระลึก เพื่อให้ปัญญาศึกษารู้ลักษณะของสิ่งที่ปัญญาจะต้องรู้

๑๖๓๕

ที่ห้องประชุมตึกสภากาชาดศึกษาฬามกุฎราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๖ เมษายน ๒๕๓๐

ในขณะนี้ด้วยการศึกษาทราบว่า เป็นนามธรรมและเป็นรูปธรรมทั้งนั้นทุกขณะ ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนเลย แม้เพียงฟังแค่นี้ ถ้ามีความเข้าใจโดยถูกต้อง สติก็เริ่มระลึกลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏได้ แต่ถ้าเพียงฟังเล็กน้อย และยังไม่เข้าใจจริง ๆ สติก็ยังไม่เกิด

ถ้าทราบว่า ชีวิตทุกขณะ เดียวนี้เอง เป็นนามธรรมและเป็นรูปธรรมทั้งนั้น ทุกอย่าง ซึ่งก่อนอื่นต้องพิจารณาว่าที่กล่าวอย่างนี้ ผิดหรือถูก ขณะนี้เป็นนามธรรม เป็นรูปธรรม ถูก ใช่ไหม ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

ขณะนี้เป็นนามธรรม เป็นรูปธรรม แต่ไม่รู้ว่าเป็นนามธรรม ไม่รู้ว่าเป็นรูปธรรม ที่กล่าวอย่างนี้ถูกหรือผิด ถูก

เพราะฉะนั้น ปัญญา คือ การรู้สิ่งที่กำลังปรากฏ ซึ่งเมื่อสักครู่นี้กล่าวว่า เป็นนามธรรมและรูปธรรมทั้งนั้นนั่นเอง ไม่ใช่รู้อย่างอื่นเลย

กำลังเห็นเป็นนามธรรม เป็นสภาพรู้ สิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นรูปธรรม ในขณะที่ทุกคนกำลังเห็น เพียงเท่านั้นเอง พิจารณาอย่างนี้ เข้าใจอย่างนี้ เป็นปัจจัยให้สติเกิด ระลึกได้ เพราะกล่าวแล้วว่าไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตน ทุกขณะเป็นแต่เพียง นามธรรมและรูปธรรม แต่ไม่รู้

เพราะฉะนั้น ปัญญา คือ ต้องรู้สิ่งที่ เป็นนามธรรมและรูปธรรมในขณะนี้เอง ถูกหรือผิด ปัญญาต้องรู้สิ่งที่ เป็นนามธรรมและรูปธรรมในขณะนี้เอง

นี่คือการเข้าใจเรื่องของสติปัฏฐาน สิ่งที่สติจะระลึกและปัญญาจะพิจารณา จนกว่าจะรู้จริง ๆ ว่า ขณะนี้เป็นนามธรรม ขณะนี้เป็นรูปธรรม แต่ก็ไม่รู้ เพราะฉะนั้น ผู้กล่าวว่า ขณะนี้เป็นนามธรรม เป็นรูปธรรม ผู้ไม่รู้ได้ยินได้ฟังว่า ขณะนี้เป็นนามธรรม เป็นรูปธรรม แต่ไม่รู้ ดังนั้น ที่ผู้ไม่รู้จะเป็นผู้รู้ได้ ก็ด้วยการที่

สติเกิดขณะที่เห็น เป็นปกติธรรมดา ขณะที่สติไม่เกิดก็เพียงเห็น แต่ขณะที่สติเกิดก็คือ เมื่อเห็น คือ ในขณะนี้ และระลึกศึกษา น้อมที่จะรู้ว่า ในขณะที่เป็นสภาพรู้ ไม่ใช่เรา สิ่งปรากฏทางตาเป็นของจริง ยังไม่นึกถึงรูปร่างสัณฐานใด ๆ เลย เพราะว่าสภาพนี้เพียงปรากฏเมื่อกระทบกับจักขุปสาทเท่านั้นจึงปรากฏ

แค่นี้เอง ที่สติจะต้องระลึกบ่อย ๆ เนือง ๆ จนกว่าจะรู้ชัดจริง ๆ ว่า สภาพรู้ที่กำลังเห็นเป็นนามธรรม ไม่ใช่เรา เพราะฉะนั้น ที่กล่าวว่า สติไม่ค่อยเกิด ก็เป็น เพราะยังไม่ระลึกจนกระทั่งรู้จริง ๆ ว่า ปัญญาไม่ใช่รู้อย่างอื่นเลย แต่รู้นามธรรมและรูปธรรมที่กำลังปรากฏนั่นเอง

สิ่งที่กำลังปรากฏทางตา จะทำให้กิเลสเกิดมาก ๆ ทุกขณะก็ได้ หรือจะทำให้ปัญญาเกิดมาก ๆ จนกระทั่งดับความเห็นผิดที่ยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นเราเห็น และสิ่งที่เห็นเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน จนกระทั่งสามารถเพิ่มความรู้ขึ้นก็ได้ เพราะฉะนั้น เรื่องของการเห็นซึ่งมีบ่อย ๆ ในชีวิตประจำวัน เป็นเรื่องที่แต่ละท่านควร จะพิจารณาว่า จะให้กิเลสเกิดมาก หรือจะให้ปัญญาเกิดมากในขณะที่กำลังเห็น

ในขณะที่กำลังได้ยิน ก็เช่นเดียวกัน ในขณะนี้เองที่กำลังได้ยิน ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตน เป็นนามธรรม เป็นรูปธรรม ถูกหรือผิด

ถ้าถูก คือ ได้ยินเป็นสภาพรู้ เป็นนามธรรม เสียงเป็นรูปธรรม แต่เพราะไม่รู้ว่า เป็นนามธรรมและเป็นรูปธรรม จึงเป็นเราได้ยิน

เพราะฉะนั้น ปัญญา คือ ขณะใดที่สติเกิด ขณะที่ได้ยินปรากฏ กำลังได้ยินเสียง สติระลึกสภาพที่กำลังรู้ ที่เสียงปรากฏได้ต้องมีลักษณะรู้ มีธาตุรู้ มีอาการรู้เสียงจึงปรากฏ ในขณะที่กำลังได้ยินเสียงก็น้อมที่จะรู้ว่า ขณะนั้นมีสภาพที่รู้ ในขณะที่เสียงปรากฏ ไม่ใช่เรา

นี่คือเหตุที่จะให้สติปัญญาฐานเกิด โดยการเข้าใจเรื่องของนามธรรมและรูปธรรม ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ และพิจารณาว่า ได้ยินบ่อย ๆ จะให้กิเลสเกิดมาก ๆ หรือจะให้ปัญญาเกิด

เป็นเรื่องที่แต่ละท่านคงจะหมดความสงสัยว่า ที่ว่าสติปัฏฐานไม่เกิด ปัญญาไม่รู้ เพราะอะไร

ทั้ง ๆ ที่เป็นนามธรรม เป็นรูปธรรมทั้งนั้น ทุกขณะ แต่อวิชชาไม่รู้ อวิชชาไม่สามารถรู้ได้ และที่ปัญญาสามารถรู้ได้ก็เพราะสติเกิด ต้องมีการระลึกได้ พิจารณาลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม เพราะฉะนั้น สิ่งที่จะต้องระลึก คือ ทุกขณะเป็นนามธรรม เป็นรูปธรรม ถ้าไม่ลืม สติก็คงจะระลึกได้ ก่อนที่จะถึงสังขารูปกขา ๑๐ ที่เกิดขึ้นด้วยอำนาจของวิปัสสนา ซึ่งสังขารูปกขาเป็นปัญญาเจตสิก ไม่ใช่ตัตรมฺหณัตตเจตสิก

ท่านที่ยังสงสัยเรื่องของการเจริญสติปัฏฐาน ไม่น่าจะมีข้อสงสัยใด ๆ เลย เพราะขณะนี้ เป็นนามธรรม เป็นรูปธรรม แต่ไม่รู้ เพราะฉะนั้น ทำอย่างไรจึงจะรู้เท่านั้น สติระลึก ถ้าไม่รู้ลักษณะของสติ สติเกิดไม่ได้ ไม่ใช่วิธีอื่น ต้องฟังจนกระทั่งรู้ว่า กระทบแข็งบ่อย ๆ ตั้งแต่เข้าจนถึงเดี๋ยวนี้ มีสภาพที่รู้แข็ง แต่ยังไม่ใช้สติปัฏฐาน

สติปัฏฐานไม่ใช่ขณะอื่น แต่เป็นขณะที่กำลังรู้แข็งและระลึกได้ที่จะรู้ว่าจะรู้เช่นนั้นแข็ง ไม่ใช่อะไรเลยสักอย่างเดียว เป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง และที่กำลังรู้แข็งก็ไม่ใช่เรา เป็นแต่เพียงลักษณะรู้ สภาพรู้เท่านั้น

ถ้าระลึกอย่างนี้ รู้แบบนี้ ก็เป็นการที่สติปัฏฐานจะเจริญขึ้น

ข้อความใน **อรรถกถา โคตมสูตร** ที่ได้กล่าวถึงแล้วมีว่า

พราหมณ์บรรพชิตจำนวนมากเกิดเมาคำไม่รู้ขึ้น เพราะอาศัยพระพุทธพจน์ที่ตนเคยเรียนแล้ว ไม่ยอมไปฟังโรงธรรม ด้วยคิดว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อจะตรัสก็ตรัสคำที่พวกเราแล้วเท่านั้น ไม่ตรัสคำที่พวกเราไม่รู้

ถ้าเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐานจะระลึกได้ทันทีว่า ที่ทรงแสดงธรรมมากเพื่อเกื้อกูลให้สติเกิดระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏเท่านั้น ไม่ว่าจะทรงแสดงโดยพระสูตร หรือพระอภิธรรม หรือแม้พระวินัย ก็เพื่อให้สติเกิดระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

แต่เพราะว่า ภิกษุเหล่านั้นไม่ได้เห็นที่มาที่ไปของพระธรรมเทศนาเลย คือ ไม่ได้พิจารณา ไม่ได้ฟังด้วยความแยบคาย เมื่อไม่เห็นก็พากันคิดว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าคงเข้าพระทัยว่า ธรรมกถาของเราตถาคตย่อมนำสัตว์ออกไปจากทุกข์ จึงตรัสพระธรรมเทศนาที่คล่องพระโอษฐ์เท่านั้น

ฟังดูก็เหมือนเดิม ใช้น้ำใหม่ เรื่องของตา ของหู ของจมูก ของลิ้น ของกาย ของใจ ก็เท่านั้น ดูเหมือนกับคล่องพระโอษฐ์จริง ๆ ในเรื่องของตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ทำให้เข้าใจว่า ไม่ใช่เพราะการตรัสรู้ ซึ่งเมื่อพระผู้มีพระภาคทรงทราบดังนั้นก็ได้รับตรัสเรียกภิกษุเหล่านั้นมาแล้วทรงแสดง **มูลปริยายสูตร** คือ มูลของธรรมทั้งปวง

เพียงเท่านั้น นำฟังใหม่ รู้หรือยังเรื่องมูลของธรรมทั้งปวง แต่ต้องมีเรื่องที่จะต้องทรงแสดงมากมายทีเดียวที่จะเกื้อกูลให้ผู้นั้นได้เข้าใจจริง ๆ และเป็นประโยชน์ต่อการที่สติจะระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนั้น

มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ มูลปริยายสูตร ข้อ ๑ - ข้อ ๙ มีข้อความว่า

ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ ไม่ได้เห็นพระอริยะ ไม่ฉลาดในธรรมของพระอริยะ ไม่ได้รับแนะนำในธรรมของพระอริยะ ไม่ได้เห็นสัตบุรุษ ไม่ฉลาดในธรรมของสัตบุรุษ ไม่ได้รับแนะนำในธรรมของสัตบุรุษ ย่อมรู้ธาตุดินโดยความเป็นธาตุดิน ครั้นรู้ธาตุดินโดยความเป็นธาตุดินแล้ว ย่อมสำคัญธาตุดิน ย่อมสำคัญในธาตุดิน ย่อมสำคัญโดยความเป็นธาตุดิน ย่อมสำคัญธาตุดินว่าของเรา ย่อมยินดีธาตุดิน ข้อนี้ เพราะเหตุอะไร เรากล่าวว่า เพราะเขาไม่ได้กำหนดรู้

นี่คือชีวิตประจำวันของทุกคน กระทบแข็งตั้งแต่เช้าจนถึงเดี๋ยวนี้ แต่ว่า ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ ไม่ได้เห็นพระอริยะ ไม่ฉลาดในธรรมของพระอริยะ ไม่ได้รับแนะนำในธรรมของพระอริยะ ไม่ได้เห็นสัตบุรุษ ไม่ฉลาดในธรรมของสัตบุรุษ ไม่ได้รับแนะนำในธรรมของสัตบุรุษ ย่อมรู้ธาตุดินโดยความเป็นธาตุดิน

ถูกต้องไหม ธาตุดิน คือ แข็ง มีใครบ้างที่ไม่รู้ว่าแข็ง ทุกคนรู้ แข็งเป็นอย่างไร ก็รู้

ครั้นรู้ธาตุดินโดยความเป็นธาตุดินแล้ว ย่อมสำคัญธาตุดิน ย่อมสำคัญในธาตุดิน ย่อมสำคัญโดยความเป็นธาตุดิน ย่อมสำคัญธาตุดินว่าเป็นของเรา

กระทบตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้าที่แข็ง รู้ธาตุดินโดยความเป็นธาตุดินแล้ว ย่อมสำคัญธาตุดินโดยความเป็นธาตุดิน ย่อมสำคัญธาตุดินว่าของเรา ไข่มใหม่ ตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้าที่เป็นร่างกาย และยังเป็นสิ่งอื่น ๆ อีกหลายอย่างนอกร่างกาย ก็เป็นของของเราด้วย ทั้ง ๆ ที่เป็นเพียงธาตุดินเท่านั้น และ ย่อมยินดีธาตุดิน ช้อนนั้น เพราะเหตุอะไร เรากล่าวว่า เพราะเขาไม่ได้กำหนดรู้

เพราะฉะนั้น ทางเดียวที่กระทบแข็ง และกิเลสไม่เพิ่มขึ้นมากมาย ก็โดยการที่ สติระลึกและพิจารณารู้ในสภาพที่ไม่ใช่ตัวตน เป็นแต่เพียงลักษณะของสภาพแข็ง ซึ่งถ้าปัญญาเจริญขึ้น ขณะนั้นเองก็ปรากฏสภาพที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

ข้อความต่อไปในมูลปริยายสูตร พระผู้มีพระภาคตรัสถึงธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ตลอดไปจนถึงรูป เสียง กลิ่น รส โสณรูปพะ ซึ่งเป็นชีวิตประจำวัน

เพราะฉะนั้น ยังมีใครสงสัยอีกไหมในการเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติไปเรื่อย ๆ ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ซึ่งเป็นหนทางเดียว ไม่ใช่หนทางอื่น จนกว่าสภาพธรรมจะปรากฏตามความเป็นจริง

สำหรับสังขารูปกขา ๑๐ ที่เกิดขึ้นด้วยอำนาจของวิปัสสนา ข้อความใน ขุททกนิกาย ปฏิสัมภีทามรรค มหาวรรค ญาณกถา ข้อ ๑๓๔ มีว่า

สังขารูปกขา ๑๐ เป็นไฉน ย่อมเกิดขึ้นด้วยอำนาจวิปัสสนา ฯ

ปัญญาที่พิจารณาหาทางแล้ววางเฉยความเกิดขึ้น ความเป็นไป นิमितกรรมเครื่องประมวลมา ปฏิสนธิ คติ ความบังเกิด อุบัติ ขาติ ขรา พยาธิ มรณะ ความโศก ความรำพัน ความคับแค้นใจ เพื่อบรรลุโสดาปัตติมรรค เป็นสังขารูปกขาญาณ ๑ ... เพื่อบรรลุโสดาปัตติผลสมาบัติ เป็นสังขารูปกขาญาณ ๑ ... เพื่อบรรลุสกทาคามีมรรค เป็นสังขารูปกขาญาณ ๑ ... เพื่อบรรลุสกทาคามีผลสมาบัติ เป็นสังขารูปกขาญาณ ๑ ... เพื่อบรรลุอนาคามีมรรค เป็นสังขารูปกขา-

ญาณ ๑ ... เพื่อบรรลุอนาคามีผลสมาบัติ เป็นสังขารุปกชาญาณ ๑ ... เพื่อบรรลุอรหัตตมรรค เป็นสังขารุปกชาญาณ ๑ ... เพื่อบรรลุอรหัตตผลสมาบัติ เป็นสังขารุปกชาญาณ ๑ ... เพื่อสัพพัญญุตวิหαρสมาบัติ เป็นสังขารุปกชาญาณ ๑ ปัญญาที่พิจารณาหาทางแล้ววางเฉยความเกิดขึ้น ความเป็นไป นิमित กรรม เครื่องประมวลมา ปฏิสนธิ คติ ความบังเกิด อุบัติ ชาติ ชรา พยาธิ มรณะ ความโศก ความรำพัน ความคับแค้นใจ เพื่ออนิมิตตวิหαρสมาบัติ เป็นสังขารุปกชาญาณ ๑ สังขารุปกชา ๑๐ เหล่านี้ ย่อมเกิดขึ้นด้วยอำนาจวิปัสสนา

ฟังเท่านั้นยังไม่สามารถเข้าใจถึงสภาพของสังขารุปกชาได้ ไซ้ใหม่ นอกจากจะเป็นผู้ที่มียกติเจริญสติปัฏฐานโดยถูกต้อง จนปัญญาสมบูรณ์ขึ้นเป็นลำดับขั้น เพราะฉะนั้น ขอกล่าวถึงวิปัสสนาญาณ

วิปัสสนาเป็นปัญญา สัมมาทิฐิเป็นปัญญา ความเข้าใจถูกเป็นปัญญา ซึ่งจะต้องเกิดตามลำดับจริง ๆ ถ้าไม่มีความเข้าใจถูกในขั้นของสังขารุปกชาว่า ทุกขอริยสัจคืออะไร สติจะต้องระลึกถึงจนประจักษ์ความเกิดขึ้นและดับไป สมุทยอริยสัจคืออะไร นิโรธอริยสัจคืออะไร นิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจคืออะไร ถ้าไม่รู้ อย่างนี้ สติปัฏฐานก็ไม่เกิด

เมื่อสติเกิดแล้ว ทุกท่านต้องเป็นผู้ที่อดทน จะเข้าใจความหมายของคำว่า ความอดทนเป็นตบะอย่างยิ่ง คือ อดทนที่จะระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏและไม่รู้เลยว่าเป็นนามธรรมและรูปธรรม จนกระทั่งค่อย ๆ พิจารณาเมื่อระลึกแล้วต้องศึกษา ซึ่งเป็นสิกขา ๓ คือ ไตรสิกขา ได้แก่ สีลสิกขา จิตตสิกขา ปัญญาสิกขา ในขณะที่กำลังพิจารณาลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ และเป็นผู้ที่ตรงต่อตัวเองโดยรู้ว่า ในวันนี้หรือในวันหนึ่ง ๆ สติปัฏฐานระลึกลักษณะของสภาพธรรมอะไรบ้าง ทางไหน

ทางตา อาจจะได้ระลึก ทางหู ระลึกหรือเปล่า ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ แล้วแต่ว่าขณะนั้นเมื่อสติเกิดก็เป็นผู้รู้ ว่า ขณะนั้นกำลังระลึกศึกษาลักษณะของสภาพธรรมทางใด และต้องพิจารณาเพื่อจะได้รู้ขึ้นในลักษณะที่เป็นนามธรรม

ซึ่งต่างกับลักษณะที่เป็นรูปธรรม ตลอดชีวิตนี้ เป็นไปได้ไหมที่จะเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐานจริง ๆ โดยไม่หวังผล เพราะผลทั้งหลายต้องมาจากเหตุ

ถ้าสติไม่ระลึกรู้ และคิดว่า เมื่อไรจะเป็นพระโสดาบัน ได้ไหม สติระลึกรู้ น้อย ๆ ไม่ได้ศึกษาลักษณะของสภาพธรรม ความรู้ก็ยังไม่เพิ่มขึ้นในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมที่ต่างกัน และคิดว่า เมื่อไรจะเป็นนามรูปปริจเฉทญาณ ได้ไหม เหตุไม่สมควรแก่ผลเลย เพราะฉะนั้น จะหวังรอดสักเท่าไร หรือจะเพียรทำอย่างอื่น ก็ยิ่งจะทำให้คลาดเคลื่อนไปจากข้อปฏิบัติที่เป็นมรรคมรรค ๘ ซึ่งไม่ทำให้รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏได้ตามความเป็นจริง เพราะฉะนั้น เหตุต้องถูก ต้องตรง ผลที่ถูกต้องจึงจะเกิดได้

ถ. แม้อาจารย์กล่าวอย่างนี้ คือ ให้เจริญสติ กลับไปบ้านมีสัญญาจำได้ว่า อาจารย์ให้เจริญสติ บางทีก็ไม่อยากจะเจริญ คือ ปล่อยไปเลย

ส. นี่มีตัวตนที่จะเจริญ กลับไปบ้านจะเจริญ และบางวันก็จะปล่อย นั่นไม่ใช่สัมมาสติ สัมมาสติ คือ ปกติอย่างนี้ รู้ว่าตลอดชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นนามธรรม เป็นรูปธรรม รู้จริง ๆ อย่างนี้หรือยัง เชื้อหรือยังว่าเป็นอย่างนี้

ถ. ต้องเพียรเจริญ

ส. มิได้ ขอสอบถามความเข้าใจว่า ตั้งแต่เกิดจนตาย ไม่มีตัวตน ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล นอกจากนามธรรมและรูปธรรม เข้าใจอย่างนี้จริง ๆ หรือยัง ขึ้นเข้าใจ ขึ้นสังขยาณ

ท่านผู้ฟังตอบว่า เข้าใจ เพราะฉะนั้น ในขณะนี้ เป็นนามธรรม เป็นรูปธรรม ตรงกับที่กล่าวไว้ไหม แต่ไม่รู้ว่า เป็นนามธรรมและรูปธรรม เพราะฉะนั้น ถ้าจะรู้ ก็คือสติเกิด ไม่ใช่เราจะทำ หรือเราจะปล่อย ถูกต้องไหม

ถ. ถ้าเกิด ก็ระลึกรู้ทันทีเลย ใช่ไหม

ส. ก็ขณะนี้ เป็นนามธรรมเป็นรูปธรรมแล้ว เป็นนามธรรมและรูปธรรม ตลอดชีวิต ไม่ว่าจะเป็นขณะยืน ขณะหัวเราะ ขณะโกรธ ขณะเสียใจ ขณะเป็นโรคภัยไข้เจ็บ ขณะมีข่าวดีข่าวร้าย ทุกอย่าง ตลอดชีวิตไม่มีอะไรเลยนอกจากนามธรรม

และรูปธรรม ต้องมีความมั่นใจและเข้าใจอย่างนี้จริง ๆ เพื่อที่สติจะเกิดขณะไหนก็ได้ เพราะแม้ขณะนี้ก็เป็นนามธรรมและรูปธรรม ผู้ที่รู้ก็รู้ว่า กำลังเห็นเป็นนามธรรม และสิ่งที่ปรากฏทางตาก็คือรูปธรรม แต่ผู้ที่ไม่รู้ แม้จะเห็นเป็นนามธรรม สิ่งที่ปรากฏเป็นรูปธรรม แต่ก็ยังไม่รู้ว่า เป็นนามธรรมและรูปธรรม

เพราะฉะนั้น ไม่ใช่เราจะทำ กลับไปบ้านจะทำ และก็เกิดท้อถอย เบื่อหน่าย และก็เลิกจะไม่ทำ หรืออะไรอย่างนั้น นั่นไม่ใช่ แม้แต่ในขณะนั้นก็ไม่ใช่เรา เพราะฉะนั้น สติปัฏฐาน คือ ขณะใดที่ระลึก รู้ว่ามีนามธรรมและรูปธรรมตลอด ไม่ขาดเลย ในขณะที่เห็นเป็นนามธรรม ไม่รู้ก็ระลึกศึกษาเพื่อจะรู้ นี่คือการเจริญมรรคมีองค์ ๘

ถ. แต่ถ้าไม่ยอมระลึก

สุ. เพราะอะไรจึงไม่ยอม มียอมมีไม่ยอมด้วยหรือ ถ้ามียอมมีไม่ยอม ก็มีความรู้สึกว่าเป็นตัวตน ยังไม่ใช่ผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน

ขอให้มีสักัจญานที่มั่นคงว่า แม้แต่ในขณะที่คิดอย่างนั้นก็เป็นนามธรรมชนิดหนึ่ง เป็นสภาพธรรมที่เป็นนามธรรมที่กำลังคิด ไม่ใช่เรา เพราะฉะนั้น กว่าจะละคลายการยึดถือสภาพธรรมที่เคยยึดถือว่าเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคลได้ ปัญญาต้องเจริญตามปกติ จนแม้คิดอย่างนั้นก็รู้ว่าเป็นนามธรรมชนิดหนึ่ง ไม่ใช่สภาพเห็น ซึ่งเป็นนามธรรมอีกชนิดหนึ่ง ไม่ใช่ได้ยิน ซึ่งเป็นนามธรรมอีกชนิดหนึ่ง

เพราะฉะนั้น ต้องเป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐานจนทั่วจริง ๆ และเลิกคิดที่จะไม่ยอมทำ หรือกลับบ้านจะทำ และเกิดเบื่อขึ้นมาก็จะไม่ทำ เพราะถ้าคิดอย่างนั้นขณะใด ไม่ใช่การเจริญสติปัฏฐาน

ถ. ต้องอดทนมาก ๆ เลย อดทนที่จะระลึก

๑๖๓๖

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๖ เมษายน ๒๕๓๐

ถ. ผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน จะต้องมียุทธาแค่ไหน

ส. เดียวนี้เป็นนามธรรม เป็นรูปธรรม สติก็ระลึก

ถ. ผมก็รู้ว่า ขณะนี้มีนามธรรมและรูปธรรมปรากฏอยู่

ส. เข้าใจ ใช่ไหม อย่าเปลี่ยนความเข้าใจนี้ ขณะนี้เป็นนามธรรม เป็นรูปธรรม แต่ไม่รู้ ใช่ไหม หรือรู้

ถ. แต่สติไม่ยอมระลึก

ส. มาแบบเดิม แบบเดียวกันหมด คือ สติไม่ยอมระลึก

ถ. คือ ไม่เข้าใจ

ส. หนทางเดียวที่จะเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐานจริง ๆ คือ รู้อยู่แล้วว่า ขณะนี้เป็นนามธรรมและเป็นรูปธรรม อย่างกล่าวว่าสติไม่ยอมระลึก แต่หมายความว่า ยังไม่เข้าใจว่า สติเกิดระลึกคืออย่างไร

ถ. ผมสงสัยว่า ปกตินั้นแค่ไหน คำว่า มีปกติเจริญสติปัฏฐาน

ส. กำลังเห็น เป็นปกติหรือเปล่า

ถ. เป็นปกติ

ส. กำลังได้ยินเป็นปกติหรือเปล่า กำลังพูดอย่างนี้เป็นปกติหรือเปล่า ตลอดชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย ทุกขณะเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ถ้าไม่มีเหตุปัจจัยก็ไม่เกิด ไม่ได้จริงหรือเปล่า

หนทางที่เป็นมรรคมงคล ๘ จะละคลายการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน ตั้งแต่เบื้องต้นทีเดียว โดยการเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน แต่ถ้าไม่ใช่เป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน ยังมีความเป็นเรา มีความเป็นตัวตนที่จะทำ ก็ยากแสนยากที่จะละ

ความเป็นตัวตนที่จะทำ แต่ตรงกันข้าม ถ้าเข้าใจจริง ๆ ว่า สติ คือ สภาพที่ระลึก
ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏ สติก็มีโอกาสที่จะเกิดระลึกตามปกติได้

ถ. เบื้องต้น ต้องมีการนึก การน้อมนึก การพิจารณา การใคร่ครวญ
เราต้องเข้าใจถึงคำเหล่านี้

ส. เข้าใจหรือยัง

ถ. มีระลึกอย่างเดียว จะไประลึกอะไร ยังไม่มีความเข้าใจถึงสภาพ ...

ส. เดียวนี้เข้าใจลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมหรือยัง เห็นไหมว่า
ต้องขึ้นอยู่กับความเข้าใจ ไม่ใช่ขึ้นอยู่กับการอื่น ขณะนี้เข้าใจลักษณะของนามธรรม
หรือยัง เข้าใจลักษณะของรูปธรรมหรือยัง

ถ. สภาพแข็งปรากฏ เราก็คิดบ่อย ๆ คิดที่แข็งบ่อย ๆ คิดไปเรื่อย ๆ

ส. คิดว่าอย่างไร

ถ. คิดว่าแข็งปรากฏขณะนี้ เราคิดไปที่แข็ง คิดไปที่สภาพแข็งด้วย

ส. คิดไปที่แข็ง คิดอย่างไร

ถ. แข็งก็ปรากฏขณะนั้น

ส. คิดว่า แข็งปรากฏขณะนี้ ใช่ไหม

ถ. ถ้าไม่คิดถึงแข็ง ก็เรื่อย ๆ อย่างนี้ บางทีวันหนึ่ง ๆ แข็งก็ไม่ปรากฏ

ส. แข็งปรากฏแล้ว เวลานี้ก็ปรากฏ จะบอกว่าแข็งไม่ปรากฏได้อย่างไร
แต่สติไม่ได้ระลึกเท่านั้นเอง เพราะฉะนั้น ต้องเข้าใจ เห็นที่กำลังมี แต่สติไม่ได้ระลึก
จึงไม่รู้ในลักษณะที่เป็นนามธรรมเป็นรูปธรรม ได้ยินก็มี แต่เมื่อสติไม่ระลึกก็ไม่รู้
และหนทางที่จะทำให้รู้มีกัณหา

ถ. มีทางเดียว

ส. มีทางเดียวคืออะไร

ถ. ก็สติปัญญาที่ระลึก

ส. สติระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ไม่ใช่หนทางอื่น ถ้าเข้าใจอย่างนี้จริง ๆ จะไม่ทำอย่างอื่นอีกเลย นอกจากระลึกและรู้ ศึกษาลักษณะสิ่งที่กำลังปรากฏ

ถ. ขณะเสียงปรากฏ มีเสียงปรากฏ ระลึกที่เสียง เฉพาะเสียงแค่นั้น ไม่มีการรู้ว่า สภาพที่รู้เสียงเป็นนามธรรมชนิดหนึ่ง เฉพาะเสียงเป็นรูปธรรม ไม่ได้มีการคิดอย่างนั้นเลย รู้แค่ว่ามีเสียงปรากฏ รู้เฉพาะเสียงแค่นั้นแล้วหมด จบแค่นั้น

ส. ด้วยการศึกษาทราบแล้ว ใช่ไหม ลักษณะของนามธรรมเป็นธาตุรู้ เป็นสภาพรู้ ขณะเห็นเป็นสภาพรู้ซึ่งคนตายไม่เห็น เพราะฉะนั้น กำลังเห็นเป็นอาการรู้ อย่างหนึ่ง ขณะที่ได้ยิน คนตายไม่ได้ยิน เพราะฉะนั้น สภาพรู้ คือ ในขณะที่กำลังได้ยินเสียงเป็นสภาพรู้ อย่างหนึ่ง เข้าใจอย่างนี้แล้วหรือยัง

ถ้าเข้าใจอย่างนี้แล้ว ในขณะที่ได้ยิน สติปัฏฐาน คือ ระลึกที่จะสังเกต พิจารณา ไม่ใช่คิดเป็นคำ แต่รู้ว่าอาการรู้ ขณะนี้กำลังมีสภาพรู้หรือธาตุรู้ซึ่งไม่ใช่เสียง

เสียงปรากฏ ลักษณะของเสียงเป็นธรรมอย่างหนึ่ง ลักษณะของสภาพรู้เสียง เป็นธาตุรู้ซึ่งคนตายไม่ได้ยิน เพราะฉะนั้น อาการที่กำลังรู้เสียงนี้เป็นนามธรรม ชนิดหนึ่ง ไม่ใช่ให้ไปท่อง แต่ให้ท่องไปสังเกตพิจารณา นั่นคือสติปัฏฐาน สीलสิกขา จิตตสิกขา ปัญญาสิกขา พร้อมกับสติที่ระลึกลักษณะของนามธรรม หรือ รูปธรรมจนกว่าจะค่อย ๆ รู้ขึ้น

ถ. การพูดว่า รูปไม่เที่ยง เสียงไม่เที่ยง กลิ่นไม่เที่ยง การพูดแบบนี้ผมว่า ก็เป็นประโยชน์ เป็นสัมมาวาจา

ส. เป็นสติปัฏฐานหรือเปล่า พูดอย่างนั้นเป็นสติปัฏฐานหรือเปล่า

ถ. เป็นเหตุให้สติปัฏฐานเกิดได้ไหม

ส. เมื่อบอกว่ามีหนทางเดียว คือ สติเกิด เพราะฉะนั้น ที่กำลังพูด อย่างนั้นเป็นสติปัฏฐานหรือเปล่า

ถ. ถ้าระลึกในขณะนั้น รูปไม่เที่ยง ในขณะที่เสียงไม่เที่ยง

ส. ยังไม่ทันรู้เลยว่า เสี่ยงกับได้ยินต่างกันอย่างไร ก็ได้ยินไม่เที่ยง เสี่ยงไม่เที่ยงแล้ว และจะมีประโยชน์อะไร เพราะไม่ได้ทำให้รู้ลักษณะของเสียงซึ่งต่างกับได้ยิน

ถ. ขอเรียนถามเกี่ยวกับการอบรมเจริญสติปัฏฐานของตนเอง ยกตัวอย่างว่า วันหนึ่งผมจะไปทำบุญ ในขณะที่หยิบปืนโตลงจากรถเพื่อไปใส่ของ ขณะที่เห็นปืนโตมีฝุ่นหรือสกปรก โทสะเกิด ขณะนั้นสติสามารถระลึกได้ว่า ความไม่ยินดีพอใจ หรือความขุ่นข้องหมองใจกำลังเกิดขึ้น ซึ่งเกิดอยู่ชั่วขณะนิดเดียวเท่านั้นเอง และก็เกิดระลึกว่า สติที่เกิดขึ้นคงจะมีลักษณะอย่างนี้เอง อย่างนี้จะเป็นสติหรือเปล่า

ผมเข้าใจว่า ขณะที่สติเกิดระลึกได้ว่าโทสะเกิดขึ้นนั้น มีการที่จะน้อมพิจารณาศึกษาสภาพธรรมในขณะนั้น และมีความเพียรในขณะนั้นที่จะศึกษา ก่อนเหตุการณ์อย่างนี้จะเกิดขึ้น คือ การน้อมพิจารณาศึกษาหรือการที่จะมีความเพียร หรือมีศรัทธาในเรื่องอย่างนี้ ถ้าหากว่าเราตั้งใจหรือจดจ้องที่จะทำอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วจะไม่มีความรู้สึกอย่างนี้เกิดขึ้น ผมคิดว่า วิธีการที่กระผมประพฤติปฏิบัติมาก็น่าสงสัย ผมคงต้องมีความสงสัยอย่างนี้ตลอดไปจนกว่าจะถึง ... อะไรดี อาจารย์

ส. ทุกอย่างเป็นนามธรรมและเป็นรูปธรรม แต่สติที่เพิ่งเกิดระลึกได้บ้าง มีกำลังน้อยมากหรืออ่อนมาก และยังไม่ทั่ว เพราะเพียงแต่ระลึกลักษณะของโทสะ และก็อย่างอื่นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจในชีวิตประจำวัน แต่ให้ทราบว่า นั่นคือความเป็นผู้ที่มีปกติที่สติจะเกิดและระลึก ซึ่งเหตุการณ์นี้สติระลึก แต่เหตุการณ์อื่น ๆ สติไม่เกิด ก็แสดงถึงความเป็นอนัตตาของสติว่า แล้วแต่สติจะเกิดเมื่อไร

ถ. ผมเข้าใจว่า ถ้าเราท่องว่า สิ่งนี้แข็ง สิ่งนี้อ่อน ผมคิดว่าลักษณะนั้นเป็นการท่องเพื่อที่จะให้สติเกิด ในขณะนั้นก็เป็นโลหะอย่างหนึ่ง มีความยินดีพอใจหรือหวังผล ผมเข้าใจว่า ลักษณะนั้นสติผมยังไม่เกิด

ส. ทำไมต้องท่อง ในเมื่อขณะที่กำลังเห็นยังไม่ได้ท่องก็เป็นนามธรรม เป็นรูปธรรม แต่ไม่รู้ เพราะฉะนั้น เพื่อที่จะได้รู้ คือ สติระลึก โดยไม่ต้องไปทำ อย่างอื่นขึ้นด้วยความเป็นตัวตน ซึ่งถ้าทำอย่างนั้นก็จะปิดบัง และสติปัฏฐานก็ไม่เกิด

ท่องเพื่ออะไร ถ้าท่านผู้หนึ่งผู้ใดใช้คำว่า ท่อง ก็ควรที่จะเข้าใจจุดประสงค์ ของการท่องด้วยว่า เวลาที่ท่านท่อง ท่องเพื่ออะไร คำธรรมดา ๆ ที่ใช้คำว่า ท่อง แต่ละคนนี่ก็จะท่อง ท่องเพื่ออะไร ตอบแทนท่านผู้อื่นก็ได้

ถ. ท่องเพื่อจะให้เกิดผลตามต้องการ

ส. ผลที่ต้องการจากการท่องคืออะไร เหตุผลต้องมีอยู่ตลอด แม้แต่การใช้คำว่า ท่อง อาจจะได้ไม่ได้พิจารณาเลยว่าท่องเพื่ออะไร

ทุกคนที่ท่อง ท่องเพื่อให้จำได้ ถูกไหม ที่ใช้คำว่า ท่อง ไม่ว่าจะท่องเรื่องอะไร ก็ตาม ไม่ว่าจะท่องสูตรคุณ หรือวันพรุ่งนี้จะทำอะไร กลัวจะลืมก็อาจจะท่อง ๆ ไว้ ทุกครั้งที่ใช้คำว่า ท่อง หมายความว่าเพื่อให้จำได้ ถูกไหม ไม่ใช่เพื่อเข้าใจ ไม่ใช่เพื่อ รู้ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏ

ผู้ฟัง ผมฟังอาจารย์มาก็หลายปีว่าจะเข้าใจว่า การอบรมเจริญสติปัฏฐาน เป็นอย่างไร กว่าจะเข้าใจว่า ศึกษา มีความเพียรที่จะระลึก ครั้งแรกคิดว่าตัวเอง ต้องมีความเพียร ต่อเมื่อสติเล็ก ๆ น้อย ๆ เกิดขึ้น ในขณะนั้นก็มีความสงสัยว่า เป็นสติใช่ไหม เป็นการน้อมมาศึกษาใช่ไหม ในขณะนั้นผมคิดว่าเป็นหนทางอันหนึ่ง ตามที่ได้เรียนให้อาจารย์ทราบ ว่า ผมได้อบรมเจริญสติปัฏฐานมาในลักษณะอย่างนี้

ส. ความสงสัยจะค่อย ๆ หดไป เมื่อมีการค่อย ๆ รู้ลักษณะที่เป็น นามธรรมและรูปธรรมเพิ่มขึ้น แต่ถ้าเป็นขั้นต้น ๆ ความสงสัยก็ยังมีมาก จะสงสัย เรื่องนั้นบ้าง เรื่องนี้บ้าง แต่ให้ทราบว่า หนทางเดียว คือ สติปัฏฐาน

ใช้คำว่า สติปัฏฐาน ไม่ใช่ผัสสปัฏฐาน ไม่ใช่เจตนาปัฏฐาน ไม่ใช่สัญญา-ปัฏฐาน ด้วยเหตุที่ต้องอาศัยสติ ซึ่งเป็นสภาพที่ระลึกรู้ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏ

ถ. ผมคิดว่าก่อนที่จะถึงสติปัฏฐาน ลักษณะของสติเล็ก ๆ น้อย ๆ ในขั้นทาน ขั้นศีล คงจะต้องเกิดขึ้นอยู่เนื่อง ๆ บ่อย ๆ กว่าที่จะถึงขั้นสติปัฏฐาน ถ้าเราคิดอย่างนี้ ก็คงไม่ถูกต้องอีก

ส. เวลาที่ตั้งใจจะให้ทาน มีเจตนาที่เป็นไปในการให้เกิดขึ้น ถ้าสติปัฏฐานไม่เกิด ขณะนั้นก็ไม่รู้ว่ามีสติที่ระลึกเป็นไปในการให้เกิดขึ้น ยังคงเป็นเรา ไซ้ใหม่ แต่การที่จะรู้สภาพธรรมทั้งหมดตามความเป็นจริงว่า เป็นจิตและเจตสิกแต่ละประเภท เป็นรูปแต่ละชนิดได้ ก็ต่อเมื่อสติปัฏฐานเกิด ระลึกลักษณะของสภาพธรรมแล้ว จึงจะค่อย ๆ รู้ว่า ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงโดยละเอียดเพื่อประโยชน์ ที่เมื่อบุคคลใดเจริญสติปัฏฐานแล้ว จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมตรงตามลักษณะของสภาพธรรมนั้น ตามที่ได้ทรงแสดงไว้ เป็นความจริงอย่างนั้น ไม่คลาดเคลื่อน แม้แต่ลักษณะของโทสะ แม้แต่ลักษณะของนามธรรมอื่นๆ ที่เห็นบ้าง ได้ยินบ้าง เป็นต้น

สำหรับสี่ลัทธิพทปราคายคันถะ คือ การลบล้างข้อประพจน์ปฏิบัติที่ผิด คลาดเคลื่อนไปจากมรรคมีองค์ ๘ จะค่อย ๆ หดไปเมื่อปัญญาพิจารณาและรู้ในสัจจญาณ และจะดับหมดเป็นสมุจเฉตเมื่อโสดาปัตติมรรคจิตเกิด เพราะฉะนั้น ต้องเป็นผู้ที่ละเอียดรอบคอบ ระวังที่จะไม่ผิดพลาดไปจากหนทาง คือ มรรคมีองค์ ๘

ผู้ฟัง เรื่องของการเจริญสติปัฏฐานเป็นเรื่องยาก เป็นเรื่องที่น่าเห็นใจ จากคำถามต่าง ๆ ที่มีผู้ถามมา อาจารย์ก็บอกให้ฟัง ก็จะมีคำถามว่า เทาไร แคไหน อาจารย์บอกว่า ต้องเข้าใจ ก็จะมีคำถามอีกว่า เทาไร แคไหน ผมได้ยินคำถามอย่างนี้มาไม่น้อย และก็น่าเห็นใจ เพราะว่าเขาอยากได้ อยากให้สติเกิด

ผมอยากบอกให้เพื่อนธรรมฟังว่า การฟังนั้นไม่มีจำกัดขอบเขต ไม่มีบทที่อะไรทั้งนั้น หรือจะบอกว่า ต้องสติขั้นทานเกิดก่อน สติขั้นศีลเกิดก่อน ก็ไม่มีอีก ไม่มีขอบเขตจริง ๆ ไม่มีเครื่องหมาย ไม่มีนิमित สิ่งที่ยากจะบอก คือ สติระลึกรู้ทางตา พอสิ่งที่ปรากฏทางตาเกิดขึ้น เราระลึก เมื่อเราระลึกแล้ว คือ นึกคิดนั่นเอง ตอนแรกก็นึกก่อน แต่การคิดนึกนั้นเกิดจากความเข้าใจที่เราเฝ้าอยู่ระดมกันเข้าไป สิ่งที่ยากจะบอกทางตาเห็น ๒ อย่าง คือ รูปธรรมกับนามธรรม อาจารย์บอกว่า

ให้สำเนียง สังกต เราก็พิจารณาว่า เห็นนี่คนตาบอดไม่มี หรือหลับตาแล้วก็ไม่เห็น คนตาบอดไม่เห็น หรือจะเอาหูไปรู้อย่างเห็นก็ไม่ได้ ทางหู คือ ได้ยิน ได้ยินเป็นสภาพรู้ เสียงเป็นลักษณะดัง เราก็เทียบเคียงจากทวารต่าง ๆ ใช้คำว่า สำเนียง สังกต ผมว่าดีที่สุดแล้ว

เราเทียบเคียงทางทวารต่าง ๆ ไม่ต้องไปท่องว่า เสียงไม่เที่ยง ได้ยินก็ไม่เที่ยง โดยการศึกษาที่รู้ว่าไม่เที่ยงอยู่แล้ว แต่เรายังไม่ประจักษ์ไตรลักษณ์ เรายังไม่รู้แจ้ง ทางตลอดในอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ไม่ต้องไปท่องและคิดว่าสติจะเกิด เราใช้วิธี เทียบเคียงตามทวารต่าง ๆ ทางใจรู้ได้อย่างไร ใจรู้จากการนึกคิด จะเอาตาไปนึกคิด ก็ไม่ได้ จะเอาหูไปนึกคิดก็ไม่ได้ ผมขอชี้แจงแค่นี้

ส. ขอบพระคุณ เพราะคงจะเกื้อกูลท่านผู้ฟังหลายท่านซึ่งท่านเพิ่งจะเริ่มฟัง และท่านก็บอกว่า มาฟังครั้งแรก ๆ ท่านไม่เข้าใจเลย แต่หลังจากที่ได้ฟัง สัก ๒ - ๓ ครั้ง ก็เริ่มจะเข้าใจขึ้น และทั้งทางวิทยุท่านก็เพิ่งจะเริ่มฟัง เพราะฉะนั้น คงจะเป็นประโยชน์สำหรับผู้สนใจในการที่เมื่อเห็นแล้วปัญญาจะเพิ่มขึ้น อกุศล จะลดลง แทนที่เห็นแล้วกิเลสก็เพิ่มขึ้นอยู่เรื่อย ๆ คงจะเป็นสังขารขันธที่ปรุงแต่ง จนกว่าปัญญาจะเข้าใจและระลึกได้ว่า เป็นนามธรรม เป็นรูปธรรม แต่ไม่รู้

๑๖๓๗

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๖ เมษายน ๒๕๓๐

ทางเดียวที่จะรู้ คือ ศึกษา ในขณะที่กำลังพิจารณานั้นคือขณะที่สติเกิดระลึก ถ้าสติไม่เกิดไม่ระลึกที่ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม ปัญญาจะศึกษาไม่ได้เลย ด้วยเหตุนี้จึงเป็นสติปัฏฐาน เพื่อสติจะต้องระลึกได้ และปัญญาค่อย ๆ พิจารณา สังเกต จนกว่าจะรู้ลักษณะที่ต่างกันของนามธรรมและรูปธรรม ไม่ใช่ทำอย่างอื่น แต่เวลานี้ไม่รู้อะไร ไม่รู้ว่านามธรรมมีลักษณะอย่างไร รูปธรรมมีลักษณะอย่างไร

ได้ยินได้ฟังว่า ไม่มีตัวตน มีแต่นาม มีแต่รูป แต่ถึงจะได้ยินอย่างนี้ ก็ไม่ใช่จะรู้ว่า นามธรรมคือลักษณะอย่างนี้ แม้จะได้ทราบว่าเป็นธาตุรู้ เป็นลักษณะรู้ แต่จะรู้ได้จริง ๆ ในขณะที่สติระลึก หรือขณะที่กำลังศึกษา สังเกต ในขณะนั้นไม่ต้องคิดถึงความเพียร ไม่ต้องคิดถึงอะไรเลย เพราะขณะที่กำลังสังเกตที่ลักษณะของ สภาพธรรมนั้น สติระลึก และปัญญาจึงสังเกต

เพราะฉะนั้น เป็นเรื่องของการอดทน ระลึกไปเรื่อย ๆ จากไม่รู้เลย เป็นค่อย ๆ ระลึกได้ เป็นค่อย ๆ รู้ขึ้น จนกว่าจะประจักษ์แจ้งในลักษณะที่ไม่ใช่ตัวตน เพราะเป็นแต่เพียงนามธรรมและรูปธรรมเท่านั้น ไม่มีอย่างอื่นเลย ตลอดใน สังสารวัฏจะต้องเป็นอย่างนี้ อบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ลักษณะที่ต่างกันของนามธรรม และรูปธรรม เพราะว่าทางตาที่กำลังเห็นเป็นนามธรรม เป็นรูปธรรม แต่ไม่รู้ ยาก ใ้ใหม่ ที่จะแยกลักษณะของนามธรรมที่เป็นสภาพรู้ออกจากสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา และสิ่งที่กำลังปรากฏทางตาต้องไม่ใช่ใครทั้งสิ้น ไม่ใช่สิ่งใดทั้งสิ้น เป็นเพียง สภาพธรรมอย่างหนึ่งซึ่งมีจริง และกำลังปรากฏเท่านั้นเอง

เพราะฉะนั้น ความยากอยู่ที่ ทางตาที่เห็น วิถีจิตทางตา จักขุทวารวิถีดับไปหมดแล้ว ภวังคจิตแม้ว่าจะเกิดขึ้นแต่ในทวารวิถีซึ่งเกิดต่อกับรู้สิ่งที่ปรากฏทางตาต่อ

ปัญญาคือต้องรู้ชัดในความต่างกันของนามธรรมที่เห็นและนามธรรมที่คิดนึก มิฉะนั้น ก็เป็นเราเห็นคนนั้น คนนี้

เช่นเดียวกับเสียงทางหู ถ้าจะให้เข้าใจได้ง่าย ขณะนี้ทุกท่านกำลังได้ยิน แต่รวดเร็วเหลือเกิน ไม่ได้รู้เลยว่า ได้ยินเสียงก่อนทางโสตทวารวิถิ เป็นเสียงเท่านั้น ที่ยังไม่ดับ และเมื่อเสียงดับ โสตทวารวิถิจิตดับหมดแล้ว ภาวังจิตเกิดคั่นแล้ว มโนทวารวิถิจิตจึงรู้ความหมายของเสียงซึ่งสูง ๆ ต่ำ ๆ ซึ่งแต่ละเสียงแต่ละคำ มีเสียงสูง ๆ ต่ำ ๆ ที่ทำให้นึกตามเสียงสูง ๆ ต่ำ ๆ ที่ได้ยินว่าหมายความว่าอย่างไร แต่เวลาที่ได้ยิน ดูเสมือนว่าได้ยินคำพูดทันทีเลย ใช่มั้ย

เพราะฉะนั้น การที่จะแยกสภาพธรรมทางหูซึ่งได้ยินเสียงออกจากสภาพที่ คิดคำตามเสียงที่ได้ยินยากขึ้นไต่ ทางตาก็คายกขึ้นนั้น และก็รวดเร็วอย่างนั้น คือ ทางตา สิ่งที่กำลังปรากฏทางตาต้องดับ ทางใจจึงจะคิดถึงรูปร่างสัณฐานและรู้ว่า สิ่งที่เป็นอะไร ฉะนั้น การอบรมเจริญสติปัฏฐานจึงต้องละเอียด และต้องอบรมไป เรื่อย ๆ ค่อย ๆ ระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นสภาพรู้ธาตุรู้ซึ่งเป็นนามธรรม ซึ่งต่างจากรูปธรรมเสียก่อน ยังไม่ต้องคิดที่จะประจักษ์แต่ละทวารที่แยกขาดออกจาก กันเป็นรูปธรรมแต่ละชนิด เป็นนามธรรมแต่ละชนิด เพราะยังไม่ได้คุ้นเคยกับลักษณะ ที่เป็นนามธรรมที่เป็นสภาพรู้ ธาตุรู้ ซึ่งต่างจากรูปธรรม ในขณะที่กำลังเห็น ในขณะที่ กำลังได้ยิน ในขณะที่กำลังได้กลิ่น ในขณะที่ลิ้มรส ในขณะที่กระทบสัมผัส

เรื่องของการอบรมเจริญสติปัฏฐาน เป็นเรื่องที่ต้องนานแสนนาน เพราะว่า อวิชชาและความหลงลืมสติในสังสารวัฏฏ์ที่มีมากนั้น ก็มากมายจริง ๆ จนกระทั่ง สามารถปิดกั้นไม่ให้รู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงซึ่งเป็นนามธรรมและ รูปธรรมได้ แต่อบรมได้ เจริญได้ จนกว่าสภาพธรรมจะปรากฏทางมโนทวาร

สำหรับวิปัสสนาญาณที่ ๑ คือ นามรูปปริจเฉทญาณ เป็นมหากุศล- ญาณสัมปยุตต์ซึ่งเกิดขึ้นประจักษ์แจ้งลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม ที่แยกขาดจากกันที่ละอารมณ์ ซึ่งในขณะนั้นโลกปรากฏสภาพที่สูญเปล่าจากตัวตน

เพราะมีแต่เฉพาะนามธรรมที่เป็นธาตุรู้ สภาพรู้ กำลังรู้อารมณ์ใดอารมณ์หนึ่ง เพียงอย่างเดียวที่ละอารมณ์ทางมโนทวาร

เวลานี้มีมโนทวารวิถีเกิดต่อจากจักขุทวารวิถี มีมโนทวารวิถีเกิดต่อจาก โสตทวารวิถี และระหว่างจักขุทวารวิถีและมโนทวารวิถีก็มีภวังค์คั่น ระหว่าง โสตทวารวิถีและมโนทวารวิถีก็มีภวังค์คั่น แต่ขณะนี้มีมโนทวารวิถีปรากฏหรือเปล่า ทั้ง ๆ ที่มโนทวารวิถีมากกว่าปัญญาทวารวิถี เพราะรูปมีอายุเท่ากับ ๑๗ ขณะของจิต แล้วดับ ถ้าเป็นสิ่งที่ปรากฏทางตาก็เหมือนกัน สิ่งทีปรากฏทางตามีอายุเท่ากับ ๑๗ ขณะของจิตแล้วดับ จักขุทวารวิถีจิตดับ ภวังคจิตเกิดขึ้น มโนทวารวิถีจิตเกิดต่อกว่า จะรู้ว่าเป็นคน หรือเป็นสัตว์ หรือเป็นวัตถุสิ่งของ กว่า จะรู้ชื่อ กว่า จะเข้าใจ ความหมาย

เพราะฉะนั้น มโนทวารวิถีเกิดมากกว่าทางจักขุทวารวิถี ในขณะที่กำลังเห็น สิ่งหนึ่งสิ่งใด คิดเรื่องสิ่งนั้นทันที ถ้าเป็นคน ที่รู้จักก็อาจจะคิดเรื่องของคนที่รู้จัก อาจจะคิดถึงบุตรหลานของคน ที่รู้จักซึ่งกำลังป่วยไข้อยู่ที่โรงพยาบาล ก็เป็นเรื่องยาว ที่เกิดจากเพียงการเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตาที่มีอายุสั้นมาก เพียงแค่ ๑๗ ขณะแล้วดับ เพราะฉะนั้น ทางมโนทวารวิถีมากกว่าทางจักขุทวารวิถี มากกว่าทางโสตทวารวิถี มากกว่าทางปัญญาทวารวิถี แต่ลักษณะของมโนทวารวิถีไม่ได้ปรากฏ เพราะว่าอารมณ์ ทางปัญญาทวารปิดกั้น ไม่ให้ปรากฏลักษณะสภาพของมโนทวารวิถี

นามรูปปริจเฉทญาณ เป็นสภาพที่ประจักษ์แจ้งในลักษณะที่ต่างกันอย่างขาดจากกันของนามธรรมและรูปธรรม เป็นปัญญาที่รู้ชัดในลักษณะของนามธรรม และรูปธรรมทีละอย่างทางมโนทวาร ซึ่งจะไม่มีความสงสัยในลักษณะของมโนทวารวิถีเลย แต่ขณะนี้ ตามปกติ แม้มโนทวารวิถีเกิดสลับคั่นกับทางปัญญาทวารวิถีแต่ละทวาร ก็ยังไม่ปรากฏลักษณะของมโนทวารวิถี

ขณะที่ประจักษ์ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมซึ่งเป็นนามรูปปริจเฉทญาณ ในขณะนั้นไม่มีอัตตสัญญาที่เคยทรงจำสภาพธรรมรวมกันเป็นโลก อย่างที่เคยปรากฏ เวลาที่ไม่ใช่วิปัสสนาญาณ

สัญญาในลักษณะที่เป็นอนัตตาจะเริ่มมีตั้งแต่นามรูปปริจเฉทญาณ เพราะว่าก่อนที่นามรูปปริจเฉทญาณจะเกิดเป็นอตตสัญญา ไซ้ใหม่ เห็นคน เห็นวัตถุ เห็นสิ่งต่าง ๆ แต่เวลาที่สภาพธรรมปรากฏทางมโนทวารวิถี ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมแยกขาดกันเป็นที่ละลักษณะโดยสภาพที่เป็นอนัตตา สัญญาในขณะนั้นที่เป็นลักษณะอนัตตาจึงเริ่มมีได้ หลังจากที้นามรูปปริจเฉทญาณดับแล้ว โลกก็ปรากฏรวมกันเหมือนเดิม แต่เนื่องจากอนัตตสัญญามีแล้วจากการประจักษ์แจ้งลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมทางมโนทวารวิถี ผู้ที่จะอบรมเจริญปัญญาต่อไปได้ ต้องไม่ลืมลักษณะของอนัตตสัญญาที่เคยประจักษ์แล้ว เพราะฉะนั้น ถ้าใครหลงลืม ไม่ระลึกถึงอนัตตสัญญาที่เคยประจักษ์แล้ว สติปัฏฐานก็ไม่ค่อยจะเกิด หรือเมื่อเกิดแล้วยังเป็นปัญญาที่ยังอ่อนอยู่ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า กว่าปัญญาจะสามารถดับความยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตนได้ ไม่ใช่เพียงสามารถประจักษ์แจ้งนามรูปปริจเฉทญาณเท่านั้น

ธรรมดาแล้วอตตสัญญาย่อมมีมากในวันหนึ่ง ๆ และช่วงขณะที่เป็นวิปัสสนาญาณที่เป็นอนัตตสัญญาย่อมบ่อยกว่า เพราะฉะนั้น ขณะใดที่สติไม่เกิด ไม่ระลึก ไม่น้อมนึกถึงสภาพที่เป็นอนัตตสัญญาที่เคยประจักษ์ อตตสัญญาที่สะสมมาพอกพูนในสังสารวัฏฏ์ก็ไม่สามารถหมดไปได้เพียงด้วยการประจักษ์ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมทางมโนทวารวิถีเพียงชั่วขณะที่เป็นวิปัสสนาญาณสั้น ๆ เท่านั้น

อย่าเป็นผู้ที่ใจร้อน เพราะบางคนพอได้ยินคำว่า สมถะ ก็คิดว่า สงบ โดยการจดจ้องอยู่ที่อารมณ์หนึ่งอารมณ์ใด เมื่อได้อ่านเรื่ององค์ของฌาน ๕ ก็คิดว่า ในขณะนั้นมีวิตกเจตสิก มีวิจาร์เจตสิก มีปีติ มีสุข มีเอกัคคตา ก็เข้าใจว่า ถึงปฐมฌานแล้ว บางท่านเข้าใจไปจนกระทั่งว่า เมื่อสงบขึ้นอีกขณะนั้นไม่ได้มีวิตกแล้ว ก็เป็นทุติยฌาน เพราะมีวิจาร์ มีปีติ มีสุข มีเอกัคคตา บางท่านเข้าใจว่า ได้บรรลุฌานตั้งแต่ปฐมฌานจนถึงทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน และบางท่านถึงกับเข้าใจว่า บรรลุอรุณฌาน นี่เป็นเรื่องของสมถะ

สำหรับเรื่องของวิปัสสนาต้องเป็นเรื่องที่ละเอียด และเป็นเรื่องที่ต้องระวังว่า วิปัสสนาต้องเป็นความรู้ เพราะฉะนั้น ถ้าสติไม่ระลึกรู้ ภูมิรู้ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ ไม่เริ่ม ไม่เจริญ ไม่เพิ่มขึ้น ก็อย่าได้ไปคิดฝันหรือเข้าใจไปเองว่า ขณะนั้นเป็น นามรูปปริจเฉทญาณแล้ว เพราะบางคนอาจจะต้องการถึงนามรูปปริจเฉทญาณ จนกระทั่งรอ และคอย และก็นั่ง และก็นั่งเพียบเคียงว่า ตอนนี้นี่ต้องเป็น นามรูปปริจเฉทญาณแล้ว แต่ให้ทราบไว้ว่า แม้วิปัสสนาญาณก็เป็นอนัตตา ไม่ใช่ว่า กำลังคอย กำลังคิด กำลังเพียบ ก็จะเป็นวิปัสสนาญาณ แต่สภาพของปัญญา ที่จะประจักษ์แจ้งลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมทางมโนทวารจะเกิดขึ้น โดยความเป็นอนัตตาในขณะไหนก็ได้ เมื่อเหตุสมควรแก่ผล

ข้อสำคัญ คือ เหตุต้องถูกตั้งแต่ตอนต้น ถ้าเหตุไม่ถูกตั้งแต่ตอนต้น แม้วิปัสสนาญาณที่ ๑ คือ นามรูปปริจเฉทญาณ ก็เกิดไม่ได้

อรรถกถา สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค สุกสูตร ข้อ ๔๒ – ข้อ ๔๔ แสดง ข้อปฏิบัติผิดว่า ไม่ทำให้เกิดปัญญา เพราะฉะนั้น ก็ไม่ละอวิชชา และไม่สามารถ รู้แจ้งนิพพานได้

ข้อความตอนหนึ่งมีว่า

บทว่า มิจุฉาปณิหิตตตฺตา ภิกฺขเว ติฏฺฐิยา ความว่า เพราะ กัมมัชฌกตปัญญาและมรรคภาวนาตั้งไว้ผิด คือ เพราะไม่ประพฤติตาม กัมมัชฌกตปัญญาและมรรคภาวนา

เพราะฉะนั้น การศึกษาธรรมต้องประกอบกันทุกส่วนของพระไตรปิฎก เพื่อที่จะไม่คลาดเคลื่อน

เห็นเป็นผลของกรรมหรือเปล่า ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส กระแทบสัมผัส ถ้าเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน จะรู้ผลของกรรมได้ใหม่ ไม่มีตัวตนเลยขณะที่ กำลังเห็น ตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้า อาจจะไม่เคยคิดว่ามีได้อย่างไร แต่ถ้าระลึกก็จะรู้ได้ กัมมัชฌกตปัญญา ไม่มีใครสามารถที่จะให้จักขุปสาท โสตปสาทเหล่านี้เกิดได้เลย นอกจากมีกรรมเป็นปัจจัย

เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญสติปัฏฐาน จะทำให้ปัญญาผู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมเพิ่มขึ้นตามความเป็นจริง ซึ่งไม่ใช่เป็นการไม่รู้กรรม เพราะขณะที่กำลังเห็นขณะนี้ เป็นผลของกรรมแล้ว

บางคนเล่าให้ฟังว่า มีเหตุการณ์อย่างนั้น ๆ เกิดขึ้น เพราะฉะนั้น ก็เป็นกรรมของคนนั้น หมายความว่า เป็นผลของกรรมที่ได้ทำมา แต่กำลังเห็นเดี๋ยวนี้เป็นผลของกรรมหรือเปล่า ไม่ทราบ เพราะฉะนั้น เขาสามารถที่จะคิดเรื่องผลของกรรม หรือเรื่องวิบากของกรรมเวลาที่เป็นเหตุการณ์ทั้งเหตุการณ์ แต่ตามความเป็นจริงแล้ว ผู้ที่อบรมเจริญปัญญาจะต้องรู้ละเอียดกว่านั้น ถัดกว่านั้น คือ ไม่ใช่เพียงแต่รู้เหตุการณ์ทั้งเหตุการณ์ว่าเป็นผลของกรรม แต่ต้องรู้ว่าขณะที่กำลังเห็นนี้เอง เป็นผลของกรรม กำลังได้ยินก็เป็นผลของกรรม

ถวายคำตอบปัญหาธรรมพระภิกษุที่ห้องประชุมมหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๒ มีนาคม ๒๕๓๐

ขอกราบถวายนมัสการพระคุณเจ้าที่เคารพอย่างสูง

ดิฉันรู้สึกปีติยินดีมากเจ้าคะ ที่ได้มีโอกาสได้กระทำกิจในพระศาสนาในวันนี้ ซึ่งเป็นการถวายความรู้เท่าที่ดิฉันได้ศึกษา ถ้ามีสิ่งใดซึ่งเป็นการพลั้งพลาด หรือบกพร่อง ไม่สมควร ขอความกรุณาพระคุณเจ้าได้โปรดอภัยให้ด้วยเจ้าคะ

เรื่องของการศึกษาธรรมนั้น เป็นเรื่องการศึกษาสภาพธรรมที่มีจริง ที่กำลังปรากฏทุก ๆ ขณะในชีวิต เพราะทุกสิ่งทุกอย่างที่มีจริงเป็นธรรม และในภาษาบาลีใช้คำว่า สัจธรรม ถ้าใช้ภาษาไทยง่าย ๆ อย่างธรรมดา ก็หมายความว่า ธรรมที่มีจริงนั่นเอง

เพราะฉะนั้น การศึกษาพระธรรมในพระไตรปิฎกทั้ง ๓ ปิฎก ไม่ว่าจะเป็นพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก ก็เป็นเรื่องของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ทุกขณะในชีวิต ซึ่งพระธรรมได้ทรงแสดงไว้โดยละเอียด

ในวันหนึ่ง ๆ ที่ทุกคนนอนหลับสนิท แม้ว่าจะมีจิตซึ่งกำลังเกิดดับสลับต่อดำรงภพชาติความเป็นบุคคลนี้ แต่โลกนี้ก็ไม่ได้ปรากฏเลย ขณะใดที่ไม่มีการเห็น ไม่มีการได้ยิน ไม่มีการได้กลิ่น ไม่มีการลิ้มรส ไม่มีการรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ไม่มีการคิดนึก ไม่มีใครรู้ว่ามีโลกนี้ และไม่มีใครรู้ว่ามียะอะไรบางอย่างในโลกนี้ เพราะว่าโลกนี้ไม่ปรากฏ

แต่เมื่อใดที่ตื่นขึ้นเห็น ก็มีความรู้สึกที่กำลังอยู่ในโลกนี้ ในขณะที่ได้ยินเสียง ก็เป็นเสียงของโลกนี้ ไม่ใช่เสียงในสวรรค์ ไม่ใช่เสียงทิพย์ ไม่ใช่เสียงในนรก หรือไม่ใช่เสียงอื่น แต่เป็นเสียงที่เกิดขึ้นในโลกนี้ ไม่ว่าจะเป็นกลิ่น รส สิ่งที่กระทบสัมผัส หรือแม้แต่ความคิดนึกของแต่ละคน ก็คิดนึกเรื่องของโลกนี้ ไม่มีใครระลึกถึงโลกก่อนชาติก่อนซึ่งทุกคนจากมา และไม่มีใครรู้ว่าโลกหน้าชาติหน้าจะเป็นอย่างไร

เพราะฉะนั้น ชีวิตในวันหนึ่ง ๆ ก็เป็นแต่เพียงประสบการณ์ที่เกิดขึ้นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ซึ่งเป็นของจริง แต่เป็นอนัตตา เพราะไม่ใช่สภาพธรรมที่ยั่งยืน ไม่ใช่สภาพธรรมที่จะพึงยึดถือว่า เป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล ได้ เพราะเป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่มีปัจจัยจึงได้เกิดขึ้นและดับไปทุกขณะ

สภาพธรรมใดที่ดับไปแล้ว สภาพธรรมนั้นไม่ได้กลับมาอีกเลย แต่เพราะมีปัจจัยที่จะทำให้สภาพธรรมอื่นเกิดขึ้นปรากฏอยู่เรื่อย ๆ ความสำคัญ ความยึดถือ สภาพธรรมที่เกิดปรากฏจึงทำให้มีความรู้สึกเหมือนกับว่าเป็นเราที่เห็น เป็นเราที่ได้ยิน เป็นเราที่ได้กลิ่น เป็นเราที่ลิ้มรส เป็นเราที่กระทบสัมผัส เป็นเราที่คิดนึก แต่ถ้าไม่มีเห็น ไม่มีได้ยิน ไม่มีได้กลิ่น ไม่มีการลิ้มรส ไม่มีการรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ไม่มีการคิดนึกเลย เราก็ไม่มี โลกก็ไม่มี สภาพธรรมใด ๆ ก็ไม่มี

เพราะฉะนั้น เมื่อสภาพธรรมใดมีปัจจัยทำให้เกิดขึ้นปรากฏ ความไม่รู้จักความจริงของสภาพธรรมนั้น ๆ ก็ทำให้เกิดความยินดียินร้ายในสิ่งที่ปรากฏ

แต่ละคนเหมือนกันหมด คือ มีตาเห็น และเกิดความชอบหรือไม่ชอบ ในสิ่งที่เห็น มีหูได้ยิน ก็ชอบหรือไม่ชอบในเสียง มีจมูกได้กลิ่น มีลิ้นลิ้มรส มีกายรู้สิ่งที่กระทบสัมผัสแล้วแล้วแล้วในวันหนึ่ง ๆ และก็เปลี่ยนไปทุกขณะ แต่แม้กระนั้น

ด้วยความไม่รู้ก็ทำให้มีความยึดถือว่าเป็นเรา และมีความพอใจ มีสุข มีทุกข์ที่เกิดขึ้นจากการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส การรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส การคิดนึก ด้วยเหตุนี้ทุกคนจึงมีความรู้สึกเหมือนกับว่า มีทุกข์คนละอย่าง ๆ คนที่มั่งมีเงินทองก็มีทุกข์ในเรื่องทรัพย์สินสมบัติ คนที่ไม่มีเงินทองก็เป็นทุกข์ในเรื่องของการไม่มีเงินทอง คนที่มีโรคภัยไข้เจ็บก็เป็นทุกข์ในเรื่องโรคภัยไข้เจ็บ รวมความแล้ว ทุกคนมีทุกข์เป็นส่วนใหญ่และมีสุขเป็นส่วนน้อยในวันหนึ่ง ๆ ซึ่งเกิดจากการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส การรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส

๑๖๓๘

ถวายคำตอบปัญหาธรรมพระภิกษุที่ห้องประชุมมหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๒ มีนาคม ๒๕๓๐

เพราะฉะนั้น ถ้าศึกษาพระไตรปิฎกและอรรถกถา จะไม่พ้นจากเรื่องของตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ซึ่งพระผู้มีพระภาคทรงแสดงความจริง ลักษณะที่แท้จริงของธรรมต่าง ๆ เหล่านี้ไว้โดยละเอียดที่จะให้พิสูจน์ความจริง จนกระทั่งสามารถประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมและดับกิเลสได้เป็นลำดับขั้น

การที่จะดับกิเลสได้ตามลำดับขั้นนั้น ในขั้นแรกจะต้องรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏว่า ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เป็นแต่เพียงสภาพธรรมแต่ละอย่างเท่านั้นเอง

นี่เป็นขั้นต้นของการที่จะศึกษาพระไตรปิฎกทั้ง ๓ ปิฎก แต่เรื่องของพระธรรมที่ได้ทรงแสดงไว้นั้นมีมากมายตลอด ๔๕ พรรษา ซึ่งเมื่อได้ตรัสรู้แล้ว แม้เป็นเวลาที่ยังเข้าอยู่ ยังไม่ควรแก่การเสด็จบิณฑบาต ก็ได้ทรงพิจารณาถึงบุคคลที่ควรแก่การที่จะรับฟังพระธรรม และได้เสด็จไปแสดงธรรมหรือสนทนาธรรมกับบุคคลนั้นเมื่อเสด็จบิณฑบาต เสร็จภัตตาหารแล้ว มีเวลาว่างที่จะทรงพักผ่อนเพียงเล็กน้อย และได้ทรงแสดงธรรมกับผู้ไปเฝ้าในตอนบ่าย ในตอนเย็น ในตอนค่ำ และแม้ตอนก่อนที่จะบรรทมพักผ่อน

เพราะฉะนั้น พระมหากรุณาคุณมีมากเหลือเกินที่ทรงแสดงเรื่องของตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ซึ่งเรื่องของตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจเป็นเรื่องใหญ่ เพราะว่า เป็นเรื่องที่มีจริง ปรากฏจริงตั้งแต่เกิดจนตาย แต่ถ้าผู้ใดไม่ได้ศึกษาพระธรรม ไม่ได้ฟังพระธรรมโดยละเอียด แม้มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจตั้งแต่เกิดจนตาย ก็ไม่รู้จักความจริงในลักษณะของตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจนั้น

เพราะฉะนั้น ถ้าจะศึกษาพระธรรม ไม่ใช่เพียงแค่ศึกษาเฉพาะในตัวหนังสือ ในคัมภีร์ต่าง ๆ ในตำราต่าง ๆ แต่ต้องฟังและพิจารณาเรื่องของตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจในขณะนี้ประกอบด้วยว่า พระธรรมที่ทรงแสดงไว้เป็นความจริงอย่างไร

สำหรับเวลาที่มีน้อยมาก คือ เพียง ๒ ชั่วโมง ถ้าจะเทียบกับพระธรรมที่ทรงแสดงวันละหลายครั้งใน ๔๕ พรรษา ก็เทียบกันไม่ได้เลย เพราะฉะนั้น ถ้าพระคุณเจ้ามีข้อสงสัยประการใด และดิฉันสามารถที่จะกราบเรียนถวายได้ ก็ขอเป็นเรื่องของปัญหาธรรม จะเป็นเรื่องของการปฏิบัติ หรือการศึกษาศาสนาก็ได้

คำถาม คำว่า บาป บุญ เป็นตัวตนจริง ๆ หรือ จะเชื่อได้อย่างไร

สุ. บาป หมายความว่าถึงอกุศล สิ่งที่ไม่ดี ไม่งาม และให้โทษ บุญ หมายความว่าถึงกุศล สิ่งที่ดีงาม เป็นประโยชน์ ไม่เป็นโทษกับใครเลย

แต่ถ้าไม่มีจิต ไม่มีบาป ไม่มีบุญ ต้นไม้ไม่มีบาปไม่มีบุญ ต้นไม้คิดไม่ได้ ต้นไม้ทำอะไรไม่ได้ ต้นไม้ฆ่าสัตว์ ต้นไม้ลักทรัพย์ หรือต้นไม้จะถวายนานก็ไม่ได้ ภูเขา ก้อนหิน กรวดทราย ไม่มีบุญไม่มีบาป

เพราะฉะนั้น บุญบาปต้องเป็นสภาพของจิตซึ่งประกอบด้วยสภาพธรรมที่ดี จึงเป็นบุญ ขณะใดที่ประกอบด้วยสภาพธรรมที่ไม่ดี จึงเป็นบาป

ไม่มีใครสามารถเห็นจิตหรือดูจิตได้ด้วยตา แต่สามารถระลึกถึงลักษณะของจิตได้ เพราะทุกคนมีจิต แต่แม้ว่าทุกคนจะรู้เพียงคร่าว ๆ ว่ามีจิต ถ้าไม่ศึกษา โดยละเอียดก็ไม่สามารถตอบได้ว่า ที่ว่ามีจิตนั้น จิตอยู่ที่ไหน แต่ถ้าสามารถรู้ได้จริง ๆ ว่า ขณะที่เป็นจิตชนิดหนึ่ง ขณะที่ได้ยินเป็นจิตชนิดหนึ่ง ขณะที่ได้กลิ่นเป็นจิตชนิดหนึ่ง ขณะที่กำลังรู้สิ่งที่เย็นบ้าง ร้อนบ้าง อ่อนบ้าง แข็งบ้างเป็นจิตชนิดหนึ่ง ขณะที่กำลังนึกเป็นจิตชนิดหนึ่ง จึงจะพิจารณาให้ละเอียดลงไป อีกว่า จิตเห็นเป็นบาปหรือเปล่า

จิตเห็น เพียงเห็น เพราะฉะนั้น ไม่ใช่อกุศลจิต ไม่ใช่กุศลจิต จิตได้ยิน จิตได้กลิ่น จิตลิ้มรส จิตรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ก็เช่นเดียวกัน

แต่ขณะใดที่เห็นแล้วชอบ ขณะนั้นเป็นโลกมูลจิต เป็นอกุศลจิต จะใช้คำว่า บาบก็ได้ เพราะว่าขณะจิตที่เศร้าหมอง ไม่ผ่องใส มีสภาพของโลภเจตสิกซึ่งทำให้ เป็นสภาพที่ติด ที่พอใจ ที่ยินดี ที่ปรารถนาอารมณ์นั้น เพราะฉะนั้น ในขณะนั้น ไม่ใช่กุศล

ถ้าขณะใดเห็นสิ่งที่ไม่น่าพอใจ ขณะนั้นเป็นโทสะ เป็นสภาพที่ขุ่นเคืองขัดข้อง ไม่พอใจ ขณะนั้นเป็นอกุศลจิต ไม่ใช่กุศล จะใช้คำว่า บาบ ก็ได้

เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะเห็น จะได้ยิน จะได้กลิ่น จะได้ลิ้มรส รู้สิ่งที่พอใจ ก็เป็นโลกมูลจิต เป็นอกุศล และขณะที่เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส รู้สิ่งที่ไม่พอใจ ขณะนั้นก็เป็นอกุศล และในวันหนึ่ง ๆ ถ้าจะพิจารณา ก็พอใจที่จะเห็น พพอใจที่จะ ได้ยิน พพอใจที่จะได้กลิ่น พพอใจที่จะลิ้มรส พพอใจที่จะกระทบสัมผัส เพราะฉะนั้น วันหนึ่ง ๆ มีจิตที่เป็นอกุศล คือ เป็นบาป มาก เพียงแต่ว่าจิตที่เป็นอกุศลนั้นยังไม่มี กำลังถึงขั้นที่จะเป็นทุจริตกรรม ยังไม่ถึงขั้นที่จะทำอกุศลกรรมบถ ๓ ทางกาย อกุศลกรรมบถ ๔ ทางวาจา และอกุศลกรรมบถ ๓ ทางใจ

เพราะฉะนั้น จะเห็นระดับขั้นของอกุศลจิต ในขณะที่เห็น เป็นต้น จนกระทั่ง ถึงเวลาที่อกุศลนั้นมีกำลังทำให้ล่วงเป็นทุจริตทางกายบ้าง ทางวาจาบ้าง ทางใจบ้าง

ที่ถามว่า บาปบุญมีจริงไหม เมื่อจิตมีจริง และจิตมีทั้งอกุศลจิตและกุศลจิต ขณะใดที่เป็นอกุศลจิต ขณะนั้นเป็นบาป จึงมีจริง ขณะใดที่เป็นกุศลจิต ขณะนั้นก็เป็นบุญ จึงมีจริง

พระคุณเจ้าขอให้พูดถึงเรื่องของสติปัฏฐานและวิปัสสนา

ก่อนที่จะพูดถึงเรื่องสติปัฏฐานจนกระทั่งทำให้สติปัฏฐานเกิด จะต้องเข้าใจ ลักษณะของสภาพธรรมที่มีจริงก่อนว่า ขณะนี้เห็นมีจริง เป็นนามธรรม ไม่ใช่ตัวตน เพราะว่าการเจริญสติปัฏฐานเพื่อปัญญาที่จะรู้ว่า ไม่มีเรา ไม่มีตัวตน ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล เพราะฉะนั้น ในขั้นการฟังต้องพิจารณาสิ่งที่ปรากฏทางตาก่อนว่า ขณะนี้เห็น ไม่ใช่สิ่งที่ปรากฏทางตา เห็นเป็นสภาพรู้ เป็นอาการรู้ เป็นลักษณะรู้ เป็นธาตุรู้ เพราะฉะนั้น สิ่งที่ปรากฏทางตามีปรากฏเมื่อจิตรู้ คือ เห็น

นี่เป็นการเริ่มต้นของสติปัฏฐานหรือวิปัสสนา ถ้ายังไม่ได้พูดถึงเรื่องสิ่งที่ปรากฏทางหู เช่น เสียงและสภาพที่ได้ยินเสียง สติปัฏฐานก็เกิดไม่ได้ เพราะสติปัฏฐานหมายความว่า การระลึกถึงสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ จนกระทั่งสามารถรู้ลักษณะที่ต่างกันของนามธรรมและรูปธรรม จึงจะไม่มี ความยึดถือว่า นามธรรมเป็นเรา รูปธรรมเป็นเรา และเมื่อปัญญาอบรมเจริญขึ้น ก็สามารถประจักษ์การเกิดขึ้นและดับไปของทั้งนามธรรมและรูปธรรมนั่นเอง จนกระทั่งสามารถละคลายความยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน จนประจักษ์แจ้งลักษณะของนิพพาน ซึ่งเป็นอริยสัจธรรม

นั่นคือจุดสูงสุดของสติปัฏฐาน ซึ่งจะต้องเริ่มจากการฟังเรื่องของสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ จนเข้าใจจริง ๆ ก่อน ซึ่งเป็นเวลานานมาก แม้พระผู้มีพระภาคก็ทรงแสดงทุกแห่งที่เสด็จไป ไม่ว่าจะเป็นที่กรุงหรือที่พระวิหารเชตวัน ที่พระวิหารเวฬุวัน ที่เมืองเวสาลี ที่เมืองโกสัมพี ทุกแห่ง ทรงแสดงเรื่องของสติปัฏฐาน ซึ่งไม่ใช่เป็นเวลาเพียง ๒ ชั่วโมง ทรงแสดงแล้วแสดงอีก ทรงแสดงทั้งอภิธรรมโดยละเอียด ทรงแสดงทั้งพระสูตร ทรงแสดงทั้งประโยชน์ของพระวินัยในการที่จะเกื้อกูลต่อการเจริญสติปัฏฐานในเพศของบรรพชิต ตลอด ๔๕ พรรษา

แต่ให้ทราบว่า สติปัฏฐาน คือ สติที่ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่มีจริงที่กำลังเห็น กำลังได้ยิน กำลังได้กลิ่น กำลังลิ้มรส กำลังรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส กำลังคิดนึก

คำถาม ช่วยอธิบายความหมายหรือคำจำกัดความ ธรรมชาติ หน้าที่ ภาวะที่เกิดขึ้นและดับไปของคำเหล่านี้ คือ ๑. จิต ๒. สติ ๓. เจตสิก ๔. ใจ ๕. พุทธะ ๖. ฌาน ๗. ญาณ

สุ. ทั้งหมด คือ สภาพของธรรมในขณะนี้เอง เพราะฉะนั้น ถ้าจะพิจารณา ก็พิจารณาลักษณะของสภาพธรรมในขณะนี้ประกอบ เพื่อให้เข้าใจคำเหล่านี้ได้ถูกต้อง

เช่น คำว่า จิต ภาษาไทยจะใช้คำว่า ใจ จะใช้คำว่า หทัย จะใช้คำว่า มโน จะใช้คำว่า มนัส หรือแม้ในภาษาบาลีจะใช้คำว่า ปันทระ ก็หมายความว่าถึงจิตนั่นเอง เพราะฉะนั้น สภาพของจิต ไม่ใช่คำว่า จิต

ทุกคนก็รู้จักจิตโดยคำ แต่ยังไม่รู้จักลักษณะของจิต ถ้าบอกว่า มีจิต ก็ยังไม่เพียงพอที่จะรู้ว่าจิตคืออะไร แต่ถ้าอธิบายว่า จิตเป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ ซึ่งคำว่า ธาตุ หมายความว่า ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล แต่เป็นสภาวะ เป็นธรรมชาติ เป็นสิ่งที่มีจริง เป็นสิ่งที่สามารถจะรู้ได้ เพราะฉะนั้น ลักษณะของจิต คือ วิชานนลกฺขณํ หมายถึงมีลักษณะรู้อารมณ์ คือ จิตเป็นสภาพรู้

เมื่อจิตเกิดขึ้นจะต้องรู้อย่างหนึ่งอย่างใด จะมีจิตที่รู้โดยไม่มีสิ่งที่ถูกรู้ไม่ได้ คนเป็นจึงต่างกับคนตาย เพราะคนตายมีแต่รูป ซึ่งแต่ก่อนนั้นมีจิตด้วย แต่เพราะจิตขณะสุดท้ายที่เกิดขึ้นและดับไป ทำกิจเคลื่อนจากความเป็นบุคคลนี้ในชาตินี้ เพราะฉะนั้น มีแต่เพียงรูปซึ่งปราศจากจิต จึงไม่มีการเห็น ไม่มีการได้ยิน คนตายไม่ได้กลิ่น คนตายไม่ลิ้มรส คนตายไม่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส คนตายไม่ได้คิดนึกอีกต่อไป

ถ้าจะเปรียบเทียบลักษณะของคนเป็นกับคนตาย จะทำให้สามารถเข้าใจ ลักษณะของจิตในขณะนี้ซึ่งกำลังเห็นได้ ถ้าคิดถึงคนตาย ในขณะนี้ ถ้ามีชาक्ष ๑ ศพที่นี่ ไม่เห็นอะไร เพราะฉะนั้น ขณะนี้สภาพเห็น อากาโรเห็น ขณะที่เห็น เป็นจิตชนิดหนึ่ง เพราะเป็นสภาพรู้ เป็นลักษณะรู้ เป็นอาการรู้

นี่คือหน้าที่ของจิต คือ เป็นสภาพที่เกิดขึ้นรู้อารมณ์ และจิตก็อาศัยเหตุปัจจัย เกิดขึ้น และก็ดับไปอย่างรวดเร็ว

คำต่อไป สติ

สติไม่ใช่จิต

ปรมัตถธรรม คือ สภาพธรรมที่มีจริง ซึ่งทรงจำแนกไว้โดยประเภท ๔ คือ จิตปรมัตถ์ ๑ เจตสิกปรมัตถ์ ๑ รูปปรมัตถ์ ๑ นิพพานปรมัตถ์ ๑

ปรมัตถธรรม หมายความว่าถึงสภาพธรรมที่มีจริง แม้จะไม่เรียกชื่ออะไรเลย ลักษณะนั้นก็จริง ๆ เช่น เย็น หรืออ่อน หรือแข็ง หรือหวาน หรือเปรี้ยว

ไม่ต้องเรียกอะไรเลย จะเป็นชาติไหน ภาษาไหน จะใช้คำอะไร หรือไม่ใช้คำอะไร แต่ขณะใดที่รสปรากฏ รสเป็นสิ่งที่จริง เพราะฉะนั้น เป็นปรมัตถธรรม

ปรมัตถธรรมทั้งหมดมี ๔ คือ จิต เป็นสภาพรู้ เป็นอาการรู้ เป็นใหญ่ เป็นประธานในการรู้ ๑ เจตสิกเป็นสภาพรู้ที่เกิดกับจิต ดับพร้อมจิต รู้อารมณ์เดียวกับจิต แต่ไม่ได้เป็นใหญ่เป็นประธานในการรู้

เจตสิกทั้งหมดมี ๕๒ ชนิด หรือ ๕๒ ประเภท เจตสิกเกิดกับจิตและดับพร้อมจิต เจตสิก ๕๒ ประเภทนั้น มีลักษณะเฉพาะของตน ๆ เช่น โลภะเป็นเจตสิกชนิดหนึ่ง โทสะเป็นเจตสิกชนิดหนึ่ง อโลภะ ความไม่โลภ เป็นเจตสิกชนิดหนึ่ง อโทสะ เป็นเจตสิกอีกชนิดหนึ่ง

ถ้าพิจารณาสภาพของธรรมที่เกิดขึ้นในวันหนึ่ง ๆ ก็สามารถบอกได้ว่า สภาพใดเป็นเจตสิก สภาพใดเป็นจิต เช่น จิตเป็นใหญ่เป็นประธานในการเห็น เป็นใหญ่เป็นประธานในการได้ยิน เป็นใหญ่เป็นประธานในการลิ้มรส แต่ชอบหรือเปล่า ไม่ชอบ ไม่ใช่จิต เป็นเจตสิกที่เกิดกับจิตและดับพร้อมจิต

สำหรับสติเจตสิกนั้น เป็นโสภณเจตสิก หมายความว่า เป็นเจตสิกฝ่ายดี ถ้าสติเจตสิกเกิดขณะใด สภาพของจิตในขณะนั้นต้องเป็นโสภณจิต

วิธีที่ดีที่สุดในการศึกษาพระธรรม คือ เมื่อทราบคำจำกัดความ หรือลักษณะของสภาพธรรมใด บทฝึกหัดในชีวิตประจำวันมีมาก โกรธ เป็นจิตหรือเจตสิก เป็นเจตสิก เห็นเป็นจิตหรือเจตสิก เป็นจิต อย่างนี้ก็จะสามารถแยกแยะสภาพของจิต และเจตสิกในวันหนึ่ง ๆ ได้ด้วยตนเอง และเมื่อแยกแยะถูกต้อง ในพระไตรปิฎกตรงกัน จะไม่มีความคลาดเคลื่อนเลย

เมตตาเป็นจิตหรือเจตสิก วิชาเป็นจิตหรือเจตสิก เป็นปรมัตถธรรม เป็นสิ่งที่จริง ทั้งหมดนี้ตรงกับพระไตรปิฎก

เพราะฉะนั้น พระไตรปิฎก คือ การตรัสรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง และทรงแสดง ดังนั้นสภาพธรรมที่เป็นจริงต้องตรงกับพระไตรปิฎกทั้งหมด ไม่คลาดเคลื่อนกันเลย

เจตสิก ได้กล่าวถึงแล้ว คำต่อไป ใจ เป็นไวพจน์ คือ เป็นคำที่มีความหมายเดียวกับจิตนั่นเอง

คำต่อไป พุทธะ หมายความว่าถึงปัญญาที่สามารถตรัสรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง

คำต่อไป ฌาน ได้แก่ สภาพธรรมที่เฝ้า ถ้าไม่ศึกษาโดยละเอียดจะคิดว่า ฌานเป็นแต่กุศลฌาน แต่ข้อความในพระสูตรแสดงไว้ว่า ฌานมีทั้งที่เป็นกุศลและอกุศล เพราะว่าฌานได้แก่สภาพธรรมที่เฝ้าธรรมที่เป็นฝ่ายตรงกันข้าม เพราะฉะนั้น อกุศลฌานก็มี กุศลฌานก็มี แต่ถ้ากล่าวถึงคัมภีร์บางคัมภีร์ เช่น วิสุทธิมรรค มีข้อความแสดงไว้แล้วว่า หนทางที่จะขัดเกลากิเลสเป็นทางที่จะทำให้จิตบริสุทธิ์ เพราะฉะนั้น ต้องหมายถึงเฉพาะที่เป็นกุศลฌาน แต่ถ้าในฌานปัจจัยในพระอภิธรรมปิฎก มีทั้งที่เป็นกุศลฌานและอกุศลฌาน

นี่เป็นการที่จะต้องศึกษาสภาพธรรม คือ จิตและเจตสิกให้ละเอียดขึ้น

คำสุดท้าย ญาณ คือ ปัญญา ได้แก่ เจตสิกชนิดหนึ่งซึ่งเป็นสภาพที่เข้าใจและรู้ขึ้น ๆ จนกระทั่งสามารถประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมโดยไม่ผิด

ก็คงเป็นเค้าโครงพอสมควรสำหรับที่จะพิจารณาความต่างกันของฌานและญาณ

คำถาม ที่ว่ากายนี้เป็นกายบุคคล กายเฝ้า เป็นสิ่งปฏิภูล เป็นของไม่ใช่ตน ถ้าหากว่ามีคนมาขอมือทั้งสองข้าง ทำไมเราไม่ยอมให้ ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าไม่ใช่ของตน ควรตอบอย่างไร

ส. เมื่อไม่ใช่ตนแล้ว ทำไมต้องให้ด้วย ปัญญาผู้ว่า ไม่มีใครที่รับ และไม่มีใครที่ให้ด้วย เพราะฉะนั้น ก็ไม่มีเหตุที่จะต้องให้ ไม่ใช่ว่าผู้รู้มีปัญญาแล้วจะให้ทุกสิ่งทุกอย่างไปโดยไร้ประโยชน์

คำถาม ที่กล่าวว่า มรณัมปิ ทุกขัง ตายเป็นทุกข์นั้น อะไรตาย ทั้งที่รูปร่างกายนั้นก็ยังอยู่

ส. ยังอยู่แต่ก็เฝ้าเปื่อยผุพัง เพราะขณะนั้นไม่มีใจครองอีกต่อไป จึงชื่อว่า ตาย

คำถาม ทุกวันนี้เราทานข้าวเพื่ออะไร เรานอนเพื่ออะไร ช่วยตอบใน แนวปฏิบัติ

ส. นี่คือทุกข์ของสังขาร เพราะว่าเมื่อมีรูปนามแล้วที่จะดำรงอยู่โดย ปราศจากอาหารนั้น เป็นไปไม่ได้เลย แม้เกิดมามีรูปที่เกิดเพราะกรรม และเมื่อมีจิต ก็มีรูปซึ่งเกิดเพราะจิต เมื่อมีความเย็นความร้อนโดยที่ไม่ขาดเลย ก็ต้องมีรูป ที่เกิดเพราะอุตุคือความเย็นความร้อนด้วย แต่แม้กระนั้นก็ไม่สามารถที่จะดำรงอยู่ได้ เพียงรูปซึ่งเกิดเพราะกรรม รูปซึ่งเกิดเพราะจิต และรูปซึ่งเกิดเพราะอุตุ จำเป็น ต้องอาศัยรูปที่เกิดเพราะอาหารด้วย

ทรงแสดงไว้โดยละเอียดว่า อาหารเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับสัตว์โลก แล้วแต่ว่า จะเป็นการเกิดในภพภูมิไหน ถ้าเกิดในภพภูมิมนุษย์ สัตว์ดิรัจฉาน ก็ต้องอาศัยอาหาร หยาบ ได้แก่ กพพีการหาราหาร เป็นต้น

คำถาม สัตว์ดิรัจฉานทำบุญทำบาปได้หรือไม่

ส. ถ้ามีจิต ก็ต้องมีกุศลจิตและอกุศลจิตด้วย เพียงแต่ว่าอกุศลจิต จะเกิดมาก หรือกุศลจิตจะเกิดมาก

คำถาม ขอให้บรรยายเรื่อง ๑. จิตมีกี่ดวง ๒. เจตสิกมีกี่ดวง ๓. รูปมี กี่รูป ๔. นิพพานต่างกับจิต เจตสิก รูปอย่างไร

ส. จิตมีทั้งหมด ๘๙ หรือ ๑๒๑ โดยพิเศษ เพราะรวมทั้งจิตของ พระอรหันต์ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และปุถุชน รวมทั้งจิตของ บุคคลในสุคติภูมิ คือ ในโลกมนุษย์และในสวรรค์ รวมทั้งจิตของบุคคลในทุคติภูมิ คือ ในอบายภูมิ ได้แก่ นรก เปรต อสุรกาย ดิรัจฉาน รวมทั้งจิตของรูปพรหมบุคคล ในรูปพรหมภูมิ และอรุปรหมบุคคลในอรุปรหมภูมิ

รวมทั้งหมดแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงจำแนกเป็นจิต ๘๙ หรือ ๑๒๑ โดยพิเศษ เจตสิกมี ๕๒ ประเภท หรือที่เรียกว่า ๕๒ ดวง ส่วนรูปมี ๒๘ รูป

และนิพพานต่างจากจิต เจตสิก รูป โดยที่จิต เจตสิก รูปเป็นสังขารธรรม
เป็นสภาพธรรมที่เกิดดับ นิพพานเป็นวิสังขารธรรม เป็นสภาพธรรมที่ไม่เกิดและไม่ดับ

๑๖๓๙

ถวายคำตอบปัญหาธรรมพระภิกษุที่ห้องประชุมมหาภูมิภววิทยาลั

วันอาทิตย์ที่ ๒๒ มีนาคม ๒๕๓๐

คำถาม ทุกขเวทนา คือ ความป่วยไข้ เกิดขึ้นจากเหตุอะไร

ส. มีหลายเหตุ โรคหรือความทุกข์กายที่เกิดจากกรรมก็มี เกิดจากจิตก็มี เกิดจากอตุกก็มี เกิดจากอาหารก็มี ถ้าไม่มีกายปสาทที่ซึมซาบอยู่ทั่วร่างกาย ทุกขเวทนาจึงเกิดไม่ได้ ซึ่งกายปสาทเป็นรูปที่เกิดจากกรรม เป็นรูปที่สามารถรับกระทบสัมผัสกับสิ่งที่เย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็ง ตึงหรือไหว ถ้าเป็นสิ่งที่เย็นจัด ไม่สม่ำเสมอ ไม่พอดี ก็เป็นปัจจัยให้ทุกขเวทนาเกิดขึ้น ถ้าเป็นสิ่งที่ร้อนก็เป็นปัจจัยให้ทุกขเวทนาเกิดขึ้น ถ้าเป็นสิ่งที่แข็งก็เป็นปัจจัยให้ทุกขเวทนาเกิดขึ้น รวมความว่า สิ่งที่กระทบสัมผัสกายที่ไม่สม่ำเสมอ เป็นปัจจัยให้ทุกขเวทนาเกิดขึ้น

และสำหรับความป่วยไข้ นั้น บางโรคก็เกิดขึ้นเพราะกรรมเป็นสมุฏฐาน บางโรคก็เกิดขึ้นเพราะจิตเป็นสมุฏฐาน บางโรคก็เกิดขึ้นเพราะอตุก ความเย็น ความร้อน เป็นสมุฏฐาน บางโรคก็เกิดขึ้นเพราะอาหารเป็นสมุฏฐาน เวลาที่บริโภคอาหารที่เป็นพิษ ก็เป็นโรคซึ่งเกิดขึ้นเพราะอาหาร

สำหรับบางคนที่เป็นอกุศลจิต อาจจะมีการทรมานตัว ทรมานกายต่าง ๆ ทุกขเวทนาที่เกิดจากการทรมานตัวทรมานกายนั้น ก็เป็นทุกขเวทนาที่เกิดเพราะจิตเป็นสมุฏฐาน และโรคบางอย่างก็เกิดเพราะกรรมเป็นสมุฏฐาน

เมื่อคืนนี้มีข่าวโทรทัศน์เรื่องของชาวต่างประเทศท่านหนึ่งซึ่งเป็นผู้หญิง เป็นอัมพาตมาเป็นเวลาหลายปี และเกิดเดินได้ทันที ซึ่งในทางพระพุทธศาสนา ได้แสดงเรื่องการเกิดดับของรูปอย่างรวดเร็วไว้โดยละเอียด คือ รูป ๆ หนึ่งที่เกิดขึ้น จะมีอายุเท่ากับจิตเกิดดับ ๑๗ ขณะ ซึ่งเป็นระยะที่สั้นที่สุด

ขณะที่กำลังเห็นไม่ใช่ขณะที่กำลังได้ยิน ช่วงระหว่างเห็นกับได้ยิน มีจิตเกิดดับ คั่นเกินกว่า ๑๗ ขณะ เพราะฉะนั้น ในขณะที่ซึ่งดูเหมือนว่าทั้งเห็นและได้ยินพร้อมกัน

เป็นไปด้วยการเกิดดับอย่างรวดเร็วของจิต เพราะฉะนั้น รูปที่ร่างกายทุก ๆ รูป ซึ่งมีอายุสั้นมากและมีอากาศธาตุคั่นอยู่อย่างละเอียดยิบที่เดียว สามารถที่จะแตกย่อย รูปทุกรูปออกเป็นรูปที่เล็กที่สุดจนแยกไม่ได้ ก็ยังมีรูปรวมกันถึง ๔ รูป คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม สี กลิ่น รส โอชา ซึ่งแต่ละรูปที่มีอากาศธาตุแทรกคั่นอยู่เกิดดับสลับกันอย่างรวดเร็วมาก จนกระทั่งแม้แต่ละท่านจะมีน้ำหนักกันหลายกิโล แต่ไม่มีความรู้สึกหนักเลยสักแห่งในกาย ก็เพราะแต่ละรูปซึ่งเป็นรูปที่ละเอียดนั้น เกิดขึ้นและดับไปอย่างรวดเร็ว

เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นรูปที่เกิดเพราะกรรมที่จะไม่ให้เป็นอัมพาตอีกต่อไป ก็โดยที่เมื่อรูปที่เกิดเพราะอกุศลกรรมดับไปหมด อกุศลกรรมก็ทำให้รูปที่คล่องแคล่วที่เป็นปกติ ที่ไม่หนักเกินไป ไม่ใช่อาการของคนมีโรคนั้นเกิดขึ้น จึงสามารถเดินได้ทันทีได้

มีผู้สัมภาษณ์ว่า ทำไม่ถึงเดินได้ ท่านผู้นั้นก็ตอบว่า เขาเองก็ไม่ทราบ เพียงแต่เหมือนมีเสียงบอกว่า ให้ลุกขึ้นเดิน ก็ลุกขึ้นเดินไปได้ทันที และมีภาพที่แสดงว่าเขาเดินออกจากบ้านด้วย

เพราะฉะนั้น ทุกขเวทนาที่เกิดจากกรรมก็มี เกิดจากจิตก็มี เกิดจากอตุกก็มี เกิดจากอาหารก็มี

คำถาม วิทยุญาณที่ออกจากตัวคนตาย มีรูปร่างลักษณะอย่างไรหรือไม่

ส. นี่เป็นสิ่งที่จะต้องเข้าใจให้ชัดเจนจริง ๆ ในเรื่องของจิตและเจตสิก ซึ่งเป็นนามธรรมว่า เป็นสภาพธรรมที่ต่างกับรูปโดยสิ้นเชิง จิต เจตสิก ไม่มีรูปร่าง ไม่ใช่สีสันวัณณะ ไม่มีกลิ่น ไม่มีรส

รูปในพระพุทธศาสนาหมายถึงสิ่งที่มีความถึงสิ่งที่มีจริงที่เกิดขึ้น แต่ไม่ใช่สภาพรู้ รสหวานมีจริง รสขมมีจริง ไม่ใช่สภาพรู้ เพราะฉะนั้น รสเป็นรูป แม้ว่ามันไม่เห็น

เสียงมีจริงกำลังปรากฏ เสียงไม่ใช่สภาพรู้ ไม่ใช่ลักษณะที่ได้ยิน เสียงเป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏเมื่อกระทบกับหู และปรากฏเป็นเสียงสูง เสียงต่ำ เสียงเบา เสียงทุ้ม เสียงห้าว เสียงหลาย ๆ เสียง ซึ่งสัญญาจำได้ว่าเสียงใคร แม้ว่าจะมีคนในโลกนี้

ก็หมั่นพันล้าน แต่รูปธรรมที่ทำให้เกิดเสียงก็ต่างกัน เพราะฉะนั้น ทุกคนย่อมสามารถ
จำได้นั่นเสียงใคร แม้ว่าเป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางหูเท่านั้นเอง

วิญญาณ คือ นามธรรม ไม่ใช่รูปใด ๆ เลย ไม่มีสี ไม่มีกลิ่น ไม่มีรส
ไม่มีเสียง เป็นแต่เพียงธาตุรู้ สภาพรู้ อากาโร

ที่ถามว่า วิญญาณที่ออกจากตัวคนตายมีรูปร่างลักษณะอย่างไรหรือไม่
วิญญาณไม่มีขาที่จะออกจากตัวคนตาย ไม่มีปีก ไม่มีแขน เพราะเป็นเพียง
ธาตุรู้ซึ่งเกิดขึ้นและดับไปทันที เกิดขึ้นทำกิจรู้และดับไปทันที ขณะที่เห็นในขณะนี้
จิตเห็นเกิดและดับทันที และมีจิตอื่นเกิดดับสืบต่อทันทีด้วย เป็นจิตแต่ละประเภท
แต่ละชนิดที่เกิดขึ้นตามเหตุตามปัจจัย

เหมือนไฟซึ่งไม่มีที่ไป ไม่ใช่ว่าไฟดับที่นี้แล้วไปที่อื่น แต่เกิดที่ไหนดับที่นั่น
จิตเห็น เห็นที่จักขุปสาท เกิดที่จักขุปสาท ดับที่จักขุปสาท จิตได้ยิน ได้ยินเสียง
เกิดขึ้นที่โสตปสาท ได้ยินที่โสตปสาท ดับที่โสตปสาท เป็นไปอย่างรวดเร็วมาก
เพราะฉะนั้น ไม่ใช่ว่าวิญญาณที่ออกจากตัวคนตายมีรูปร่างลักษณะ ไม่ใช่รูป
โดยสิ้นเชิง

สำหรับนามธรรม คือ จิตและเจตสิก ใช้คำว่า สัมปยุตตธรรม แต่รูป
แม้ว่าเกิดร่วมกันก็ไม่ใช่คำว่า สัมปยุตตธรรม

ถ้าแสดงโดยนัยของปัจจัย จะมีคำ ๒ คำ คือ สัมปยุตตปัจจัย และ
วิปยุตตปัจจัย

ที่ใช้คำว่า สัมปยุตต์ เพราะนามธรรม ๒ ประเภท คือ จิตและเจตสิก
เป็นสภาพที่เกิดพร้อมกัน ดับพร้อมกัน รู้อารมณ์เดียวกัน และเกิดที่เดียวกันด้วย
เพราะฉะนั้น จึงเข้ากันสนิท ไม่มีช่องทางที่จะแยกขาดจากกันได้เลย เจตสิกใดเกิดกับ
จิตใด เมื่อจิตนั้นดับ เจตสิกทั้งหมดที่เกิดกับจิตนั้นก็ดับ เพราะฉะนั้น อกุศลเจตสิก
เกิดกับอกุศลจิต และดับพร้อมกับอกุศลจิต กุศลเจตสิกเกิดกับกุศลจิต และดับพร้อม
กับกุศลจิตนั่นเอง จึงใช้คำว่า สัมปยุตตธรรม เพราะเข้ากันสนิท เกิดก็เกิดร่วมกัน
ดับก็ดับพร้อมกัน และรู้อารมณ์เดียวกันด้วย

แต่รูปธรรมแม้จะอาศัยกันเกิด แต่ไม่ได้เข้ากันสนิทอย่างนามธรรม เพราะไม่ใช่สภาพรู้ และมีลักษณะต่างกันด้วย เช่น ธาตุที่แข็งไม่ใช่ธาตุที่ร้อน เป็นลักษณะของธาตุต่างชนิดกัน แม้ว่าจะต้องเกิดร่วมกันโดยเป็นมหาภูตรูป เป็นธาตุทั้ง ๔ แต่แม้กระนั้นก็ไม่ใช้สัมปยุตตธรรม

นี่เป็นการเข้าใจลักษณะของจิตว่า ไม่ใช่รูปโดยสิ้นเชิง

คำถาม สัตว์โลกตายแล้วไปไหน และอะไรตายด้วย

ส. สัตว์โลกตาย หมายความว่าถึง จิต เจตสิก รูปดับ สิ้นสภาพของความ เป็นบุคคลนี้อีกต่อไป

ธรรมดาจิต เจตสิก เกิดดับอยู่เรื่อย ๆ แต่ปฏิสนธิจิตเกิดขึ้นมาได้ อย่างไรก็ตามต้องมีกรรมที่ได้กระทำแล้วเป็นปัจจัยให้ผลคือปฏิสนธิจิตเกิดขึ้น ถ้าเป็นอกุศลกรรม เป็นปัจจัย ก็ทำให้อกุศลวิบากจิตซึ่งเป็นผลของอกุศลกรรมนั้นทำกิจปฏิสนธิ ในอบายภูมิ ไม่มีสิทธิเกิดเป็นมนุษย์ ไม่มีสิทธิเกิดในสวรรค์ ไม่มีสิทธิเกิดในพรหมโลก เพราะเป็นผลของอกุศลกรรม แม้ว่าอกุศลจิตดับไปแล้ว แต่จิตขณะต่อไปที่เกิดสืบต่อก็มีการสะสม มีปัจจัย จิตดวงก่อน ๆ ดับไปก็สะสมอยู่ในจิตขณะต่อไปเรื่อย ๆ

เพราะฉะนั้น เมื่อได้กระทำความผิดแล้ว แม้ตัวเหตุคือจิตที่กระทำความผิดดับไปแล้ว ก็เป็นปัจจัยทำให้อุทกจิตซึ่งเป็นผลเกิดขึ้น ตราบใดที่ยังไม่ใช่พระอรหันต์ สัตว์โลกตายแล้วจะต้องมีกุศลกรรมหรืออกุศลกรรมเป็นปัจจัยทำให้เกิดในภูมิหนึ่ง ภูมิใดใน ๓๑ ภูมิ

คำถาม ฝันจริงหรือไม่

ส. โดยมากเข้าใจว่า ตายแล้วเป็นผี แต่ความจริงทันทีที่จุติจิตดับ ปฏิสนธิจิตเกิดต่อทันทีที่ไม่มีระหว่างกัน แล้วแต่ว่าจะเกิดในภพภูมิใด ถ้าเกิดในนรก ไม่มีใครมองเห็น เพราะฉะนั้น ไม่เห็นสัตว์นรก ก็ไม่กล่าวว่าเห็นผี แต่ถ้าเกิดในภูมิที่สามารถจะปรากฏให้เห็นได้ ขณะที่เห็นบุคคลซึ่งได้ตายไปแล้วและปรากฏเป็นรูปร่าง อย่างที่เคยมีรูปร่างอย่างนั้นในขณะที่มีชีวิตอยู่ ก็เข้าใจว่าเห็นผี หมายความว่าถึง

เห็นสัตว์ในภูมิอื่นซึ่งไม่ใช่ภูมิมนุษย์ แต่ความจริงเทวดาก็เห็นได้เหมือนกัน ไม่ทราบว่าจะเรียกว่าผีหรือเปล่า หรือจะเรียกว่าผีเฉพาะเปรต

อบายภูมิมี ๔ ได้แก่ สัตว์ที่เกิดในนรก ไม่มีใครไปนรก เพราะฉะนั้น ก็ไม่เห็น อบายภูมิที่ ๒ คือ เปรต อบายภูมิที่ ๓ คือ อสุรกาย อบายภูมิที่ ๔ คือ สัตว์ดิรัจฉาน สำหรับสัตว์ดิรัจฉานไม่มีใครเรียกว่าผี แม้ก่อนจะเป็นสัตว์ดิรัจฉานก็ต้องตายจากชาติก่อนจึงเกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน แต่ใครก็ตามที่ตายแล้วเกิดเป็นอสุรกาย หรือเกิดเป็นเปรต และสามารถปรากฏตัวให้เห็น เมื่อไม่ใช่มนุษย์ซึ่งเป็นสัตว์โลกในภูมินี้ก็เข้าใจว่าเห็นผี แต่ความจริงแม้แต่เทพก็สามารถที่จะปรากฏได้ และเมื่อเทพไม่ใช่สัตว์โลกที่เป็นมนุษย์ ไม่ทราบว่าจะใช้คำว่าผีหรือเปล่า แต่ให้ทราบว่า ไม่ว่าจะใช้คำว่า ผี หรือจะใช้คำอะไรก็ตาม ทันทันทีที่จิตติดบ่วงทำกิจเคลื่อนจากความเป็นบุคคลนี้ ไม่ทรงสภาพความเป็นบุคคลนี้อีกต่อไป ปฏิสนธิจิตต้องเกิดต่อทันที

เพราะฉะนั้น ก่อนที่จะปฏิสนธิเป็นบุคคลนี้ ก็ต้องจุติ คือ เคลื่อนจากความเป็นบุคคลในชาติก่อน ซึ่งอีกไม่นานจุติจิตก็จะเกิด ทำกิจเคลื่อนพ้นสภาพความเป็นบุคคลนี้ และกรรมหนึ่งจะทำให้ปฏิสนธิจิตเกิด แล้วแต่ว่าจะเป็นกุศลกรรมทำให้เกิดในสุคติภูมิ หรือจะเป็นอกุศลกรรมทำให้เกิดในทุคติภูมิ

คำถาม การทำความดีก็ถือว่าดี ทำชั่วก็ถือว่าชั่ว การที่เราทำดีทำชั่ว จะถือว่ายึดดียึดชั่วหรือเปล่า เราควรจะทำดีหรือเปล่านั้น ถ้าไม่ยึด จะถือว่าทำดีทำชั่วไหม ถ้าไม่ยึดดี จะถือเอาอะไรว่าดี

สุ. สภาพธรรมที่ดี ใครจะเปลี่ยนให้เป็นสภาพธรรมที่เลวไม่ได้ สภาพธรรมที่ชั่ว ใครจะเปลี่ยนให้เป็นสภาพธรรมที่ดีไม่ได้

โลภะ ความต้องการ ความยึดมั่น ความติดข้อง ไม่เปลี่ยนลักษณะ เพราะฉะนั้น เมื่อเป็นอกุศลก็ต้องเป็นอกุศล

อโลภะ สภาพที่สละความติดข้องความต้องการ เป็นกุศล ใครจะเปลี่ยนลักษณะสภาพของอโลภะเจตสิกให้เป็นอย่างอื่นก็เปลี่ยนไม่ได้ จะใช้ชื่อเรียกอะไรก็ตามแต่ แต่ลักษณะของสภาพธรรมนั้นยังเป็นสภาพธรรมนั้นที่ไม่เปลี่ยน

ใครจะเข้าใจว่า ชั่วเป็นดี ดีเป็นชั่ว นั้นเป็นความเข้าใจของแต่ละบุคคล แต่ลักษณะของสภาพธรรมที่ดี ใครจะเปลี่ยนให้ไม่ได้ไม่ได้

ที่ถามว่า การที่เราทำดีทำชั่ว จะถือว่ายึดดียึดชั่วหรือเปล่า

ถ้ายังมีการยึดมั่นในจิตเจตสิกอุปาทานเป็นเรา ก็จะมีความคิดว่า เราทำดี เราทำชั่ว เป็นของธรรมดา จนกว่าจะรู้ว่า มีเหตุปัจจัยที่จะให้ธรรมฝ่ายชั่วเกิดขึ้น และกีดดับไป ไม่ใช่ตัวตน แต่แม้กระนั้น สภาพธรรมนั้นก็เป็นเหตุทำให้เกิดสภาพธรรมที่เป็นผลคือวิบากที่ไม่ดีในอนาคตได้

คำถาม คำว่า ตาย กับคำว่า แรกดับ ต่างกันหรือเหมือนกัน เมื่อรูปกายแตกดับ จิตวิญญาณจะล่องลอยอยู่หรือไปปฏิสนธิอย่างไร ช่วยอธิบาย เมื่อจิตวิญญาณเริ่มปฏิสนธิ

ส. คำว่า ตาย กับคำว่า แรกดับ เป็นเรื่องของภาษา แล้วแต่การใช้ภาษา เช่น ต้นไม้ตาย ก็ใช้กันอยู่ ต้นไม้เกิดหรือเปล่า แต่เวลาที่ต้นไม้เหี่ยวแห้งไปก็ใช้คำว่า ต้นไม้ตาย แต่ลักษณะของต้นไม้ตายกับคนตายไม่เหมือนกัน

ลักษณะของสภาพธรรมที่เกิดและดับไป เป็นลักษณะของการแตกดับ ที่พระผู้มีพระภาคทรงใช้คำว่า โลก โลกะ หรือโลกียะ หมายความว่าสภาพธรรมที่แตกดับ เพราะฉะนั้น พระนิพพานอย่างเดียวนั่นที่เป็นโลกุตตระ เพราะว่าไม่ใช่สภาพธรรมที่เกิดขึ้นและแตกดับไป

ถ้าจะใช้คำว่า แรกดับ ก็หมายความว่าสภาพธรรมใดก็ตามที่เกิด สภาพธรรมนั้นทรงอยู่ดำรงอยู่ไม่ได้ สภาพธรรมทุกอย่างที่เกิดต้องแตกดับ และต้องแตกดับอย่างรวดเร็วด้วย ซึ่งนั่นเป็นลักษณะของสังขารธรรมทุกอย่างที่เกิดขึ้น คือ จิตเกิดขึ้นและกีดดับ จะใช้คำว่าแตกดับก็ได้ เจตสิกเกิดขึ้นและกีดดับ รูปเกิดขึ้นและกีดดับ

เพราะฉะนั้น ถ้าใช้คำว่า ตาย ส่วนมากที่ถูกต้องจะใช้กับสิ่งที่มีชีวิต แต่ไม่ได้หมายความว่าต้นไม้ใบหญ้า ชีวิตในที่นี้ต้องเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเพราะกรรม เป็นสมุฏฐาน รูปของคนกับรูปของตุ๊กตาขี้ผึ้ง แม้จะดูมีลักษณะคล้ายคลึงกันมาก

สักเพียงใด แต่รูปหุ่นขี้ผึ้งไม่ใช่รูปที่เกิดจากกรรม จึงไม่ใช่รูปที่ทรงชีวิต แต่รูปของสัตว์บุคคลที่เกิดเพราะกรรมที่ไม่ใช่หุ่นขี้ผึ้งเป็นรูปที่ทรงชีวิต เพราะมีชีวิตรูปที่เกิดเพราะกรรมเป็นสมุฏฐาน ทำให้ทรงสภาพของความเป็นชีวิต ซึ่งต่างกับหุ่นขี้ผึ้ง

การที่จะใช้คำว่า ตาย ควรหมายถึงสัตว์บุคคลที่เกิดขึ้นเพราะกรรมเป็นสมุฏฐาน ขณะที่จิตเจตสิกอุปถัมภ์ พันสภาพความเป็นบุคคลนี้ ไม่เกิดขึ้นดำรงสภาพความเป็นบุคคลนี้อีกเลย ใช้คำว่า ตาย

ถ้าจะกล่าวถึง มรณะ หรือ ความตาย ทรงแสดงไว้ ๓ อย่าง คือ

ขณิกมรณะ ได้แก่ ความตายชั่วขณะ แต่ละขณะที่จิตเจตสิกอุปถัมภ์เกิดขึ้นและดับไป เป็นขณิกมรณะ

สมมติมรณะ ได้แก่ ความตายในภพหนึ่งชาติหนึ่ง สำหรับทุกคนที่เป็นสัตว์บุคคลเกิดขึ้นและตายไป แล้วแต่อายุขัย หรืออายุของแต่ละบุคคล

สมุจเจตมรณะ ได้แก่ การปรินิพพานของพระอรหันต์ ซึ่งเมื่อจุติจิตเกิดและดับไป ทำให้สิ้นสภาพความเป็นบุคคลนั้น แต่ไม่มีปฏิสนธิจิตเกิดสืบต่ออีกเลย นั่นคือสมุจเจตมรณะ

คำถาม คนเราเมื่อตายไปแล้ว มีอะไรติดตามไปด้วย

สุ. ความเป็นบุคคลเก่าในชาติก่อนติดตามใครไปได้บ้าง ปฏิสนธิจิตเกิดสืบต่อจากจุติจิตเท่านั้นเอง แต่ปฏิสนธิจิตนั้นก็เกิดขึ้นเพราะกรรมหนึ่งที่ได้กระทำแล้วในสังสารวัฏ เพราะฉะนั้น กรรมนั้นเองเป็นปัจจัยทำให้ปฏิสนธิจิต และกัมมชรูป คือ รูปซึ่งเกิดเพราะกรรมนั้นเป็นปัจจัย เกิดขึ้นพร้อมกันในขณะที่ปฏิสนธิจิตเกิด ด้วยเหตุนี้แต่ละคนจึงต่างกันในรูปแบบร่างลักษณะ ในความคิด ในการสะสมของจิต

บางคนเป็นผู้ที่มีโลภะมาก บางคนเป็นผู้ที่มีโทสะมาก แสดงให้เห็นว่า ปฏิสนธิจิตเกิดสืบต่อจากจุติจิต แต่ไม่ได้นำจิตของชาติก่อนตามมาด้วย ไม่ได้นำรูปของชาติก่อนตามมาด้วย แต่การดับไปของจิตขณะสุดท้ายของชาติก่อน เป็นปัจจัยให้ปฏิสนธิจิตในชาตินี้เกิดขึ้น พร้อมกับรูปที่เกิดขึ้นเพราะกรรมที่ทำให้เกิดเป็นบุคคลนี้

ถ้าจิตในชาตินี้เกิดขึ้นและดับไป และกรรมหนึ่งทำให้ปฏิสนธิจิตเกิดต่อ
จะเป็นรูปใหม่ จะเป็นบุคคลใหม่ สันสภาพของความเป็นบุคคลนี้โดยสิ้นเชิง

๑๖๔๐

ถวายคำตอบปัญหาธรรมพระภิกษุที่ ห้องประชุมมหาภูมิภวราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๒ มีนาคม ๒๕๓๐

คำถาม ธรรมชาติเดิมของจิต คือ ธาตุรู้ เพราะเหตุอะไรเป็นปัจจัย จึงทำให้จิตปฏิสนธิในรูปสังขารเป็นไม่รู้ หนทางที่จะทำให้จิตที่ปฏิสนธิแล้วคืนกลับไปสู่ความเป็นผู้รู้ได้อย่างไร

ส. จิตเป็นสภาพรู้ทุกขณะที่เกิดขึ้น ทุกประเภทด้วย ไม่ว่าจะเป็นอกุศลจิต ก็เป็นสภาพรู้ กุศลจิตก็เป็นสภาพรู้ โลกียจิตก็เป็นสภาพรู้ โลกุตตรจิตก็เป็นสภาพรู้ เพราะฉะนั้น ลักษณะของจิตทุกประเภท ทุกขณะที่เกิดขึ้น เป็นสภาพรู้

ที่ถามว่า เพราะเหตุอะไรเป็นปัจจัยจึงทำให้จิตปฏิสนธิในรูปสังขารเป็นไม่รู้

ไม่รู้ นั่นไม่ใช่จิต ถ้าไม่รู้อารมณ์ใด ๆ เลยทั้งสิ้น นั่นเป็นรูป ถ้าจิตเกิดขึ้น และไม่รู้ความจริงของสิ่งที่ปรากฏ ขณะนั้นเป็นอวิชชา เป็นโมหเจตสิก ไม่ใช่จิต เพราะว่าจิตเพียงแต่เป็นสภาพที่รู้อารมณ์ คือ สิ่งที่ปรากฏ เช่น เห็นสิ่งที่ปรากฏ ทางตา ไม่ว่าสิ่งนั้นจะมีรูปร่างสีสัณฐานอันใด จิตเป็นสภาพที่รู้แจ้งสิ่งนั้น

ทำไมจึงรู้ว่าเป็นเพชรจริง ทำไมจึงรู้ว่าเป็นเพชรเทียม ก็เพราะตาเห็น หรือ เห็นด้วยจักขุ เพราะฉะนั้น จักขุวิญญาณเป็นสภาพที่รู้แจ้งสิ่งที่ปรากฏโดยเพียงเห็น เห็นสิ่งที่ต่างกันทั้งหมด แต่ไม่ใช่รู้ว่าเป็นเพชรจริงหรือสิ่งนี้เป็นเพชรเทียม แต่เห็นสิ่งที่ต่างกันที่ปรากฏทางตาเท่านั้นเอง และจิตขณะต่อไปจะเป็นจิตที่สามารถ คือ มีสัญญา ความทรงจำ และการพิจารณาที่จะรู้บัญญัติที่ต่างกันของสิ่งที่ปรากฏ เพราะฉะนั้น ขณะที่ไม่รู้ ไม่ใช่จิต ต้องเป็นเจตสิก

ถ้าเป็นขณะที่ไม่รู้สิ่งที่กำลังปรากฏ ขณะนั้นเป็นอวิชชา หรือโมหเจตสิก ถ้าขณะนั้นรู้ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ ขณะนั้นเป็นปัญญาเจตสิก ไม่ใช่จิต

คำถาม จิตที่รู้ไม่จริง เช่น หลงอยู่ในสัญญา อุปาทาน เช่น ครูบาอาจารย์บางท่านจะเผยแพร่ความรู้ไม่จริงนั้นไปยังหมู่ศิษย์ มีศิษย์บางคนสดับ

ศึกษาแล้วนำไปปฏิบัติ เกิดรู้แจ้งเห็นจริงในสภาวะธรรมขึ้น แล้วนำความรู้จริงนั้น ไปปรารภ แต่อาจารย์โกรธ จะแก้ไขอย่างไร

ส. จิตที่รู้ไม่จริง เช่น หลงอยู่ในสัญญา อุปาทาน ก็หมายความว่าถึงอกุศลจิต เพราะเกิดร่วมกับอวิชชาหรือโมหะ ความไม่รู้

ยาก ที่คิดจะแก้ไขบุคคลอื่น เพราะพระธรรมเป็นศาสดาแทนพระผู้มีพระภาค ถ้าแสดงธรรมและไม่สามารถที่จะเกื้อกูลบุคคลนั้นได้ ก็ไม่มีบุคคลใด ๆ สามารถที่จะเกื้อกูลได้ทั้งสิ้น เพราะฉะนั้น มีหนทางเดียว ถ้าเป็นผู้ที่สดับพระธรรม ฟังพระธรรม ก็สามารถที่จะเกื้อกูลโดยแสดงพระธรรมเท่านั้น

คำถาม โลกียะ โลกุตตระ รู้แล้ว แต่อยากทราบว่า จะแยกจิตเข้าโลกุตตระ แยกตรงไหน เข้าในสมาธิขั้นไหน และใช้อารมณ์อย่างไร

ส. ถ้าทุกคนรู้ คงจะเป็นพระอรหันต์กันหมด ถ้าทุกคนรู้วิธีทำและคิดว่าทำได้ แต่เป็นเรื่องของการอบรมเจริญปัญญาจากความไม่รู้ไปสู่ความค่อย ๆ รู้ขึ้น ค่อย ๆ เข้าใจขึ้น ค่อย ๆ ประจักษ์แจ้งขึ้น จนกระทั่งสามารถรู้วิสัยธรรมได้ แต่ไม่ใช่เป็นเรื่องมีวิธีที่จะแยกจิตเข้าโลกุตตระว่าแยกตรงไหน และเข้าในสมาธิขั้นไหน ไม่ใช่อย่างนั้น เพราะเรื่องของการดับกิเลส เป็นเรื่องของการอบรมเจริญปัญญา

ถ้าจะกล่าวว่าใช้อารมณ์อะไร ก็อารมณ์ที่กำลังปรากฏ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจในขณะนี้ ไม่ใช่อารมณ์อื่น เพราะที่ว่ามีไม่รู้ไม่รู้อะไร ก็ไม่รู้สิ่งที่กำลังปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เพราะฉะนั้น ต้องรู้สิ่งที่ปรากฏนั่นเอง ไม่ใช่ว่ามีอารมณ์อื่น และไปทำสมาธิ และจะแยกเข้าโลกุตตรธรรมได้

ในขณะที่นอนหลับสนิท ไม่มีการเห็น ไม่มีการได้ยิน ไม่มีการได้กลิ่น ไม่มีการลิ้มรส ไม่มีการรู้สิ่งที่กระทบสัมผัสกาย ไม่มีการคิดนึกเลย ขณะนั้นรู้ไหมว่าเป็นใคร นอนอยู่ที่ไหน ชี้อะไร บิดามารดาชื่ออะไร มีทรัพย์สมบัติมากน้อยแค่ไหน มีมิตรสหายแค่ไหน ในขณะที่นอนหลับสนิท ก็ไม่รู้เลย

ในขณะที่โลกไม่ปรากฏ ไม่สามารถที่จะเกิดความหลง ความไม่รู้ หรือความรู้ ในโลกที่ปรากฏได้ แต่ทันทีที่ตื่นแล้วเห็น ให้ทราบว่า ขณะนั้นเป็นจิตอีกประเภทหนึ่ง ไม่ใช่ภวังคจิตในขณะที่นอนหลับสนิท เพราะฉะนั้น ในขณะที่เห็นและไม่รู้สิ่งที่ปรากฏ โลกุตตรจิตจะเกิดได้ต่อเมื่อปัญญาอบรมจนกระทั่งรู้สิ่งที่ปรากฏตามความเป็นจริงก่อน

ขณะที่นอนหลับสนิท ไม่ได้ยิน เวลาที่ตื่นขึ้นแล้วได้ยิน แต่ไม่รู้สภาพของการ ได้ยินและเสียงที่ปรากฏตามความเป็นจริง ขณะนั้นเป็นความหลง เป็นความไม่รู้ ต้องรู้สิ่งที่ได้ยินก่อนโลกุตตรจิตจึงจะเกิดได้

เพราะฉะนั้น ไม่พ้นจากตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจเลย การไม่รู้ ก็ไม่รู้ ในสิ่งที่ปรากฏทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ การรู้ ก็คือรู้สิ่งที่ปรากฏทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจนั่นเอง เพราะฉะนั้น ทางที่จะให้โลกุตตรจิตเกิดขึ้น ต้องเป็นการอบรม เจริญปัญญาสิ่งที่กำลังปรากฏซึ่งเป็นหนทางเดียว คือ สติปัฏฐาน ๔

คำถาม คำว่า สวรรค์ เป็นบุคคลาธิษฐานนั่นคือเช่นไร

ส. ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมนั้น จำแนกโดยปรมาัตถธรรมกับ บัญญัติธรรม

ปรมาัตถธรรม หมายความว่าถึงสภาพธรรมที่มีจริง สภาพธรรมที่มีจริงนั้น ทรงบัญญัติคำเพื่อเรียก เพื่อแสดงให้เห็นเข้าใจว่า หมายความว่าถึงสภาพธรรมที่มีจริง ประเภทใด ที่ไหน จึงเป็นบัญญัติธรรม เพราะฉะนั้น ถ้ากล่าวโดยนัยของปรมาัตถธรรม กับโดยนัยของบัญญัติธรรม จะทำให้เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมทุกอย่างชัดเจนขึ้น เช่น คำว่า สวรรค์ เป็นที่มีจริง เช่นเดียวกับโลกนี้เป็นโลกหนึ่ง ทำไมจะคิดว่า มีแต่เพียงโลกนี้โลกเดียวในจักรวาลที่กว้างใหญ่

ถ้าเกิดที่นี่ก็รู้ว่าโลกนี้จริง ยังไม่เห็นนรก ไม่ทราบว่ามันจะจริงไหม แต่ถ้า มีเหตุให้เกิดในนรก ก็เกิดในนรกจริง ๆ และเมื่อนั้นจะรู้ว่านรกก็มีจริง

ถ้าทำความดีตามลำดับขั้นที่จะให้เกิดในสวรรค์ชั้นต่าง ๆ เมื่อกรรมดีนั้นให้ผล และเกิดในสวรรค์ชั้นต่าง ๆ ก็รู้ว่า สวรรค์คือโลก ๆ หนึ่งเหมือนโลกนี้ แต่รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะประณีตกว่าโลกนี้ จึงชื่อว่าสวรรค์

และสำหรับโลกอื่น ๆ เช่น รูปพรหมและอรูปพรหม ก็เช่นเดียวกัน คือ ต้องมีเหตุที่ควรแก่การที่จะให้เกิดในโลกนั้นได้

คำถาม พระพุทธเจ้าไปโปรดพุทธมารดานั้น ไปอย่างไร

ส. พระผู้มีพระภาคเป็นผู้ที่ถึงพร้อมวิชาและจรณะ

วิชา คือ ปัญญาที่สามารถระลึกอดีตชาติได้ สามารถรู้จุดและปฏิสนธิของสัตว์โลกได้ สามารถรู้หนทางวิธีที่จะดับกิเลสได้ นี่คือนิวิชา ๓

จรณะ ได้แก่ ฌาน ความสงบของจิต ซึ่งไม่มีผู้อื่นเสมอเหมือน และสำหรับจิตใจที่สงบนั้น ย่อมสามารถกระทำอิทธิปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ได้

เพราะฉะนั้น การที่พระผู้มีพระภาคเสด็จสู่ภพอื่น โลกอื่น ย่อมเป็นสิ่งที่กระทำได้ด้วยกำลังของจิตที่สงบที่เป็นฌานจิต ที่สามารถกระทำอิทธิปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ได้ คนที่ยังมีกิเลสมาก กระโดดได้สูงมากตามลำดับของการฝึกหัด ถ้าคนที่ไม่หัดเลยก็กระโดดได้ต่ำ ๆ ถ้าคนที่หัดเสมอ และมีความสามารถ มีความชำนาญ ย่อมสามารถกระโดดสูงได้ นั่นคือคนที่มีกิเลส แต่คนที่จิตสงบ ไม่มีโลภะ ไม่มีโทสะ ไม่มีโมหะ เป็นพระอรหันต์ และยังเป็นผู้ที่ประกอบด้วยจรณะ คือ ฌานชั้นต่าง ๆ ก็ย่อมสามารถกระทำการที่บุคคลอื่นไม่สามารถทำได้

เรื่องของอิทธิปาฏิหาริย์ ซึ่งเป็นการกระทำด้วยอำนาจของฌานจิต ก็ไม่ใช่มีแต่เฉพาะพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์เดียว แม้แต่พวกเดียวยธิปริพาชกผู้ที่ย่อมเจริญสมถภาวนาก็สามารถกระทำได้ เพียงแต่ไม่รู้หนทางที่จะดับกิเลสเป็นสมุจเฉท เพราะฉะนั้น ย่อมไม่สามารถกระทำได้เท่ากับพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

คำถาม สภาวะของจิตเช่นใดเรียกว่า กามภพ รูปภพ อรูปภพ

ส. ขณะเห็น ขณะได้ยิน ขณะได้กลิ่น ขณะลิ้มรส ขณะรู้สิ่งที่กระทบสัมผัสกาย รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ เป็นกาม เพราะฉะนั้น จิตใด ๆ ก็ตามที่เป็นไปกับกาม คือ เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส เป็นกามภพ

ถ้าหมายถึงสภาวะของจิต ไม่ได้หมายความว่าถึงโลก ถ้ากามโลก กามภูมิ ก็มีทั้งที่เป็นอบายภูมิ ๔ มนุษย์ ๑ และสวรรค์ ๖

รูปภาพ ถ้าหมายถึงสภาวะจิต ได้แก่ รูปาวจรจิต ซึ่งเป็นฌานจิตตั้งแต่ปฐมฌาน ทุตยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน ปัญจฌาน

อรูปภาพ ได้แก่ อรูปฌานจิต ได้แก่ อากาสนัญญายตนจิต วิญญานัญญายตนจิต อากิญจัญญายตนจิต เนวสัญญานาสัญญายตนจิต

คำถาม วิสุทธิ ๗ ประการ เกิดในขณะจิตเช่นใด การเกิดของวิสุทธิทำลายกิเลสอะไรได้บ้าง

ส. เป็นการพูดถึงสิ่งที่ไกล ทิฏฐิวิสุทธิซึ่งเป็นวิสุทธิที่ ๑ ได้แก่ นามรูปปริเฉทญาณ เป็นปัญญาที่ประจักษ์แจ้งลักษณะที่ต่างกันของนามธรรมและรูปธรรมทางมโนทวาร เพราะฉะนั้น การพูดถึงเรื่องผลเป็นสิ่งที่ไกล ถ้าขณะนี้สติไม่ได้ระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏบ่อยๆ เนืองๆ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ การพูดถึงวิสุทธิ ๗ นั้น ก็เป็นเรื่องที่เข้าใจได้ยาก เพราะเป็นการพูดเรื่องชื่อเท่านั้นเอง

ถ้าจะกล่าวถึงวิสุทธิ ๗ โดยย่อก็ได้แก่วิปัสสนาญาณขั้นต่าง ๆ นั้นเอง เพราะวิปัสสนาญาณจะละคลายกิเลสตามลำดับขั้น จนกว่าจะถึงการรู้แจ้ง อริยสัจธรรม ซึ่งจะดับกิเลสเป็นสมุจเฉทตามลำดับขั้น

คำถาม ทราบได้อย่างไรว่า มีการเวียนว่ายตายเกิด แตกดับไปแล้ว ทราบได้อย่างไรว่าจะต้องไปเกิดในภูมิอื่น

ส. ดูเหมือนเป็นเรื่องไม่จริง หรือดูเหมือนเป็นเรื่องที่ไม่น่าเชื่อ หรือดูเหมือนเป็นเรื่องที่ไม่น่าเป็นไปได้ เพราะไม่เห็น แต่ถ้าเป็นผู้ที่พิจารณาในเหตุและในผล ย่อมสามารถรู้ได้ว่า จิต เจตสิก รูปเมื่อวานนี้ อยู่ที่ไหน จิต เจตสิก รูปเมื่อเดือนก่อน อยู่ที่ไหน จิต เจตสิก รูปเมื่อปีก่อน อยู่ที่ไหน จิต เจตสิก รูปเมื่อสิบปีก่อน อยู่ที่ไหน จิต เจตสิก รูปในขณะนี้เกิดและยังไม่ดับโตนั้นอยู่ที่ไหน เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า

ทุกขณะเกิดขึ้นและดับไป ๆ ที่ใช้คำว่า สังสสาระ คือ วนเวียน ทางตาบ้าง ทางหูบ้าง ทางจมูกบ้าง ทางลิ้นบ้าง ทางกายบ้าง ทางใจบ้าง

เมื่อเกิดมาแล้วจะให้เห็นอย่างเดียวนั้นไม่ได้ หรือจะให้ได้ยินแต่เพียงอย่างเดียวก็ไม่ได้ เกิดมาแล้วเดี๋ยวเห็น ขณะหนึ่งหมดไป เดี่ยวได้ยินอีกขณะหนึ่งหมดไป เดี่ยวได้กลิ่นขณะหนึ่งหมดไป เดี่ยวนึกคิดอีกขณะหนึ่งหมดไป เมื่อวานนี้ก็อย่างนี้ วันนี้ก็อย่างนี้ พรุ่งนี้ก็อย่างนี้ เพราะฉะนั้น แต่ละขณะซึ่งเกิดและดับไปต้องมีเหตุปัจจัยจึงเกิดขึ้น เมื่อวานนี้จิตก็เกิดดับสืบทอด จิตในขณะนี้ดับแล้วจิตในขณะต่อไปก็เกิดสืบทอดอีก เพราะว่าการดับไปของจิตดวงก่อน เป็นปัจจัยให้จิตขณะต่อไปเกิดขึ้น โดยเป็นอนันตรปัจจัย

เวลาที่สวดศพ จะมีเรื่องของปัจจัย ๒๔ อนันตรปัจจัยเป็นปัจจัยหนึ่งซึ่งแสดงว่า เมื่อนามธรรม คือ จิตและเจตสิก ดับไป การดับไปของจิตเจตสิกนั้น เป็นปัจจัยให้จิตและเจตสิกขณะต่อไปเกิดขึ้น เพราะฉะนั้น ใครจะยุติสภาพการเกิดดับสืบทอดกันของจิตในสังสารวัฏฏ์ได้ ในเมื่อเหตุยังมีอยู่

เพราะฉะนั้น เป็นของที่แน่นอนว่า เมื่อจิตดับไปแล้ว ปฏิสนธิจะต้องเกิดต่อ ถ้าเป็นผู้ที่ไม่เชื่อในเหตุและในผลก็จะคิดว่า ไม่มีเหตุที่จะทำให้จิตเกิด แต่ตามความเป็นจริงแล้ว ธรรมทั้งหลายที่เกิดต้องมีปัจจัยปรุงแต่ง มีเหตุที่จะทำให้เกิดจึงเกิดได้ ต่อเมื่อใดที่ดับเหตุปัจจัย คือ จุติจิตของพระอรหันต์ ดับเหตุปัจจัยที่จะทำให้จิตดวงต่อไปเกิดขึ้น เมื่อจุติจิตของพระอรหันต์ดับ ก็ไม่มีปฏิสนธิอีกต่อไป

นี่เป็นความต่างกันของปุถุชนกับพระอรหันต์ เพราะฉะนั้น ตราบใดที่ยังไม่ใช่พระอรหันต์ ก็ยังต้องมีปฏิสนธิจิตเกิดต่อจากจุติจิต

คำถาม รูปที่มีชีวิตแต่ไม่มีเจตสิก ถือได้ว่าเป็นการเกิดเพราะกรรมหรือไม่

สุ. ถ้าไม่มีเจตสิก ก็ต้องไม่มีจิตด้วย จะไม่มีแต่เจตสิกโดยยังมีเฉพาะจิตไม่ได้เลย ขณะใดที่จิตเกิด ขณะนั้นต้องมีเจตสิก ขณะใดที่เจตสิกเกิด ขณะนั้นต้องมีจิต เพราะฉะนั้น รูปที่มีชีวิตแต่ไม่มีเจตสิก ต้องหมายความว่าไม่มีจิตด้วย

รูปที่เกิดเพราะกรรม แต่ไม่มีจิตเจตสิกเกิดมีอยู่ภุมิหนึ่ง คือ อสังขญัตตาภุมิ เป็นรูปพรหมภุมิซึ่งมีแต่รูปเกิด ไม่มีนามธรรมเกิดเลย เพราะว่าคนในครั้ง ก่อนที่พระผู้มีพระภาคจะทรงตรัสรู้ เป็นผู้ที่แสวงหาหนทางที่จะดับทุกข์ แต่เมื่อไม่ได้ อบรมพระบารมีที่จะเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงไม่สามารถรู้หนทางที่จะดับ กิเลส ซึ่งจะดับกรรม ซึ่งจะดับทุกข์ เพราะเหตุว่าจะไม่มีการเกิดอีกเลย

เพราะฉะนั้น ท่านเหล่านั้นก็พากันเพียรแสวงหาหนทางโดยการอบรม เจริญสมถภาวนา ซึ่งทำให้จิตสงบจนกระทั่งสามารถบรรลุถึงปัญจฌาน โดยปัญจกนัย และเห็นโทษของนามธรรมว่า ที่มีการกระทำต่าง ๆ ที่เป็นอกุศลกรรม เพราะมีจิต ถ้าไม่มีจิตแล้ว รูปไม่สามารถกระทำอกุศลกรรมใด ๆ ได้เลยทั้งสิ้น เพราะฉะนั้น ท่านที่เห็นโทษของนามธรรม ก็ปรารถนาไม่ให้นามธรรมเกิด ด้วยอำนาจ ของฌานที่หน่ายคลายเพราะเห็นโทษของนามธรรม เมื่อปัญจฌานจิตเกิดใกล้จะจุติ พร้อมด้วยการเป็นผู้หน่ายในการที่นามธรรมจะเกิด จึงเป็นปัจจัยให้รูปปฏิสนธิ เป็นอสังขญัตตาพรหมบุคคลในอสังขญัตตาภุมิ เพราะฉะนั้น ก็เป็นแต่เพียงรูป ปฏิสนธิด้วยกรรมเป็นสมุฏฐาน โดยไม่มีจิตและเจตสิกเกิดในภุมินั้นตลอดขณะที่ ยังเป็นอสังขญัตตาพรหมบุคคล

คำถาม ความเชื่อเรื่องกุศลกรรมและอกุศลกรรมที่สะสมไว้ในภุมิหลัง ๆ จะติดตามมาชดใช้กันในภุมินี้ เป็นความเชื่อที่ถูกต้องหรือเป็นความเชื่อที่ผิด และจะมี ข้อพิสูจน์ได้อย่างไร

ส. ถ้าไม่มีกรรม ก็ไม่เกิด และถ้าเกิดแล้ว ขณะไหนเป็นผลของกรรม ถ้าไม่ทราบก็ไม่รู้เลย คิดว่ามีชีวิตไปวัน ๆ หนึ่ง โดยไม่รู้ว่า ขณะไหนเป็นผลของกรรม ในอดีต และขณะไหนเป็นกรรมในปัจจุบันที่จะให้ผลในอนาคต

เพราะฉะนั้น ก่อนที่จะรู้เรื่องของกรรมและผลของกรรม ควรทราบว่า ขณะปฏิสนธิเป็นผลของกรรม เมื่อปฏิสนธิแล้ว ยังมีตาสำหรับเห็น เพราะฉะนั้น จิตเห็นเป็นผลของกรรม มีหูเพื่อที่จะให้ได้ยิน เพื่อที่จะได้รับผลของกรรม ถ้าเป็นผล

ของกรรมดี ก็ได้ยินเสียงที่ดี ถ้าเป็นผลของกรรมที่ไม่ดี ก็ได้ยินเสียงที่ไม่ดี มีจมูก มีลิ้น มีกาย เพื่อรับผลของกรรม

ถ้าเข้าใจอย่างนี้ จะเห็นผลของกรรมในปัจจุบัน ซึ่งไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดสามารถ ยับยั้งได้ เช่น ในขณะที่ได้ยินเสียง ได้ยินเกิดขึ้นแล้ว ถ้าเสียงไม่เกิดกระทบกับ โสตปสาท จิตได้ยินก็เกิดไม่ได้

ถ้าสติปัญฐานเกิดระลึกรู้ จะรู้ได้จริง ๆ ว่า จิตที่ได้ยินเป็นวิบากจิต เป็นผลของกรรม ไม่ใช่กุศลจิตและอกุศลจิต เพราะว่าจิตได้ยินไม่มีใครสามารถ บังคับได้ เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย แต่ได้ยินแล้วเป็นกุศลก็ได้ เป็นอกุศลก็ได้ เพราะฉะนั้น กุศลจิตและอกุศลจิตจึงไม่ใช่วิบากจิตที่ได้ยิน

ความเชื่อในเรื่องของกุศลกรรมและอกุศลกรรมที่ได้สะสมไว้ เมื่อได้ยินได้ฟัง ในเรื่องของเหตุผล พร้อมทั้งเป็นผู้ที่พิสูจน์ธรรม จะพิจารณาลักษณะของจิตประเภท ต่าง ๆ ได้ คือ กุศลจิตไม่ใช่อกุศลจิต กุศลจิตและอกุศลจิตไม่ใช่วิบากจิต ซึ่งสามารถจะพิสูจน์ได้ในชีวิตประจำวันนี้เอง

